

AIDAI

1949
NR. 23

TURINYS

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1949 METAI BIRŽELIO MĖNUO Nr. 23

TU ES SACERDOS

ARKIVYSKUPO JUOZAPO SKVIRECKO ĮŠVENTINIMAS KUNIGU

Šis straipsnelis yra paimtas iš paties J. E. Kauno Arkivyskupo-Metropolito atsiminimų, kuriuos jis padiktavo savo sekretoriui. Iš šito straipsnelio skaitytojai pamatys, kokiose aplinkybėse prieš 50 metų mūsų gerbiamas Jubilijatas atliko lemiamą žingsnį savo gyvenime, t. y. priėmė kunigystės šventimus ir atlaikė pirmąsias šv. mišias. Red.

*

1896 metais birželio mėnesy Žemaičių Seminarijos klierikai važiavo atostogų. Po vasaros jie manė grįžti tęsti savo mokslo. Ketvirtamečių klierikų mintys buvo kitokios negu jų jaunesniųjų draugų. Sugrįžę seminarijon po atostogų, jie turėjo ruoštis priimti aukštesniuosius šventimus - subdijakonatą, dijakonatą ir kunigystę, nes žemesniuosius jie jau turėjo. Pirmiausiâ, priimdami aukštesniuosius šventimus, jie turėjo išlaikyti atitinkamus egzaminus. Paskui, įšventinti kunigais, jie turėjo pradėti savo tikrąjį pašaukimo darbą - kunigauti savo tautiečių tarpe, būti tais Kristaus išrinktaisiais pasiuntiniais, kurie turėjo eiti ir duoti vaisių. Jų gyvenimas turėjo gauti kitokį pavidalą negu buvo iki šiol. Iki tam laikui jie dirbo sau, toliau jie turėjo dirbti kitiems.

Juozapas Skvireckas ir dar vienas jo draugas Benediktas Erbrederis, išrinkti seminarijos vadovybės, kad po atostogų tęstų aukštuosius teologijos mokslus Dvasinėje Petrapilio Akademijoje, buvo priversti savo mintimis skirtis nuo nemažo būrelio savo bendraminčių kursinių draugų. Prie jų dar prisidėjo Kazimieras Mačius. Jis buvo labai jaunas ir šventimų gauti su kitais dar negalėjo ir, gavęs lėšų iš šalies, buvo pasiryžęs vykti taip pat į Akademiją.

Juozapas Svireckas mažuosius šventimus buvo gavęs kartu su kitais klierikais, kai jis dar buvo antrame seminarijos kurse Kaune. Apie greitą subdijakonato priėmimą, vadinasi, apie galutinį pasiryžimą tapti kunigu, jam dar nebuvo ko galvoti. Jam, kaip ir kitiems, kuriems tenka savo negausias žinias, įgijamas seminarijoj, papildyti aukštuoju Akademijos mokslu, išrinkimas Dvasinei Akademijai, be abejo, turėjo suteikti nemažo pasitenkinimo, nors jis buvo sujungtas su slegiančiu klausimu, kaip pavyks tie ilgi metai pakelti, ypač žiūrint sunkios jo ir jo šeimos medžiaginės padėties.

Bet kuris naujas terminas dar nepradėtas atrodo ilgas, tačiau jį pradėjus, jis greitai skrenda beveik vėjo greitumu. Taip atsitiko ir su Juozapu Skvirecku. Jis nepamatė, kaip Akademijoj praslinko pirmieji metai; taip pat ir antrieji metai ėjo kone prie galo. Gavėnios metu paprastai būdavo duodami subdijakonato šventimai tiems auklėtiniams, kurie subdijakonato nebuvo atsivežę iš savo dijacezijos.

Akademijoj tais metais šventimus teikė pats naujasis rektorius vyskupas Niedzialkowskis. Tarp šventinamųjų buvo ir Juozapas Svireckas - Šitokiu būdu jis peržengė tą slenkstį - apie kurį jį šventinusis vyskupas jam ir kitiems kandidatams sakė: „Iki šiam laikui jums valia pasitraukti - hucusque licet vobis resiliere..." Tą slenkstį peržengęs jaunuolis jau buvo surištas amžinaisiais įžadais. Juozapas Skvireckas šį žingsnį, padarė 1898 metais. Šiaip subdijakonato Akademijoj neskubėdavo duoti, nes, tik klierikais būdami, Akademijos studentai būdavo dar laisvi nuo brevijoriaus kalbėjimo, o priėmus subdijakonato šventimus, tai prievolei jau tekdavo kasdien skirti arti dviejų valandų.

Dar metams praslinkus, vėl gavėnioje tas pats vyskupas Niedzialkowskis įšventino Juozapą Skvirecką dijakonu, šitaip suteikdamas paskutinį laipsnį prieš kunigystę.

Atėjo ir tų metų pabaiga. Juozapas Svireckas jau buvo gavęs ir teologijos kandidato laipsnį. Trijų metų studijos Akademijoj jau buvo baigtos. Tik vienas įkyrus klausimas nedavė ramybės: ar beverta dar vienerius metus laukti kunigystės šventimų, ar negeriau būtų mesti Akademiją, kuri jau turinčiam šiokį tokį akademinį laipsnį jokių naujų privilegijų, rodos, ir nežadėjo. Taigi jaunas dijakonas klausė, ar ne geriau eiti ieškoti sau darbo, kuris būtų šiek tiek medžiagiškai pelningesnis ir labiau patikrintų laisvesnį gyvenimą.

Tą dilemą Juozapui Skvireckui tikrai nuoširdžiai padėjo spręsti Akademijos profesorius Jonas Mačiulevičius-Maironis. Jis apsiėmė išaiškinti Akademijos vadovybei, kad reikia leisti Juozapui Skvireckui priimti kunigystės šventimus, o jau kunigui leisti taip pat baigti ketvirtųjų metų studijas Akademijoj, kad šitaip pasiektų teologijos magistro laipsnį. Maironio pastangos nenuėjo veltui. Akademijos vadovybė tam pasiūlymui pritarė ir davė atitinkamus leidimus.

Palengvėjusia širdimi skubėjo Juozapas Svireckas iš Petrapilio į gimtinę, kur laukė atostogos ir iškilmingieji kunigystės šventimai. Vasaros metu 1899 metais birželio 24 d. (senuoju stilium birželio 12 d.). Kauno katedroje Žemaičių pavyskupis Cirtautas suteikė Juozapui Skvireckui kunigystės šventimus. Kartu su juo kunigystę priėmė jo kursinis draugas Kazimieras Mačius ir dar vienas Kauno kunigų seminarijos klierikas.

Įšventintam kunigu svarbiausia buvo atlaikyti pirmąsias šv. Mišias, vadinamąsias primicijas. Jos paprastai laikomos labai iškilmingai, išpuoštoj šventovėj, su gražiais giedojimais, su daugybe svečių. Tai rodos toks paprastas dalykas, kad mūsų žmonės primicijų kitaip nė įsivaizduoti negali. Bet ne taip buvo 1899 metais, kada rusų caro valdžia katalikų kunigams sugalvodavo įvairių kliūčių.

Sakysim, tada svetimi kunigai nuvykti į svečius pas savo kaimyną tegalėjo tik tam tikromis paskirtomis atlaidų dienomis. Jų sąrašai buvo skelbiami su valdžios sutikimu ir pritarimu. Juose buvo nurodyta ir kurie kunigai gali į atlaidus nuvykti. Šiaip svetimas kunigas ne savo parapijoj neturėjo teisės laikyti giedotinių šv. mišių, neturėjo teisės klausyti išpažinčių, juo labiau sakyti pamokslų ir apskritai atlikinėti bet kokių religinių apeigų.

Kokias gi teises policijos akimis galėjo turėti kad ir iš Petrapilio atvykęs teologijos kandidatas? Daugiausia jis galėjo atlaikyti tik tylias tylutėlias šv. mišias. Jei klebonas drįso rizikuoti, jis galėjo uždaryti tą jauną kunigą zakristijoje ir čia jam atsiųsti nuo savo klausyklos po vieną kitą žmogų, norintį eiti prie jo išpažinties, bet taip, kad, iš tolo žiūrint, nebūtų galima suprasti, jog zakristijoje yra klausoma išpažinčių. Jei tai šiek tiek neatsargiai būdavo padaryta, tuoj šnipinėjanti policija ar žandarmerija pranešdavo kam reikia, o vyskupijos kūrija tuoj gaudavo raštą, kuriame smulkiai būdavo aprašyta, kad toks ir toks kunigas tą ir tą dieną buvo atsilankęs į N. N. parapiją ir ten nusikalstamai laikęs šv. mišias arba klausęs išpažinčių etc. Tada kūrija turėdavo pravesti tardymą ir kunigo pasiaiškinimus persiųsti gubernatoriaus įstaigai, kuri, aišku, nebūdavo patenkinta tokiais pasiaiškinimais ir nusikaltėliui paskirdavo piniginę pabaudą 25-50 ar daugiau rublių. Už kitus tariamus nusikaltimus, pavyzdžiui, už išklausymą išpažinties kokio nors pravoslavo, jau kunigui tekdavo susipažinti su ištrėmimu į artimesnes ar tolimesnes plačiosios Rusijos sritis.

Taigi ir naujasis kunigas, neopresbiteris Juozapas Skvireckas po kunigystės šventimų buvo atsidūręs prieš panašią būklę. Kur rasti tokį drąsų kleboną, pas kurį būtų galima atlaikyti pirmąsias šv. mišias? Arti tėviškės palankių aplinkybių primicijoms atlaikyti nebuvo. Policija būtų perdaug greitai sužinojusi naujo kunigo atvykimą. Vadinasi, reikėjo ieškoti kur nors kitokios išeities. Tą išeitį surado gerasis kunigo J. Skvirecko bičiulis Panevėžio klebonas kanauninkas Chodoravičius. Jis išaiškino jam, kad rizikuoti neverta. Tiesa, sakė jis, tave Krinčine beveik niekas nepažįsta, bet ten yra policija, kaip ir visur. Galima ją, aišku, papirkti, bet tam reikia daug pinigo ir reikia žmogaus, kuris tuo užsiimtų. O tu esi kunigu ir juo būsi, nežiūrint, ar tu primicijas laikysi su didele iškilme, ar ne...

Pagaliau ir buvo sutarta pirmąsias šv. mišias atlaikyti Panevėžyje be didelių iškilmių ir be policijos žinios bei jos papirkimo.

Buvo parinkta tinkama diena. Kada jau pamaldos buvo pasibaigusios ir negausūs maldininkai jau buvo išsiskirstę, naujasis kunigas nuėjo į šventovę. Ten atsirado ir vargonininkas ir reikiama asista. Niekam netrukdant, naujasis celebransas, lydimas asistuojančių kunigų, išėjo prie altoriaus. Atgiedojus „Veni Creator Spiritus", kun. Juozapas Skvireckas primicijas atlaikė beveik visai tuščioje šventovėje. Po primicijų palaiminimo jis ramiai grįžo į kleboniją, kur jo laukė kuklūs pietūs. Svečių iš kitur nebuvo jokių, bet šiokių tokių iškilmių žymių netrūko. Šitaip tyliai ir kukliai prasidėjo neopresbiterio J. Skvirecko kunigavimas.

Neilgai trukus po to pasitaikė Panevėžyje didžiausi parapijos atlaidai. Kaip paprastai, jų metu buvo ir didžioji procesija su Šv. Sakramentu šventoriuje. Neopresbiteriui visą laiką teko stebėti, kaip netoli nuo jo, už kokių poros žingsnių, vis sukinėjosi vienas žandaras, matomai norėjęs įsistebėti, kokią jis knygą laikė rankoje, ir kaip nors bandydamas išskaityti net jo mintis, ar kartais ten nesislepia kokie nors „baisūs" sumanymai Rusijos valdžiai sugriauti ir carui nuo sosto nuversti. Tačiau, kokį pranešimą savo valdžiai padarė anas žandaras, neteko sužinoti. Viena buvo aišku, kad uoliam šnipui nepavyko įsigyti naujų nuopelnų savo vyresnybės akyse.

Panevėžy pažįstamų kun. Juozapas Skvireckas nedaug teturėjo, bet vis delto, jam įsišventinus į kunigus, atsirado bent viena pažįstama. Tai buvo viena visai naivi kaimo mergaitė, kuri turėjo progos kartą matyti jį kaime svečiuose. Vieną dieną, grįžtant neopresbiteriui iš šventovės, ta mergaitė priėjo prie jo su nepaprastu prašymu - priimti ją šeimininke, kai tik jis kur nors gausiąs kleboniją. Tai buvo tikrai netikėtas pasiūlymas, sukėlęs visiems daug juoko. Žinoma, tai mergaitei buvo padėkota už uolumą, pastebint tačiau, kad tos klebonijos turbūt labai ilgai teks laukti...

Po primicijų atostogos, gaunant stipendiją už šv. mišias, kun. J. Skvireckui pasidarė žymiai lengvesnės. Be didelio tad vargo jis galėjo nuvažiuoti į pradėtą jau pamiršti tėviškės kraštą ir aplankyti tėvus bei pažįstamus Pasvalyje pas gerą savo prietelių kun. Banevičių, kuris pavadavo Pasvalio kleboną, prelatą Vlasilovą Dambrauską, Kauno kūrijos oficiolą, nuolat gyvenusį Kaune. Čia, Pasvalyje neopresbiteris Juozapas Skvireckas buvo laikomas lyg namiškiu ir žandarmerija juo visai nesidomėjo. Todėl čia visų pirma buvo galima atlaikyti antrąsias quasi primicijas, dalyvaujant artimiesiems giminėms, nes iš gimtinio kaimo iki Pasvalio tebuvo tik šeši kilometrai.

Tai šitokiose aplinkybėse buvo įšventintas kunigu dabartinis Kauno arkivyskupas Juozapas Skvireckas prieš penkiasdešimt metų ir tokie tada buvo laikai, kai jis pradėjo eiti atsakingas sielų vadovo pareigas.

J. E. Kauno Arkivyskupas Metropolitas
Dr. J. Skvireckas

Didelis ir ilgas yra mūsų Jubilijato kelias. Jis prasidėjo 1873 m. rugsėjo 20 d. mažame Aukštaičių kaime Pašiliečiuose, vargingoje ūkininko trobelėje. Iš maldaknygės slapta pramokytas lietuviško rašto, jis išėjo savo keliu ir baigė aukštuosius teologijos mokslus. Prieš 30 metų, įvertindamas jo darbus ir nuopelnus, Benediktas XV jį paskyrė vyskupu, o 1926, kuriant Lietuvos bažnytinę provinciją, buvo pakeltas Arkivyskupu Metropolitu. 1931 m. Pijus XI suteikė jam Popiežiaus Asistento bei Jo Šventenybės Rūmų Prelato ir Romos grafo titulus. Sekmingai eidamas sielų vadovo pareigas ir profesoriaudamas, ilgus kruopštaus darbo metus jis paaukojo, kad lietuvių kalba pasirodytų pilnas Šv. Rašto vertimas su komentarais. Kartu atsidūręs tremtyje, jis parūpino N. Testamento IV laidą ir naują Psalmyno vertimą, kad tremtiniai vargo dienose rastų paguodą bei suraminimą Dievo žodyje.

Mes sveikiname savo ir savo skaitytojų vardu Jubilijatą auksinės kunigystės proga, linkime ir toliau sekmingai darbuotis tikinčiųjų ir savo tautiečių labui ir prašome Aukščiausiojo palaimos!

„Aidų" sambūris.

DIDŽIOSIOS PJŪTIES ŠVENTĖ

ANTANAS MACEINA, Vokietija

Išsiuntęs septyniasdešimt du mokinius „po du pirma savęs į visus miestus r vietas, kur Jis turėjo ateiti" (Jon. 10, 2), Kristus pasakė: „Pjūtis, tiesa, didelė, bet darbininkų maža. Taigi, prašykite pjūties Viešpatį siųsti darbininkų į savo pjūtį" (Jon. 10, 2). Kas yra šisai pjūties Viešpats? Kas yra Tasai, kuris šaukia darbininkus į Kristaus įveistą vynuogyną? - Ne kas kita, kaip Šventoji Dvasia. Sekminės yra pjūties šventė. Senajame Įstatyme Izraelis šią dieną dėkojo Dievui už derlių, kurį buvo nuėmęs tarp Velykų ir Sekminių. Naujajame Įstatyme šią dieną mes dėkojame Dievui už derlių, kuris išdygo iš Kristaus kraujo. Todėl jau pati pirmoji Sekminių šventė Jeruzalėje buvo sykiu ir didžioji Krikšto diena, kada po šv. Petro kalbos „prisidėjo apie tris tūkstančius sielų" (Ap. D. 2, 41). Todėl Sekminių išvakarių liturgija yra tokia pat, kaip ir Velykų Šeštadienio, kuris taip pat yra Krikšto diena. Sekminės mums nurodo į tą Didžiąją Pjūtį, kurią Kristus pradėjo savo Gyvenimu, Mirtimi ir Prisikėlimu ir kuri dabar trunka visą istorijos metą. Senajame Įstatyme Sekminės buvo daugiau gamtos šventė, nes ano meto žmogus daugiau žvelgė į žemės karalystę, kur laukuose kvepėjo kviečių varpos ir vynuogynuose noko sultingos kekės. Naujajame Įstatyme aukso kviečiai virsta Kristaus Kūnu ir vynuogynų vynas - Jo Krauju: visa žemiškoji karalystė yra keičiama į dangiškąją, į dieviškąją, į antgamtinę. Tuo pačiu ir Sekminės virsta dangiškosios-dieviškosios Pjūties švente, Didžiosios Pjūties, vykdomos nebe šaltos geležies pjautuvu, bet viską deginančia Šventosios Dvasios ugnimi. Šios Pjūties Viešpats yra „fons vivus, ignis, caritas" - „gyvasis šaltinis, ugnis, meilė" -, kaip Jį vadina Sekminių liturgijos himnas. Jo rankose bąla tai, kas sutepta; gyja tai, kas sužeista; drėgsta tai, kas buvo išdžiūvę. Jis yra tasai „didysis Ramintojas, gaivinantis sielos Svečias, saldusis Atnaujintojas", kuris teikia „darbe poilsio, karštyje pavėsio, maldavime paguodos" (pgl. Sekminių Mišių sekvenciją).

Kas tad yra ši Didžioji Pjūtis ir josios Viešpats? - Sekminės, kaip Šventosios Dvasios šventė, mūsų sąmonėje nesykį yra apsitrynusios. Tai šventė, kada piemenys dar prieš aušrą išgena bandas, norėdami pralenkti vienas kitą. Tai šventė, kada savo namų staktas apkaišome berželiais ir grįžtančius iš laukų galvijus vainikais. Bet tai yra tik gamtiniai papročiai. Jie poetiški ir prasmingi, tačiau jie nė iš tolo neatskleidžia tikrosios Sekminių prasmės. Bažnyčios liturgijoje Sekminės yra viena iš didžiausių švenčių, nes tai yra Velykų oktava (7 kartus po 7), Didžioji Oktava, Velykų pratęsimas ir sykiu jų užbaigimas. Todėl Velykų prasmė glūdi ir Sekminėse. Tik čia ji išeina aikštėn kitokiu pavidalu. Velykos yra Atpirkimo pagrindas. Tai mirties pergalės šventė. Sekminės yra Atpirkimo išvystymas ir vykdymas istorinėje žmonijoje. Tai Gyvenimo Dievuje šventė. Velykinių Mišių sekvencijoje skaitome, kad „gyvenimo kunigaikštis miręs viešpatauja gyvas" - „dux vitae mortuus regnat vivus". Tačiau šitą Jo viešpatavimą neša, palaiko ir vykdo Šventoji Dvasia, kurią Jis pats buvo pažadėjęs atsiųsti ir iš tikro atsiuntė. Sekminės tad giliausia prasme yra Kristaus viešpatavimo, Jo pergalės ir Jo triumfo šventė. Tačiau ne to, kuris įvyko vienkartiškai Juozapo iš Arimatejos iškaltame kape, bet to, kuris visais laikais vyksta pasaulio istorijoje: kiekvieno žmogaus širdyje ir kiekvienos bendruomenės gyvenime. - Stabtelkime tad valandėlę prie šios prasmės ir praskleiskime jos bent menką kraštelį.

1. SPIRITUS CREATOR

Katalikiškoji filosofija teisingai teigia, kad dieviškoji kūryba niekados nesiliauja. Ne ta prasme, kad Viešpats kurtų vis naujus pasaulius, bet ta, kad sykį sukurtos būties buvimas yra nuolatinis jos kūrimas. Būtis grįžtų į nebūtį, jeigu Dievas bent vieną akimirką nustotų ją kūręs. Dieviškoji Apvaizda, kuri palaiko visus daiktus jų prigimtyje ir jų kelyje, yra ne kas kita, kaip pratęstasis pirmykštis kuriamasis aktas. Tačiau kaip tik dėl to daiktai yra nepaprastai ankštame santykyje su Dievu. Būdamas nuolatos kuriamas tiesioginiu Dievo aktu, kiekvienas daiktas kiekvieną akimirką semia savo būtį iš Dievo, kaip šviesos spinduliai iš savo židinio. Vaizdingai kalbant, mes visi esame nešami dieviškosios kuriančiosios Rankos. Mes visi joje gyvename, jos globojami ir palaikomi.

Čia kaip tik ir glūdi Dievo imanentiškumo pagrindas. Dievo santykis su kūrinija yra labai savotiškas. Dievas yra nepaprastai aukščiau už ją. Aukščiau ne tik savo esmės tobulumu, bet ir pačiu savo buvimu. Jis yra kūrinijai transcendentus. Jis yra anapus josios. Tačiau iš kitos pusės Dievas yra kūrinijai ir neapsakomai artimas. Jis gyvena joje pačioje. Jis yra jos buvimo principas ir jos veikimo akstinas (pagal šv. Tomą net fizinis: concursus physicus). Savo jėga Jis perskverbia būtį ligi pat jos gelmių: būtis neturi savyje nieko sava, kas būtų ne iš Dievo. Todėl Dievas mums yra arčiau, negu mes patys sau. R. M. Rilke teisingai pastebi, kad Dievo niekados negalima užmiršti, nes viskas yra tik jo apsiaustas: „Und kann Dich nirgends mehr verlernen, und alles ist Dein Mantel nur". O šv. Augustinas šitą nepaprastą Dievo artumą išreiškia giliaprasmiu posakiu: „Tu buvai mano viduje, o aš lauke: intus eras et ego foras." Dievas yra ne tik transcendentus, ne tik anapus kūrinijos, bet ir imanentus, esąs būtyje, kaip jos principas ir pagrindas.

Dievas yra kūrinijai imanentus tuo, kad Jis yra jos Kūrėjas. Kuriamasis aktas - ir Dievo ir žmogaus - yra ne kas kita, kaip savotiškas kūrėjo įėjimas į kūrinį ir apsigyvenimas jame. Todėl kiekvienas kūrinys yra didesnis ar mažesnis kūrėjo atspindys ir jo išraiška. Taip pat todėl iš kiekvieno kūrinio mes galime šį tą pasakyti ir apie kūrėją, nes kiekviename kūrinyje yra daugiau ar mažiau kūrėjo pėdsakų ir žymių. Čia yra pagrindas, kodėl iš pasaulio mes galime pažinti Dievą. Sklaidydami pasaulio daiktus, mes randame, Linėjaus žodžiais tariant, tik ką praėjusį Dievą. Ne praėjusį, bet

nuolatos esantį ir kuriantį. Kūrybos aktas, būdamas nuolatinis, padaro, kad ir Dievas yra daiktams nuolatinis. Dievas Kūrėjas yra imanentinis Dievas. Tai mūsų vidaus Dievas.. Tai mūsų širdies ir mūsų sielos Viešpats, kurio mes ilgimės ir kuriame tik viename nurimsta nerami mūsų dvasia.

Tačiau šitas Dievas Kūrėjas yra Šventoji Dvasia. Krikščioniškajame Apreiškime bet kuris kuriantysis aktas yra susijęs su Šv. Dvasios veikimu. Tai Ji sklendeno viršum vandenų, kai pasaulis dar tebebuvo chaose. Tai Ji tvarkė šitą chaosą ir šaukė būti vis naujas formas. Tai Ji yra toji Spiritus Creator, kurios ir mes meldžiame prieš kiekvieną savo darbą, nes kiekvienas žmogaus žygis yra kūryba. Tačiau jeigu Apvaizda yra ne kas kita, kaip pratęstasis kūrimas, tai Šv. Dvasia yra sykiu ir dieviškosios Apvaizdos principas. Būdama Jėga, kuri būtį kuria, Ji padaro, kad Ji šitą būtį ir palaiko. Šv. Dvasia yra Dievo imanentiškumo principas. Dievas gyvena daiktuose per Šv. Dvasią. Iš kitos pusės, jeigu Dievas yra sukūręs daiktus pagal save, tai visi daiktų pirmavaizdžiai, apie kuriuos kalbėjo Platonas, stoikai ir kuriuos šv. Augustinas suvedė į Dievą, glūdi taip pat Šv. Dvasioje. Šv. Dvasia yra būties pirmavaizdžių nešėja. Joje slypi būties idealas, anos tikrosios šaknys, kurios skleidžiasi mūsojoje tikrovėje, tačiau kurios čia niekados tobulai išsiskleisti negali.

Šitoje vietoje mes paregime kosminę Šv. Dvasios prasmę. Labai dažnai Šv. Dvasia yra suprantama morališkai, kaip žmogaus stiprintoja, jo dorybių įdiegėja, jo ydų šalintoja. Ji tokia, be abejo, ir yra. Tačiau Jos veikimas čia nesibaigia. Atvirkščiai, morališkai Ji veikia todėl, kad turi ir žmoguje ir apskritai visoje būtyje gilų ontologinį pagrindą, kaip imanentinis Dievas. Ji yra nešėja ano ontologinio dieviškojo paveikslo, pagal kurį visa būtis buvo sukurta. Todėl tik Jos šviesoje mes galime suprasti, kas yra tikroji būtis ir tikroji žmogaus bei daiktų prigimtis. Ji yra toji „Lumen cordium", toji „lux beatissima", be kurios ženklo nieko nėra žmoguje ir pasaulyje nesužaloto: „Sine tuo numine nihil est in homine, nihil est innoxium". Dar daugiau, Bažnyčia net pačios Šv. Trejybės pažinimo galimumą priskiria Šv. Dvasios veikimui. Garsiajame himne „Veni, Creator Spiritus" meldžiame, kad šitoji kuriančioji Dvasia per Save leistų mums pažinti ir Tėvą ir Sūnų: „Per Te sciamus da Patrem, noscamus atque Filium." Vadinasi, Šv. Dvasia yra ir tikrojo pasaulio ir tikrojo Dievo pažinimo principas. Tik šito dvasinio patepimo - „spiritalis unctio" - paliesti, tik šios aukštesnės malonės - „superna gratia" - apdovanoti, mes galime įsibrauti į būties paslaptis, suvokti tikrąją daiktų prigimtį ir tikruosius būties kelius, kuriuos Visagalis yra nustatęs. Šv. Dvasia gyvena būties gelmėse. Ji yra kuriančioji bei palaikančioji būties galybė. Todėl tik jos šviesa atidaro mums kelią ir į būties pažinimą. Todėl tik būties sutapdymas su Jos turiniu patikrina būties atnaujinimą ir išskaistinimą: „Et renovabis faciem terrae."

Šitoje vietoje mes galime suprasti, kas yra anoji nuodėmė prieš Šv. Dvasią, apie kurią Kristus kalbėjo, kad ji nebus atleista nei šiame nei aname gyvenime. Bet kuri nuodėmė yra Dievo paneigimas, nuo Jo nusigręžimas, Jo atstūmimas. Tas pat yra ir su nuodėme prieš Šv. Dvasią. Kas nusideda prieš Šv. Dvasią, tuo pačiu ją paneigia, nuo Jos nusigrįžta ir Ją atstumia. Tačiau juk Šv. Dvasia yra imanentinis, būtyje gyvenąs, kurias ir palaikąs Dievas. Šv. Dvasia yra nešėja tikrosios mūsų pačių prigimties, mūsų pačių pirmavaizdžio, mūsų pačių dieviškojo paveikslo ir panašumo. Nusidėti tad Šv. Dvasiai reiškia paneigti šitą mumyse gyvenantį imanentinį Dievą. Jeigu kitos nuodėmės susikerta su Dievu, kaip gyvenančiu anapus mūsų, tai nuodėmė prieš Šv. Dvasią atstumia Dievą, kiek Jis yra mumyse, kiek Juo pačiu mes laikomės. Tai reiškia, kad nusidėdami prieš Šv. Dvasią, mes paměginame atsistoti savo būtyje, kaip sakoma, „ant savų kojų", paneigdami kuriantįjį Dievo aktą, paneigdami Dievo Apvaizdą ir atsiremdami į save, nors iš tikro iš savęs mes nieko neturime. Dievas, kiek Jis yra transcendentus, gyvena be galo anapus mūsų. Paneigdami Šv. Dvasią, mes padarome, kad ir imanentus Dievas pasidaro mums tolimas - bent moraline prasme dėl mūsų neigimo. Tuo pačiu mes pasiliekame nepaprastai vieniši. Nuodėmė prieš Šv. Dvasią yra žmogaus vienatvės nuodėmė. Tai sunaikinimas tų išvidinių saitų, kurie žmogaus būtį jungia su Absoliutu. Tai nutolimas nuo savos tikrosios prigimties, nuo savo pirmavaizdžio. Tai susitaikymas su tikrove, kokia ji yra. Tai pastangos kūrinį padaryti nepriklausomą nuo Kūrėjo. Tokia nuodėmė prieš Šventąją Dvasią buvo Liuciferio nuodėmė. Tai bandymas sugriauti ontologinę būties sąrangą. Jeigu visas kitas nuodėmes pavadintume moralinėmis, tai nuodėmei prieš Šv. Dvasią reiktų parinkti ontologinės nuodėmės vardą. Jos neatleidžiamumas yra aiškus savaime, nes nusidėjėlis prieš Šv. Dvasią neprašo atleidimo. Jis mėgina pastatyti savo sostą aukščiau žvaigždžių ir ten pasilieka laimingas savo begalinėje vienatvėje. - Ar dabartinis pasaulis neina tokios nuodėmės keliu? Ar tad Šv. Dvasios šaukimasis dabar nėra be galo aktualus uždavinys? Ar Sekminės nėra dabar tikroji permaldavimo šventė už liuciferiškas mūsų amžiaus nuodėmes? Sekminės yra imanentinio Dievo Šventė. Ir kas mums paliks, jeigu mes pašalinsime šį Dievą? Jeigu atstumsime Šv. Dvasią, mūsų pačių paveikslą ir panašumą? Nietzsche mėgino numarinti Dievą, šį imanentinį Dievą, nes anasai transcendentinis Dievas jokiai mirčiai nėra prieinamas. Ar tad nereikia, kad Sekminės virstų Dievo mumyse prisikėlimo šventė?

2. SPIRITUS PARACLITUS

Tačiau Šv. Dvasia yra imanentinis principas ne tik gamtinėje tvarkoje: ordo naturae. Ji gyvena ne tik kosme, ne tik daiktų prigimtyje, bet ji yra ir Atpirkimu sukurtos tvarkos principas: ordo gratiae. Jau tik tas faktas, kad Marija pradėjo Jėzų, nužengus ant jos Šventajai Dvasiai (Luk. 1, 35), rodo, kiek Šv. Dvasia yra giliai susijusi su Atpirkimo žygiu. Kaip pasaulio kūrimą, taip ir jo atpirkimą Šv. Dvasia vedė pagal amžinąjį Aukščiausiojo planą. Pradėdamas viešąjį savo gyvenimą, Kristus „atėjo iš Galilejos į Jordaną pas Joną, kad būtų jo pakrikštytas" (Mat. 3, 13). Ir kai Jėzus išėjo iš upės, „štai atsivėrė jam dangus, ir Jis matė Dievo Dvasią, nužengiančią, kaip karvelį, ir nusileidžiančią ant savęs" (3, 16-17). Dabar Kristus, žmogiškai kalbant, buvo tartum priėmęs Sutvirtinimo Sakramentą ir tuo būdu galutinai paruoštas savo žygiui. Formuodama žmogiškąją prigimtį Marijos įsčiuje, Šventoji Dvasia paruošė Amžinajam Logui gamtines sąlygas ateiti į nuodėmingą pasaulį. Nusileisdama ant Jo Jordano krante, ta pati Šv. Dvasia tartum Jį sustiprino anam didžiam dieviškajam Jo uždaviniui. Dabar Kri-

stus tikrai buvo Pateptasis, tikrai Mesijas, Mylimasis Sūnus, Splendor Patris, kuriam Jis turėjo palenkti pasaulį ir „suderinti visa su savimi, ar kas yra žemėje ar danguje" (Kol. 1, 20), per savo kryžiaus auką.

Ir taip buvo ne tik Atpirkimo pradžioje. Baigdamas savo viešąjį gyvenimą, Kristus nenorėjo, kad Jo darbas būtų tik vienkartinis, tiktai b u v ę s. Atpirkimas turėjo pasilikti n u o l a t i n i s. Tačiau Viešpats savo žygį jau buvo baigęs. Jam reikėjo eiti pas Tėvą, kuris buvo Jį siuntęs. Ar tad jo atpirktasis pasaulis turėjo pasilikti vienišas? Anaiptol. Paskutinės Vakarienės metu Kristus paliko pažadą atsiųsti Ramintoją - Spiritus Paraclitus - kuris turėjo nuolatos priminti žmonėms Kristų, palaikyti Jo žygį ir atskiro žmogaus širdyje ir visos žmonijos istorijoje. „O Ramintojas, Šventoji Dvasia, kalbėjo Jėzus, kurį Tėvas atsiųs mano vardu, jis jus viso išmokys ir primins jums visa, ką tik aš jums kalbėjau (Jon. 14, 26) . . . Kada gi ateis Ramintojas, kurį aš jums siųsiu nuo Tėvo, tiesos Dvasią, kuri iš Tėvo eina, ji liudys apie mane (Jon. 15, 26) . . . Daug dar aš turiu jums sakyti, bet dabar jūs negalite pakelti. Kada gi ateis ta tiesos Dvasia, ji jus ves į visokią tiesą. Nes ji ne pati iš savęs kalbės, bet ką tik išgirs, tai sakys ir paskelbs jums, kas turi įvykti. Ji pašlovins mane, nes ims iš to, kas mano, ir paskelbs jums. Visa, ką tik turi Tėvas, yra mano. Todėl aš pasakiau: Ji ims iš to, kas mano, ir jums paskelbs" (Jon. 16, 12-15). Šitie Kristaus žodžiai rodo, kad Šventoji Dvasia Atpirkimo darbą palaikys, pratęs ir išvystys: p a l a i k y s, nuolatos primindama visa, ką Kristus yra kalbėjęs ir daręs; p r a t ę s, liudydama apie Kristų, kaip apie Dievo Sūnų; i š v y s t y s, paskelbdama tai, kas turi įvykti. Grįždamas pas savo amžinąjį Tėvą, Kristus tolimesnį savo žygio likimą sudėjo į Šv. Dvasios rankas.

Savo pažadą Kristus įvykdė prisikėlęs iš numirusių ir įžengęs į dangų. Palydėję Kristų į Alyvų kalną ir matę, kaip Jis pakilo pas Tėvą, apaštalai „sugrįžę užėjo į aukšto kambarį, kur jie paprastai sustodavo" (ApD. 1, 13). Ten jie pasiliko „ištvermingi maldoje drauge su moterimis" (14). „Sekminių dienai atėjus, visi buvo drauge toje pačioje vietoje. Štai ūmai pasigirdo iš dangaus ūžimas, lyg kad kilstančio smarkaus vėjo, ir pripildė visus namus, kuriuose jie sėdėjo. Jiems pasirodė pasidalinę tartum ugnies liežuviai, ir ant kiekvieno iš jųjų nusileido po vieną. Visi jie pasidarė pilni Šventosios Dvasios ir ėmė kalbėti visokiomis kalbomis taip, kaip Šventoji Dvasia jiems davė prabilti" (ApD. 2, 1-4). Tuo būdu Kristaus įsteigtoji Bažnyčia, tasai atnaujintasis ir perkeistasis kosmas, kurio buvo dar tik želmens, buvo perimta Šv. Dvasios žinion ir vadovybėn. Vedusi Kristų nuo pat Jo prasidėjimo ligi grįžimo pas Tėvą, dabar Šventoji Dvasia paėmė vesti ir Jo atpirktąjį pasaulį. Ji pasiliko Bažnyčioje, kaip neregimoji jos jėga ir galia, kaip imanentinis principas, kad nuolatos liudytų Kristų; skelbtų Jo mokslą; apreikštų, kas buvo paslėpta; paaiškintų, kas dar pasiliko tamsu ir slaptinga.

Iš tikro, Šv. Dvasios veikimas pasirodė jau pačią Jos atėjimo dieną. Vienoje psalmės vietoje yra pasakyta: „Credidi, propter quod locutus sum" - „tikėjau ir todėl kalbėjau" (Ps. 115, 1). T i k ė j i m a s v i s a d o s y r a k a l b u s. Ir juo tikėjimas yra gilesnis, tuo labiau jis verčia žmogų kalbėti ir kitiems pasakyti tai, į ką jis pats tiki. Šitas gilus psichologinis tikėjimo faktas išėjo aikštėn jau pačią pirmąją Sekminių dieną. Dešimtį dienų apaštalai buvo užsidarę pastogės kambarėlyje. Ten jie meldėsi, išsirinko naują apaštalą vietoje pasikorusio Judo. Tačiau tylėjo. Aplinkui esąs pasaulis, kuris nukryžiavo Kristų ir kurį pats Jėzus dabar paliko, buvo jiems per daug baisus, kad jie galėtų į jį eiti ir jam kalbėti. Jų tikėjimas buvo dar per menkas pasauliui apvaldyti. Tiesa, jie nebuvo toki mažatikiai, kaip Emaus mokiniai, grįždami iš Jėruzalės. Apaštalai jau buvo matę prisikėlusį Kristų; Tomas jau buvo įdėjęs savo pirštus į Jėzaus žaidas ir todėl tikėjo. Tačiau šito tikėjimo pakako jiems patiems, pakako subjektyviam jų tikrumui nebeabejoti Kristaus Dievybe ir jo Pasiuntinybe. Bet jo dar nepakako apaštalavimui. Jo nepakako pasauliui įtikinti - ne tik žodžiu, bet ir gyvenimu ir mirtimi. Štai kodėl apaštalai buvo užsidarę pastogėje ir meldėsi, laukdami to, kas turi dar įvykti ir kas turi atbaigti jų tikėjimą ir jiems Kristaus pavestą uždavinį - eiti į visas tautas ir krikštyti jas nebe vandeniu, o Šventąja Dvasia.

Ir šitas atbaigimas įvyko pirmųjų Sekminių dieną. „Kilus ūžimui, susiėjo minia ir nežinojo, ką manyti, nes kiekvienas girdėjo juos kalbančius savo kalba . . . Tuomet Petras drauge su vienuolika atsistojo, pakėlė savo balsą ir jiems kalbėjo . . ." (ApD. 2, 6, 14). Kalbėjo todėl, kad jo tikėjimas jau buvo pilnas. Kalbėjo tas pats Petras, kuris dar neseniai prisiekinėdamas buvo Kristaus išsigynęs - ne budelių ir tortūrų, bet tarnų ir tarnaičių akivaizdoje. Ir visa jo kalba buvo ne kas kita, kaip drąsus Kristaus išpažinimas, drąsi Kristaus apologija ir drąsus pasaulio kvietimas įsijungti į Kristaus pradėtą ir Šv. Dvasios vedamą kelią: „Tepasikrikštija kiekvienas iš jūsų Jėzaus Kristaus vardan nuodėmėms atleisti; taip jūs gausite Šventosios Dvasios dovaną. Nes tas pažadas duotas jums, ir jūsų vaikams, ir visiems, toli esantiems, kuriuos tik Viešpats, mūsų Dievas, pašauks" (ApD. 2, 38-39). Ankštas pastogės kambarys jau buvo peržengtas. Apaštalai paliko jo slenkstį ir išėjo į pasaulį. Bažnyčia pasidarė visuotinė. Tą pačią dieną, Petrui baigus, „prisidėjo apie tris tūkstančius sielų" (ApD. 2, 41). Visi tikintieji sudarė vieną bendruomenę, „lobį ir turtus parduodavo ir iš to dalino visiems, kaip kiekvienam buvo privalu" (ApD. 2, 45). Jie kasdien melsdavosi šventykloje ir laužydavo duoną tai vienuose, tai kituose namuose. „O Viešpats kasdien daugino jų būrį tais, kurie turėjo būti išgelbėti" (2, 47).

Šventoji Dvasia todėl yra ne tik imanentinis kūrybos, bet sykiu ir i m a n e n t i n i s A t p i r k i m o p r i n c i p a s. Ji yra toji Spiritus Paraclitus, kuri atbaigia išganymo darbą, atbaigia tikėjimą ir iš subjektyvios asmeninės sferos jį perveda į objektyvinę bendruomeninę sferą. Štai kodėl Kristaus įsteigtoje tvarkoje paskui Krikštą eina Sutvirtinimo sakramentas, kaip Sekminės kiekvienam asmeniui. Krikštas įjungia žmogų į Kristaus Atpirkimo tvarką ir atidaro jo sielai - a s m e n i n e i - malonės vartus. Tačiau kad šita malonė suklestėtų visu grožiu, kad ji galėtų peržengti individualinės pastogės ankštą kambarėlį, reikia Šventosios Dvasios nužengimo, reikia Sutvirtinimo Sakramento, reikia Sekminių su ugnies liežuviu. Tik tuomet žmogus gauna aną „sciencíam vocis" - „žodžio mokslą" - tik tada jis galutinai įtiki ir todėl p r a b y l a, vadinasi, virsta a p a š t a l u, skleisdamas Kristaus mokslą visuomenėje. Jį liudydamas savo darbu, gyvenimu ir net mirtimi. Sekminių šventė todėl yra tikroji apaštalavimo arba, moderniškais terminais kalbant, Katalikiškosios Akcijos šventė.

3. SPIRITUS SANCTIFICATOR

Kristus buvo tasai Didysis Sėjėjas, kuris pasėjo garstyčios grūdą savo krauju. Ir šitas mažas grūdelis, mažiausias iš visų, turėjo išaugti į pasaulinį medį, į visuotinę Bažnyčią, apimančią visas pavargusias tautas ir visoms joms teikiančią pavėsio savo šakose. Kas bus tasai principas, kuris skleis šito medžio šakas? Kas bus tie syvai, kurie tekės jo gyslomis ir jį maitins? Kas bus tasai patrauklumas, kuris šauks tautas ieškotis jo prieglobsčio? - Ne kas kita, kaip ta pati Šventoji Dvasia. Šventoji Dvasia išvedė Bažnyčią iš Jeruzalės kambarėlio į istorinį žmonijos kelią. Ta pati Šv. Dvasia bus ir jos vadovė šiame kelyje.

Kristaus atpirkimas plinta pasaulyje dvejopa linkme: atskiro žmogaus pašventimu ir Dievo Karalystės kūrimu. Ir vienam ir antram pagrindą padėjo pats Kristus. Tačiau ir vieną ir antrą istorijoje vykdo Šv. Dvasia.

Atskiro žmogaus pašventimas yra ne kas kita, kaip išryškinimas jo gyvenime ir jo būtybėje ano pirmykščio dieviškojo paveikslo, pagal kurį žmogus buvo sukurtas ir kurį savo puolimu jis aptemdė bei apgadino. Negalėdamas savo jėgomis kaltės pataisyti, žmogus reikalavo Atpirkimo. Todėl Dievas siuntė savo Sūnų, kad šis atstatytų antgamtinį žmogiškąjį Pirmavaizdį, kad pataisytų sužalotą žmogiškąją prigimtį ir atnaujintų žmogaus ryšius su Dievu. Ir Kristus tai įvykdė visu tobulumu. Jis pergalėjo nuodėmę ir jos padarą mirtį. Jis atitiesė iškreiptą žmogaus gyvenimo kelią. Jis pakeitė pasaulio karalystę sava teisingumo, meilės ir taikos Karalyste. Žmonijos padėtis po Atpirkimo pasidarė esmėje tobulesnė, negu ji buvo buvusi prieš puolimą, nes Kristaus žygiu žmonija buvo pakelta į antgamtinį gyvenimą ir jai buvo atidaryta tokios malonių versmės, kurių nežinojo mūsų puolusieji tėvai. Todėl Bažnyčia Velykų Šeštadienį, šventindama žvakę, ir gieda, kad „O tikrai reikalinga Adomo nuodėmė, kuri buvo nuplauta Kristaus mirtimi! O laiminga kaltė, laimėjusi tokį didį Atpirkėją!"

Šitas atstatytasis žmogaus Pirmavaizdis yra ne kas kitas, kaip pats Kristus - Dievas ir Žmogus. Jį tad realizuoti savyje, subręstant ligi Kristaus amžiaus pilnumos, kaip sako šv. Povilas, ir yra uždavinys kiekvieno žmogaus, gyvenančio atpirktojoje žmonijoje. Kristus šviečia priešais mus, kaip pilnutinis Žmogus, kaip vienintelis Žmogus išsprendęs žmogaus mįslę, dėl kurios mes kankinamės amžių amžiais. Su Juo tad sutapti, Juo apsivilkti reiškia dalyvauti Jo atpirkimo vaisiuose ir tuo pačiu būti pakeltam į tikrąją savo būtį.

Tačiau šitą darbą vykdyti yra pašaukta Šventoji Dvasia. Josios veikimu mes Amžinąjį Logą ne tik pažįstame, bet Jį ir įvykdome savyje. Kaip Josios šešėlyje Dievo Žodis tapo kūnu ir apsigyveno tarp mūsų, taip lygiai Josios galia tas pat Žodis apsigyvena kiekvieno iš mūsų prigimtyje. Šventoji Dvasia formuoja mūsų prigimtį pagal dieviškąjį mūsų Pirmavaizdį, kuriuo yra Kristus, tapdama tuo būdu mūsų pašventėja ir perkeitėja. Kristaus atsiųstasis Ramintojas virsta mūsų Pašventintoju - Spiritus Sanctificator. Savuoju „sacrum septenarium", anomis septyniomis dovanomis, Šv. Dvasia tartum kokiais aštriais instrumentais ištašo mūsų prigimtyje Kristaus paveikslą ir panašumą. Neveltui tad Sekminių liturgijos himnas prašo Šv. Dvasią: „Uždek šviesą mūsų jausmams, įliek meilės mūsų širdims, amžinąja galia sustiprink mūsų kūno negalias." Kitaip sakant: Šv. Dvasios veikimas turi apimti visą mūsų būtybę - tiek mūsų jausmus, tiek sielą, tiek galop kūną, nes tik jai vadovaujant - „ductore sic te praevio" - mes galime išvengti to, kas mus žaloja ir mums kenkia - „vitemus omne noxium". Tik jai vadovaujant, dieviškasis mūsų Pirmavaizdis pradeda spindėti mūsų būtybėje ir mūsų gyvenime. Šventoji Dvasia yra mūsų pašventėja ir tuo pačiu Kristaus Atpirkimo vykdytoja subjektyvinėje atskiro žmogaus sieloje. Šventieji, tie ryškiausi Kristaus Atpirkimo liudytojai, yra sykiu ir mylimiausieji Šv. Dvasios vaikai. Ir argi ne dėl to Marija yra vadinama Šventosios Dvasios Sužadėtine - „sponsa Spiritus Sancti" - kad joje šventumas yra pats didžiausias, kitaip sakant, kad žmogiškasis Pirmavaizdis joje yra tobuliausiai įvykdytas? Ir ar ne dėl to ji tapo pagarbinta tarp moterų, kad nuolankiai atsivėrė Šv. Dvasios veikimui? Atsiskleisti Šv. Dvasiai reiškia atsiskleisti Jėgai, kuri mus padaro tikrais ir pilnutiniais žmonėmis, pilnutiniais ne humanistine, bet krikščioniškąja šio žodžio prasme. O toks ir yra Kristaus Atpirkimo tikslas subjektyviniu atžvilgiu.

Tas pat vyksta ir objektyvinėje tvarkoje. Kristus atėjo į pasaulį nę tik pašvęsti atskirą žmogų, bet ir įkurti Dievo Karalystę, kurioje visos būtybės būtų sujungtos tarp savęs ir su Dievu. Šią mintį gražiai išreiškia Kristaus Karaliaus šventės prefacija, kurioje sakoma: „Kad, palenkęs savo valdžiai visą kūriniją, Jis atiduotų begalinei Tavo Didenybei amžiną ir visuotinę karalystę." Jeigu tad Kristaus Atpirkimo vaisiai atskiro žmogaus sieloje realizuojasi šventumo pavidalu, tai tie patys vaisiai pasaulio istorijoje realizuojasi Dievo Karalystės pavidalu. O šioji Dievo Karalystė, kaip ta pati prefacija ją apibūdina, yra „karalystė tiesos ir gyvenimo, karalystė šventumo ir malonės, karalystė teisingumo, meilės ir taikos". Tačiau nesunku pastebėti, kad šios Karalystės savybės sutampa su Šventosios Dvasios dovanomis, su tuoju „sacrum septenarium", kuris yra teikiamas žmogui Sutvirtinimo metu. Kitaip sakant, Dievo Karalystė yra ne kas kita, kaip Šv. Dvasios dovanų įvykdymas objektyvinėje gyvenimo tikrovėje, objektyvinėse mūsų kultūros ir civilizacijos formose. Prašyti tad, kad ateitų Dievo Karalystė, reiškia prašyti, kad Šv. Dvasia išplėstų savo veikimą ne tik atskirų žmonių sielose, bet ir jų darbuose: jų institucijose ir jų kūriniuose. Kaip Spiritus Creator, Šv. Dvasia gyvena visuose Dievo padaruose. Kaip Spiritus Paraclitus, Ji gyvena per pašvenčiamąją malonę žmonių sielose. Kaip Spiritus Sanctificator, Ji turi gyventi visur ten, kur žymu žmogiškosios kūrybos. Gamta yra taip pat Dievo Karalystė, nes Dievas Šventoji Dvasia gyvena kiekvienos būtybės prigimtyje. Tačiau Dievo Karalyste turi tapti ir kultūra, toji specialiai žmogiškosios kūrybos sritis, nes ir ji reikalinga Atpirkimo. Pasaulio istorijos vyksmas taip pat yra vedamas Šv. Dvasios, kaip ir kiekviena būtybė skyrium. „Visa pasaulio istorija, sako vokiečių dogmatikas H. Schell, yra Pascha, vadinasi, perėjimas didžiojo Valdovo ir Teisėjo, kuris žygiuoja laimindamas ir įsakydamas, padėdamas ir bausdamas, gaivindamas ir užmušdamas, teisdamas žmogų ir dievus." Visa istorija artinasi prie pabaigos: adesse festinant tempora. O ten laikų laukia Kristus, kaip Paskutinis Teisėjas. Jis savo Atpirkimu naują erą žmonijoje pradėjo, Jis ją savo ištarme ir užbaigs. Tačiau laikus su jų kultūra ir civi-

lizacija, su jų mokslu ir menu, su jų filosofija ir religija, su jų valstybe ir visuomene prie Amžinojo Teisėjo Sosto atves Šv. Dvasia. Ji gyvena istorijoje, kaip neregimasis Dievas - Deus absconditus, kuris tačiau vykdo amžinuosius planus ir neleidžia, kad žmogaus laisvė juos esmingai iškreiptų. Krikščionybės supratimu istorijoje nėra jokio aklo likimo. Viskas čia vyksta Viešpaties akivaizdoje. Viskas čia eina pagal Šv. Dvasios nurodymus, labai dažnai nejaučiamus, neaiškius, tačiau visados realius ir šventus. Šv. Dvasia yra istorijos Dievas, neregimasis, paslėptasis, imanentinis Dievas, kuris vykdo Kristaus Karalystę mūsų darbuose ir mūsų kūriniuose. Be josios, iš tikro, „nihil est in homine".

•

Kas tad yra Sekminės? Tai Šventosios Dvasios šventė. Tai imanentinio Dievo šventė, Dievo, kuris gyvena ir mūsų prigimtyje, ir mūsų sieloje, ir galop mūsų istorijoje. Jo galybe mes buvome pašaukti iš nebūties, Jo galybe mes esame pašventinami, Jo galybe mes galop esame įjungiami į perkeistosios būties Karalystę. Šventoji Dvasia mūsų sąmonėje neturi jokio aprėžto pavidalo. Ir Apreiškimas jai jokio pavidalo neduoda. Ji pasirodo simboliniu balandžiu, Ji pasirodo ugnies liežuviais, Ji pasigirsta kaip vėjo ūžimas, Ji galop Mariją apdengia tarsi šešėlis. Tačiau kiekvienu atveju mes Ją pergyvename kaip Jėgą, kaip Veiksmą, kaip dieviškąjį Aktą. Šių bruožų turi ir Sekminės. Būdamos jau vasaros šventė, jos mus veda į pjūtį, kuri yra veiksmas. Tačiau į pjūtį ne gamtine, bet antgamtine prasme. Sekminės mus veda į Kristaus pašvęstuosius laukus, kuriuose darbininkų tiek maža! O pjūtis tokia didelė. Ji didelė buvo visais amžiais, bet ypatingai išaugo dabar. Naujieji laikai sukūrė daugybę be galo puikių formų ir pavidalų, kurie tačiau, deja, reikalingi krikščioniškojo turinio. Mūsų amžiuje pasikartojo tas pat, kas buvo Bažnyčios Tėvų metu. Jie rado graikiškai-romėniškąją kultūrą ydingu turiniu, tačiau nepaprastai puikiomis formomis. Ir jie pylė į šitas formas naująjį turinį, tąjį krikščioniškąjį vyną, perkeistą į Kristaus Kraują. Tuo būdu išaugo didinga krikščioniškoji kultūra, kuria laikosi visas pasaulis. Tas pat reikalinga ir dabar. Dabar reikalinga naujo veiksmo, naujo Šv. Dvasios nusileidimo, kad moderninė kultūra galėtų būti sujungta su išganomuoju Kristaus žygiu. Nėra nė vieno pozityvaus darbo, kuris nereikalautų atpirkimo. Tačiau taip pat nėra nė vieno pozityvaus darbo, kuris negalėtų būti atpirktas ir perkeistas viską išskaistinančioja Šv. Dvasios ugnimi. Todėl kai kurių nuolatinis ir neatlaidus moderninės kultūros neigimas negali būti pateisintas. Moderninė kultūra yra reikalinga ne pasmerkimo, bet atpirkimo, nes Kristus ir už ją yra miręs, kaip Jis mirė už visus amžius ir už visas tautas bei kultūras. Šv. Dvasia ir joje turi apsigyventi ir ją paversti Aukščiausiojo buveine. Todėl mūsų, katalikų, pašaukimas ir yra duoti naują turinį šitoms moderninėms puikioms formoms, turinį pažymėtą Šv. Dvasios ženklu. Mes turime į moderninio žmogaus iškuoptas aukso taures pilti naujojo vyno, nebe gamtinio, kuriuo svaigsta gamtažmogis, bet Šv. Dvasios vyno, tojo „sobria ebrietas", kaip jį vadina senas brevijoriaus himnas ir kuriuo gyvena dievažmogis.

Kas tad yra Sekminės? Sekminės yra Naujojo Vyno Šventė.[1])

---

[1]) Beskaitant šį straipsnį, nevienam ateis mintis, kad čia Šv. Dvasia pasidaro pati aukščiausia iš visų Šv. Trejybės asmenų. Tačiau kadangi visi šv. Trejybės Asmens yra lygūs, todėl, svarstomi kiekvienas skyrium, jie ir išeina kiekvienas aukščiausias. Būtų klaida, jeigu išeitų kitaip. **A. Mc.**

KAZYS BRADŪNAS

J. A. VALSTYBES

MĖNESIENA LIETUVOJ

Žeruoja rubinu žvaigždynas
Anta milžinkapių naujų,
Šaknis piliakalnio maitinas
Šiltu kovotojų krauju.

Jis renkas ten į vario urną -
(Lyg lobį degantį matai! . . .)
Ir godžiai godžiai pilna burna
Jį geria kalno pamatai.

Ir atžalas iš kelmo leidžia
Sausi, šventieji ąžuolai,
Ir klūpo prieš aušrinę žvaigždę
Maldos ekstazėje šilai . . .

KARŽYGIO KAPAS VIDURY KAIMŲ

Mano kaulai išbalo kaip sniegas,
Mano žirgas prie šono ramus,
Mano vardo neatmena niekas
Mediniuose slėnių kaimuos.

Bet nelauktai kada susapnuoja
Pro kapus jie, pro alkus einą,
Mano šaukiami kylą ir joją,
Svaigindamies žygio daina.

ŽYDINČIOS VALANDOS

JURGIS BLEKAITIS

VARPAS

Aš su tiesa, su prietema įnešiu
Į jūsų sielas savo vakarinį
Skambėjimą; atsirakinę
Septynis užraktus, panašūs
Į mano nuovargį, jūs tarsit
Man širdimi; ir plauks naktis
Banguojančia skraiste...
- Katarsis, -
Sakys alyvos, glostys jums akis
Tik šiandien pamatytu kuplumu.
Ir jūs kalbėsit (-mano bangos gaus):
- O, kaip gyvent sekundiška, ūmu!
Kaip daug varpų skambėjime dangaus!

Ir man bus gera atsiremti į žmogaus
Akis, ir atsigult į širdis taip ramu.

ŽYDINČIOS VALANDOS

Įmerktos didžiulėn mano vienatvės vazon,
Sunkios vakaro valandos skleidžias iš lėto.
Jos geria sekundžių sidabro lietų,
Sudegusių metų atašvaitos auksu jas dažo
Ir lieja jas ilgesys giliais violetais.

Nuo miegančių mano širdy tolimųjų saulėlydžių
Jos mėlynus nuvelka jūros ir vėjo kvapus,
Ir laikas, kaip vanagas, ore pakimba ties kliedinčia
Akimirka, ir jos likimas, kaip mano, kaip vakaro, auga
trapus.

O, žydinčios valandos! Žingsniais sidabro lietaus
Jūs tvinstat many, paskandinat ritme ir nuvystat,
Ir užmerkęs akis, aš taip noriu sugrįžt, kai matau,
Kaip klykia, pametusi klystkeliuos metų mane, vaikystė.

TU

Pro metus, lyg pro ašaras, girdis,
Kai - vaiduoklis, nakties vagis -
Godžiai gerdamas mano širdį,
Neatsispiriamai prãgys.

Tai, lyg mirštančio kūdikio šauksmas -
- O, ne durklo švytuojąs ašmuo! -
Tik mėlynas žvilgsnio auksas:
Nenudurs - švelnumu užkamuos.

Tai pasąmonės vario vartais
Prasiveržėlis, skausmo sūnus -
- O bejėgiškas, o švelnus -
Vienumoj verkia tavo vardas.

SEKMADIENĮ LIJO

Kada nepabaigiamom virvėm nutysęs
Pakibs, ir siūbuos, ir supuosis lietus,
Kada pro jo ūkaną vos bematysi
Vaizdus vakarykščius, tingius ir lėtus, -

- Lyg žingsniai saloj aptiktos amžinatvės,
Kurion, kaip dausosna, plaukei luoteliu,
- Lyg ilstąs pulsavimas mirkstančios gatvės,
Bemirštančios nuobodžiu po lieteliu, -

- Tada tu pajusi, kaip ima atakti
Širdis, ir lyg sukama juosta atgal,
Grįžti į nenykstančią, nokstančią naktį,
Grįžti prie maldos, prie meldynų, prie kaktos,
Kurią bučiavai, tartum salą banga.

VĖLINĖS

Koks laukimas! . . . Vėlinės. Ir Vilnius -
- Milžinas saulėlydžio laužė.
Plaukia minios, kaip likimo vilnys,
Ir kiekvienas - kaip liepsna maža.

Gimsta žvaigždės, virpa virš namų.
O, ramybė! . . . Rodos, mes anapus
Rūpesčių ir lūkesčių, skausmų . . .
Gaudžia Vilnius, kaip atvertas kapas,
Amžinatvės rankos renkas mus.

. . . Tuoj sutems. Ir mes, klajūnės liepsnos,
Į Čiurlionio Raigardą - Rasus
Virpesį gyvų širdžių suspiesim
Ir ugninėn jūron susiliesim
Už kadais liepsnojusius visus.

LIETUVIŲ KULTŪROS TARPSNIAI

ZENONAS IVINSKIS, Vokietija

I. LIETUVIŲ KULTŪROS PRADMENS

Tautos kultūros negalima tinkamai suprasti, jeigu nėra atsekama pati šios kultūros pradžia. Reikia atskleisti jos sudedamieji pradai, anie pirmykščiai elementai, kurie sukūrė kultūros užuomazgas ir kurie paskiau vienokiu ar kitokiu pavidalu išeina aikštėn ir aukštosios kultūros kūriniuose. Tie pradiniai sudedamieji kultūros elementai yra tarytum tos neregimos gijos, kurios neša visą audinį ir suteikia jam savotiškai originalaus pobūdžio. Šituos tad elementus atskleisti ir tuo pačiu visam tautinės kultūros išsivystymui duoti aiškesnį vaizdą ir yra kultūros istorijos pradinis uždavinys. Jį turi atlikti ne tik kultūros istorija apskritai, bet ir kiekvienos t a u t o s kultūros istorija skyrium.

Lietuviškosios kultūros priešistorinei pradžiai, aišku, neturime jokių rašytų dokumentų. Tačiau ji yra išlikusi gyva mūsų tautos dvasioje, jos papročiuose, jos meno nuotaikose ir visoje mūsų santykių formoj. Mūsų lietuviškosios kultūros pradžia yra raktas visai mūsų kultūrai suprasti. Apie šitą tad pradžią, ne jos išsivystymo, bet jos esmės ir sąrangos atžvilgiu, ir reikia kalbėti.

1. Nomadinės ir matriarchatinės kultūros charakteristika. - Lietuvių tauta yra vienas didelės indoeuropiečių šeimos narys. Indoeuropiečiams ji priklauso ir savo kalba, ir savo kilme, ir savo etnologine struktūra. Indoeuropiečių pirmykštėje kultūroje yra ryškiai atsekama n o m a d i n i ų arba klajoklinių elementų. Šitas kultūros tipas pasižymi tokiomis savybėmis, kurios ji išskiria iš kitų kultūros tipų, pvz., iš matriarchatinio ar totemistinio, ir padaro jį būdingą visoje pirmykštės kultūros sąrangoje.

Religijoj šio tipo žmonės paprastai yra monoteistai arba bent vieno vyriausiojo dievo išpažinėjai. Jų tikėjimas yra daugiau abstraktus. Jų dievas dažniausiai yra dangaus skliauto personifikacija. Stabų jie vengia. Šeimoje yra ryški tėvo persvara, tačiau motina yra labai gerbiama. Užgauti motiną, ar ją paniekinti, nomadinėse tautose yra vienas iš didžiausių nusikaltimų, neretai baudžiamas mirtimi. Pirmgimis sūnus paveldi tėvo turtą ir tėvo teises. Vedusieji sūnūs ligi tėvo mirties paprastai pasilieka toje pat šeimoje. Šitas paprotys sukūrė nomadinėse tautose didšeimes po keliasdešimt asmenų. Dukterų nekaltybė yra nomadinėse tautose labai saugojama ir gerbiama, ir nekaltybės nustojusi mergaitė dažnai yra baudžiama mirtimi. Ūkyje aiškią persvarą turi gyvulių auginimas, nes nomadai yra klajokliai. Kadangi jie pastovios gyvenamos vietos neturi, žemės nedirba; tad pagrindinis jų maistas yra pienas ir mėsa. Arklys nomadinės kultūros išsivystyme, vad. stepių kultūros tarpsnyje (O. Menghin), turi ypatingos reikšmės. Jis todėl įeina į nomadų gyvenimo papročius, mitus ir dainas. Apskritai nomadinės kultūros tipo žmonių nuotaika pasižymi karingumu. Nomadai yra nuolatiniai užpuolikai. Tačiau iš kitos pusės jie yra nežiaurūs ir kilnaus bei garbingo elgesio su nukariautais gyventojais. Su jais jie lengvai sutaria, jų nenaikina, net prisiima jų papročius ir gyvenimo būdą. Nomadai turi didelių gabumų didelėms valstybėms kurti (pvz., totoriai) ir joms tvarkyti. Jie yra plačių užsimojimų žmonės. Todėl iš nomadinių tautų yra išaugę didelių visuomeninių ir teisinių institucijų. Nomadai yra kodeksų, luomų, parlamentų kūrėjai, užtat jie neturi skonio menui, ypač vaizduojamam.

Prasidėję vidurinėje ir pietryčių Europoje, indoeuropiečiai pamažu plito po visą Europą ir čia rado gyvenančius jau visai kitokio kultūros tipo žmones. Tai buvo šiaurės ir vidurio Europos m a t r i a r c h a t i n ė s tautos, kurias indoeuropiečiai nukariavo ir su kuriomis susimaišė.

Matriarchatinis tipas yra būdingas moters persvara visame gyvenimo plote. Nors moteris šioje kultūroje pati tiesioginiu būdu gyvenimui nevadovauja, pavesdama tai savo broliui, tačiau jos dvasia bei nuotaika visur jaučiama. Matriarchatinėje kultūroje šeima yra visiškoje moters - motinos persvaroj. Vyras čia yra tiktai vaikų tėvas. Pirmykščiame matriarchatiniame tarpsnyje jis atiteka į moters namus. Vaikai vadinasi motinos pavarde. Jie paveldi ne iš savo tėvo, bet iš savo dėdės, iš motinos brolio pavardę. Monogamija yra vienintelė forma, kurią žino matriarchatinės tautos. Antrajame matriarchatinės kultūros tarpsnyje vyras lanko moterį jos namuose. Trečiajame tarpsny jis atsiperka ją ir parsigabena ją į savo namus. Iš čia pirktinės vestuvės. Bet šis tarpsnis jau reiškia matriarchatinės kultūros išsigimimą. Matriarchatinė religija yra perdėm gamtinė religija, neatskiriama nuo visos gamtos. Į pasaulį žiūrima, kaip į nuolat a t s i n a u j i n a n t į reiškinį. Ypač ryškiai atsekamas v a i s i n g u m o kultas, kuriam viskas pajungiama.

Matriarchalizmas visada yra sietinas su žemdirbystės užuomazgomis, nes tik moteris pradėjo žemės darbą. Matriarchatinės kultūros žmonių nuotaika yra rami: karo jie nemėgsta, kitų neužpuldinėja. Todėl jie yra lengvai užkariaujami, tačiau neišnaikinami dėl nepaprasto prisirišimo prie savo žemės ir prie savo papročių. Matriarchatinė kultūra pasineša daugiau į vidinį gyvenimą. Valstybinių visuomeninių formų, išdirbtų santykių bei luomų ji nemėgsta ir neturi. Žmonės ten gyvena daugiau masės gyvenimu. Šitokius tad žmones surado nomadai, pradėję iš stepių plisti vidurio ir šiaurės Europon. Ar Lietuvoje jie matriarchatines tautas rado ir su jomis ten susimaišė, ar jau susimaišę atėjo, atsakyti šiandien dar labai sunku. Tačiau vienas dalykas yra aiškus, kad lietuviškosios kultūros pagrinduose glūdi matriarchatinės ir nomadinės kultūros mišinys. Net ir probėkšmiais peržvelgę lietuvių kultūros plotą, rasime visą eilę bruožų, kurie yra būdingi nomadinės kultūros tipui, ir gausokai duomenų, kuriuos sutinkame tiktai matriarchatinės kultūros tautose.

2. Pirmykščių pradmenų susikryžiavimas. - Lietuvių religijoj iš vienos pusės turime savotišką monoteizmą, mažių mažiausia vieno vyriausiojo dievo Perkūno pavidalu. Pats Perkūnas yra aiškus dangaus skliauto ir jo reiškinių suasmeninimas. Ar lietuviai yra dar turėję kitų mažesnių dievų, yra įdomus ir aiškintinas dalykas. Daugybė jų vardų, kuriuos paduoda, ypač rašytieji, 16-17 amž. šaltiniai, neturi kritiško pagrindo. Ligi šiol

archeologams taip pat nėra pavykę rasti dievų statulų; o tai aiškiai rodo nomadinį senosios mūsų religijos pobūdį, nes nomadai savo dievo nevaizduoja. Vaidilučių buvimas taip pat nėra įrodytas, nors jis galimas. Jeigu jos būtų buvusios, tai būtų aiški matriarchatinės kultūros liekana. Apie Birutę kalba tik abejotina Bychovco kronika, bet jau Dusburgas mini Prūsuose (Galinduose) labai autoritetingą kulte ir apskritai gyvenime moterį, kurios įsakymų buvę klausoma. Įdomu, kad 10 amž. Ibrahim-ibn-Jakub buvo kalbėjęs apie „moterų karalystę". Jį papildė Adomas Bremenietis sakydamas, kad ji esanti rusų kaimynystėj ir siekianti Estijos. Kadangi niekur Adomas Br. nebemini baltų vardo (o juos jis turėjo minėti), tai yra vienintelė galimybė, kad „moterų karalystės" vardu jis minėjo baltus. Latgalijos moterys - rašo Eilėtoji Livonijos kronika, jodinėjančios „kaip ir jų tėvai". Kitoje vietoje vėl sakoma: „Pagal paprotį moterys mėgsta jodinėti kaip ir vyrai". Neanalizuojant tų atskirų faktų, reikia tarti, kad moters vaidmuo bus buvęs reikšmingas. Jį primena mums laumės, moteriškosios dievybės, deivės. Paminėtina taip pat ir mūsų tautosakoje dar stipriai išsilaikiusi Žemyna-Žemynėlė (Dr. J. Balys, Lietuvių Tautosaka, II, 17), kuri gal sietina su Tacito „Mater deorum". Ji yra įrodymas matriarchatinės kultūros (Dr. J. Balys, Scholar Nr. 1).

Mirusiųjų gerbimas, laidojimo papročiai, kuriuos atskleidžia Lietuvos priešistoriniai kapai, yra aiškiai charakteringi matriarchatinei kultūrai, nes nomadai tokios pagarbos mirusiems neturi. Apskritai nomadizmo pėdsakai pas mus labiausiai ryškūs socialinėj struktūroj. Tuo tarpu religijoje, mene ir šeimos santykiuose sutiksime daugiau matriarchato žymių. Sakysim, motinos pagarba lietuvių šeimoje jau prašoksta nomadų jai reiškiamą pagarbą. Juk lietuviui motina yra ne tik gerbtinas, bet tiesiog šventas dalykas. Pirktinės vedybos, einančios iš trečiojo matriarchatinės kultūros tarpsnio, pas mus taip pat yra žinomos. Tai patvirtina kronistas Dusburgas ir dar du šaltiniai. Brolio vaidmuo, kaip matyti iš liaudies dainų, yra buvęs gana žymus.

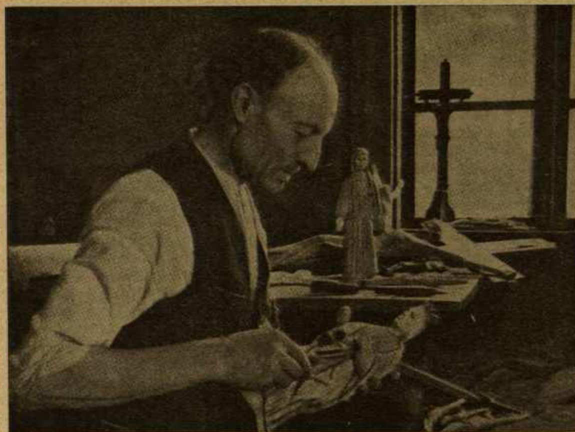
Iš kitos pusės šeimos santykiuose maišosi ir nomadinių bruožų. Pavyzdžiui, paveldėjimas tenka vyriausiajam sūnui. Tėvas yra šeimos galva. Vedęs sūnus ne kartą senovėje pasilikdavo po vienu stogu ir sudarydavo kažką panašaus į patriarchatinę šeimą. Tačiau griežta lietuviškos šeimos monogamija yra matriarchatinis bruožas, nes nomadai paprastai turi ne vieną tiktai žmoną. Bet vėl sūnaus didesnis vertinimas negu dukters ir savotiška negarbė, lydinti moterį, gimdančią tiktai mergaites, atskleidžia lietuviuose nomadinės sąmonės bruožą. Taip pat už tai kalbėtų mažų vaikų, ypač mergaičių, žudymas, patvirtintas lietuvius liečiančiuose 13 amž. šaltiniuose. Mergaičių nekaltybės saugojimas ir ją praradusiųjų ujimas taip pat yra nomadinis bruožas. Turbūt daug ką apie mūsų pirmykštės kultūros sąmonę galėtų paaiškinti gilus vedybinių papročių ir dainų išanalizavimas. Tik metus į juos pirmą žvilgsnį, tuoj į akis krinta motinos reikšmė, o ne tėvo. Juk motina perduoda nuotaką jaunajam, o ne tėvas.

Menas lietuvių tautoje yra išsilaikęs beveik grynai matriarchatinis. Jis yra susijęs su žemdirbyste. Su ja drauge išsivystė simbolika. Nors į ją įjungiamos gamtinės formos, bet jos yra traktuojamos simboliškai. Vyrauja geometriniai arba sugeometrinti augaliniai ir gyvuliniai motyvai, kurie rodo į naują pasaulėvaizdį, naują žmogaus dvasią, naują religinį gyvenimą, labai skirtingą nuo ankstyvesnio, kuris rodė visai kitą pasaulėvaizdį su medžioklės magija, su natūralistiniu menu (Dr. M. Gimbutienė). Tad mūsų menas nomadinės dvasios beveik visiškai nėra patyręs. Čia yra jo savotiškumas, bet drauge ir jo tragika, nes kaip tik dėl šitos vienašališkos dvasios mūsų menas ligi šiol neišaugino nei didelės dramos, nei didelio epo, ypač karžyginio epo. Mes pasilikome lyrikai ligi kaulų. Mūsų tautosakoje vyrauja daina ir pasaka. Mūsų dainos yra simbolinės išraiškos, nors dažnai jos kalba apie labai kasdieninius dalykus: mergelė praranda vainikėlį, jį nupučiant vėjui, miglelei užkrintant ir tt. Šitas simbolizmas ir šitas drovumas sako, kad mūsų dainos yra kilusios moteriškos dvasios įtakoj, nes vyriškoji dvasia apie tokius dalykus dainuoja daug aiškiau ir grubiau.

Žemės ūkis savo persvarą taip pat yra gavęs iš matriarchatinio prado. Lietuvių protėviai jau nuo neolito laikų yra žemdirbiai. Būdinga, kad šiame darbe, kurį moteris pradėjo ir išvystė, dar ligi pat pastarųjų laikų didelę dalį turėjo moteris. Linų rovimas, seniau net rugių kirtimas piautuvu, buvo moters pareiga. Visuomeninė santvarka tačiau buvo daugiau apspręsta nomadinio prado. Savo istorinio tarpsnio pradžioje lietuviai kaip tik pasižymėjo dideliu savo valstybingumu, juridine sąmone ir sugebėjimu tinkamai tvarkyti užkariautus plotus. Šūkis „Omnis Russia debet ad Litwinos simpliciter pertinere" yra specifiškai nomadinis. Lietuvos valstybės galybė Vytauto laikais buvo tikrai nomadinės dvasios išsiveržimas. Taip pat tik vyrų kunigaikščių buvimas, jų tarpusavės kovos bei nesutarimai, Statuto sukūrimas, sugebėjimas atsispirti šimtmečius trukusiam ordino puolimui - vis tai rodo didelį visuomeninį lietuvių genijų, kaip nomadinės kultūros susikristalizavimą.

Be abejo, reikėtų daug išsamesnės lietuviškosios kultūros analizės, panaudojant šiam reikalui iškasenas, tautosaką, papročius, tautodailę. Tačiau jau šitie keli pavyzdžiai aiškiai sako, kad vienu kuriuo etnologiniu tipu lietuviškosios kultūros mes negalime išaiškinti. Taip pat čia suminėti mūsų kultūros bruožai rodo, kad jie negali būti skolinti iš kitų. Jie yra perdaug savi ir perdaug jų yra, kad skolinimo hipotezė galėtų būti priimta. Be to, jeigu jie būtų skolinti, jie primintų tautas, iš kurių jie būtų pas mus atėję. Tuo tarpu ir papročiuose, ir mene, ir religijoj mes esame originalūs, nes jie yra kilę iš pačių sudedamųjų mūsų kultūros pradų, nomadinio ir matriarchatinio. Šios teorijos lietuviškosios kultūros aiškinimuose laikosi Dr. A. Maceina, Dr. J. Balys, Dr. M. Gimbutienė, A. Mažiulis. Žinoma, mūsų archajiškai-matriarchatinės kultūros išlikimą yra labai stipriai veikusios istorinės aplinkybės. Mes, kaip sakyta, neatitrūkome nuo savo žemės, visą laiką pasilikome tame pat plote, neišgyvenome tautų kraustymosi ir tt.

3. Kultūrinės raidos charakteristika iki krikšto. - Atsekus dviejų pradų susikryžiavimą lietuvių kultūroje, reikėtų nuosekliai kalbėti apie priešistorinius laikus ir jų ryšį su lietuvių liaudies kultūra, kaip tai savo disertacijoje (Lietuvių laidosena priešistoriniais laikais) ir atskirame strp. „Aidų" Nr. 2 (1947) bandė Dr. M. Gimbutienė. Tačiau viena proistorija daug ko nepajėgia išaiškinti. Jau žinomasis Menghin'as, labai įdomiai sujungdamas proistoriją ir etnologiją, davė savo didįjį veikalą „Weltgeschichte der Steinzeit". Ir vienas ir kitas mokslas čia gali mums tarnauti tik padeda-

Liaudies skulptorius

Foto nuotrauka

muoju dalyku. Proistorija tiekia labiau medžiagą apie materialinę kultūrą, o etnologija - apie dvasinį gyvenimą.

Medžiaginės kultūros palikimas Lietuvos plotui yra gana didelis. Nuo mezolito (8000-3600 pr. Kr.) smėlynuose ir durpynuose aptinkama daug titnago ir kaulo dirbinių. Kultūra turtėjo, kai neolito laikais imta ne tik vartoti apzulinti darbo įrankiai, bet kai atsiranda keramika (puodas). O kada žmogus išvystė žemės darbą, jis turėjo pasidaryti sėslus. Pirmykštė žemdirbystė buvo grynai lysvinė, daugiau panaši į šių dienų daržų ūkį, kuris irgi liaudyje yra moters rūpestis. Dabar ūkininkas vienu javu užsėja ištisą lauką. Tada, moters dirbamoje žemėje, lyg lysvių daržovėse, maišėsi drauge įvairūs augalai. Iš indoeuropiečių prokalbei bendrų žodžių, kurių kai kuriuos patiekė Dr. P. Skardžius („Tremties metai", ir „Aidai" Nr. 8, 1947) matyti, kad mūsų protėviai tada bus buvę jau aktyvūs gyvulių augintojai ir žemdirbiai. Proistorikai taip pat nustato, kad šukinės keramikos pasikeitimas į virvelinę reikia sieti su jau žemę dirbančių baltų išsiplėtimu Baltijos pajūryje. Tada, beveik prieš 4000 metų, skaitant iki šiandien, yra įvykęs didžiulis kultūros lūžis. Žemdirbių kultūra jau turėjo naują charakterį, visai kitokį negu šukinės keramikos kultūra. Medžioklės magija pasitraukė iš dėmesio centro. Žmonių pasaulėžiūra, visi papročiai prisitaikė prie žemdirbio psichologijos. Iškilo prasmės klausimas. Pradėta aiškintis gimimo ir mirimo paslaptis, dangaus kūnų, metų laikų, derliaus, lietaus ir kitų reiškinių priežastis. Netrukus (apie 1800 pr. Kr.) naujoji indoeuropietiškoji kultūra, su senojo suomių ugrofinų protėvių kultūros palikimu, Baltijos jūros pakraštyje išsivysto į savotišką mišrią kultūrą. Ji laikytina mūsų protėvių baltų kultūros užuomazga.

Tai parodo žemės darbui vartojamas akmens kaplys, su skyle kotui įstatyti (gyvatgalvis kaplys). Tokie kapliai buvo vieninteliai įrankiai žemei pradrėksti ir purenti, nes gyvulio naudojimas traukiamajai jėgai yra labai vėlyvas. Kaplio pentis turėjo gyvatės galvos išvaizdą. Šitoks kaplis anksčiau moksle „lietuvišku kapliu" („Litauische Hacke") vadinamas, yra priskirtas tik baltų protautei. Ir metalo amžiuje tuose pačiuose plotuose baltų kultūra reiškiasi nenutrūkstamai jai charakteringomis medžiaginės kultūros formomis. Jau bronzos laikais atsekami prekybiniai santykiai, kurie pasiekė aukšto laipsnio pokristiniame geležies amžiuje (apie 2-3 šmt.), nes romėnų importas Pabaltijy gana gausus. Nuo 9-10 amž., kai baltų giminės jau išsidiferencijavo, lietuvių medžiaginė kultūra vis daugiau atskleidžia karinius nusiteikimus. Tai liudija ne tik kapinynų lobiai (kalavijai, jietys, papuošti žirgai ...), bet ir gynimosi piliakalniai.

Autochtoniškosios arba prieškrikščioniškosios kultūros laikai yra nuoseklaus vystymosi laikai, kur nebuvo didesnio lūžio, bet tam tikri bangavimai. Viena svarbiausių datų, nuo kurios prasidėjo naujas kultūros posūkis, buvo apie 2000 pr. Kr. Tai buvo riba tarp klajoklinio ir sėslaus gyvenimo būdo Lietuvoje. Nuo to laiko jau atsekame tiesioginę savo protėvių šaknį ir su tokiu gyvenimo būdu, socialiniais santykiais bei dvasios gyvenimo reiškiniais, kokius nenutrūkstamai pastebime besivystančius visais vėlesniais laikais. Proistorikai randa didesnius kultūrinius pakilimus 2-3 amž. ir 10-13 amž. po Kr. Bet ano meto medžiaginė kultūra rodo lietuvius neatsitvėrusius nuo pietų ir vakarų pasaulio, o gyvai santykiaujančius su įvairiais kraštais. Lietuvos ir Rytprūsių plotai, t. y., lietuviai ir senprūsiai, priešistoriniais laikais yra sudarę Baltijos pajūryje stiprų kultūros centrą, skatindami kultūriškai kilti ir suomių-ugrų ir slavų sritis. Nuo šitų sričių, kaip iškasenos rodo, baltai skyrėsi savo kultūriniu pajėgumu, savarankiškomis formomis ir jų turtingumu (Dr. J. Puzinas, Dr. M. Gimbutienė).

Nuosekliai reikėtų duoti pagoniškųjų laikų kultūros apybraižą, kai prasideda istoriniai laikai, kai vietoj iškasenų atsiranda naujos lietuvių kultūros pažinimo versmės, t. y., rašytiniai šaltiniai. Jie rodo, kad gana ilgai lietuvių kultūra nesikeičia, bet pamažu auga. Ji

kinta tik krikšto poveiky. Iš lietuvių tautai pavojingos kultūrinės kryžkelės, nelemtų aplinkybių sudarytos, ji nepaprastai vėlai tepasuka krikščionybės link. Bet ji laimingai pasuka į lotynų krikštą, tuo būdu įvesdama lietuvius į tos kultūros orbitą ir apsaugodama nuo paskendimo slavų jūroje. Kai gyvenimas vienoje valstybėje su stačiatikiais tebuvo palikęs lietuvių tautai, palyginti, labai silpnų pėdsakų, ji daug labiau sutapo su Vakarais. Šituo būdu ateina Vakarų kultūros epochos. Šitam tik penkių amžių periodui reikėtų išskirti tris pagrindinius laikotarpius: 1. sinkretizmą, 2. baroko bei dvaro bajoriškosios kultūros išsiskleidimą ir 3. tautinės kultūros vystymąsi.

II. SINKRETIZMAS

Lietuvos (1387) ir Žemaičių (1413-1417) krikšto progomis pravėrimas durų į Vakarus pradžioj dar nedaug tereiškė. Žinoma, lietuvių kultūros istorijoje reikia skirti du ryškiu elementu: liaudį (valstiečius) ir bajoriją. Tik paskutinioji nuo 15 amž. tesudarė Lietuvos visuomenę. Jau 15-16 amž. didikų rūmai ir iš dalies bajorų dvarai buvo naujosios kultūros nešėjai, ar bent šiek tiek jau Vakarų paliesti. Tuo tarpu valstiečio sąmonė, lygiai kaip ir jo kiemas, tepažino tik labai atsitiktines tos kultūros apraiškas, arba dar iš viso su jomis nebuvo susidūrusi.

Vargu kurioje kitoje tautoje galėjo taip labai išsiskirti bajoriškoji ir liaudies kultūra. Tą išsiskyrimą dar labiau išryškino kalbinis skirtumas, kai bajorui, šalia kitų bajoriškumo žymių, atskira - skirtinga nuo liaudies - kalba pasidarė bajorystės požymiu. Tad ir buvo per amžius du skirtingi kultūriniai pasauliai, gyveną ne tik socialiniame ekonomiškame, bet ir kultūriniame antagonizme. Tie du pasauliai taip skyrėsi, kad būtų galima pravesti dvi skirtingas lietuvių kultūros istorijos sistemas, vieną besirikiuojančią pagal liaudį ir jos socialinius santykius, o kitą - pagal bajorų ir magnatų istoriją. Jei liaudis buvo palaikytoja ir saugotoja viso, kas paveldėta, kas autochtoniška, kas sava, jei toji liaudis dar porą šimtmečių išsaugojo pagoniškąją kultūrą, tai bajorija-magnatai buvo įkūnytojai naujovių, viso to, kas ėjo iš Vakarų ar tai lotyniško krikšto, ar tai liuteriškos bei kalvinistiškos reformacijos, ar tai lenkiškų „auksinių laisvių" pavidale. Bet tas dvi veikiančias jėgas (liaudį ir bajoriją), kaip lietuvių kultūros nešėjus, reikia ne išskirti, o sutalpinti krūvon, nes jos abi p r i k l a u s o lietuvių tautai.

Pirmasis Vakarų kultūros laikotarpis pavadintas sinkretizmu, t. y., mišiniu pagonybės ir ant jos užslinkstančios krikščionybės. Žmogaus psichikoje tada vyksta evoliucija. Pirmykštė pagonybė nyksta, o vėlybesnėje pagonybėje, kuri ypač Žemaičiuose grubiai gyva išsilaikė dar iki 16 amž. galo, vyksta pamažu m o t y v ų k e i t i m a s i s. Tie du amžiai (15 ir 16) yra tikro sinkretizmo laikai, nes senoji kultūra, kuri buvo perdėm suaugusi su pagoniškuoju kultu, užleido vietą naujajai religijai labai pamažu. Gyvos pagonybės reminiscencijos žmogelio galvoje maišėsi dažnai su Naujo Mokslo sukonkretintomis sąvokomis, su neseniai gauta ikonografija (žr. plačiau „Soter" 1939-40 m. ir „Aidai" Nr. 18, 1948). Šalia naujai įgytų krikščioniškų elementų ilgai dar laikėsi pagoniškieji, vieni kitiems nekliudydami. Tas sinkretinis laikotarpis, kada pagonybė - nors jau ir nebepirmykštėje formoje - gyveno šalia krikščionybės, yra vienas įdomiausių lietuvių kultūrinio gyvenimo reiškinių. Žinoma, iki tam tikro laipsnio to būta ir pas kaimynus. Štai 16 amž. Livonijos rašytojas Paulius Einhornas įdomiai kalba apie latvių „confusum chaos". Pagal jį latviai maldas į šventuosius visai suderindavo su savo kreipimuisi į dievus ir deives. O Šv. Panelė, jėzuitų sėkmingųjų misijų metu, buvo susiliejusi ar supanašėjusi su populiariąja senojo tikėjimo „Lopu-mate" (gyvulių dievybė) ir Laima (laimės dievybė). Ji buvo laikoma gimdyvių ir našlaičių globėja. Pavyzdžiui, analizuodams Perkūno gerbimą amžių bėgyje, Dr. J. Balys randa eilę raidos tarpsnių, kol vieno Dievo sąvoka priartėja prie krikščionių Dievo (Liet. Taut. II 13-15). Daug įdomių pavyzdžių patiekia A. Mažiulis savo studijoje „Lietuviškoji krikščionybė", prieidamas išvados, kad „po šv. Jono kultu pas mus slypi dar ir nekrikščioniškasis pagrindas" ir t. t. Ta „dvilytė" tikyba labiausiai buvo žinoma Žemaičiuose, iš dalies net iki 18 amž. Tiesa, per tuos sinkretizmo 200 metų (15-16 amž.) pagonybė iš viešojo gyvenimo tapo išvaryta. Senieji tikėjimai laikėsi tik kaimo žmonių gryčiose. Čia jie maišėsi su naujai nugirstomis krikščioniškomis sąvokomis: įvairios blogos dvasios-dievybės pynėsi su velniais, šventieji buvo siejami su įvairių apribotų funkcijų dievybėmis. Išsiaiškinti šitą pamažu vykstantį motyvų keitimąsi ir perėjimą į naujas religines formas kaip tik ir būtų to laikotarpio tyrinėjimų uždavinys. (Jį įdomiai yra pradėjęs A. Mažiulis.)

Lietuvių dvasios gyvenime vyko kitimas, bet jis tada ėjo pamažu, iš lėto, nes laiko įvykių ratas nesisuko dabartiniu greičiu. Todėl reikia būti labai atsargiems ir skirti pagonybę, kurią aprašo 14 amž. šaltiniai, nuo tų tikėjimų bei burtų, apie kuriuos kalba 16 amž. versmės. Šie pastarieji šaltiniai jokiu būdu n e b e g a l i atvaizduoti pirmykštės dvasinės kultūros, nes tada pagoniškąją kultūrą stipriai veikė krikščionybė. Štai kodėl nuo 14 amž. galo sinkretizmą vedame iki pat 16-tojo pabaigos, kada kovos su senąja pagonybe ėmėsi Žemaičių vysk. Merkelis Giedraitis ir jėzuitai, pradėdami organizuoti krikščionybės atgaivinimą, kurį galima pavadinti antruoju Žemaičių krikštu.

III. BAROKO BEI DVARO KULTŪROS IŠSISKLEIDIMAS

Čia tik prabėkšmiais tegalėsime padaryti pastabų, kurios, toli gražu, nepalies visos eilės barokinės epochos klausimų Lietuvoj. Tų pastabų tikslas - parodyti, kodėl tas laikotarpis šitaip charakterizuojamas. Todėl imsime dėmesin ne tik bažnyčias, bet ir aristokratų palocius bei bajorų dvarus. Nuošaly paliksime valstiečių-liaudies kultūrą, nes joj žymių pasikeitimų neįvyksta. Net tas pats pagoniškai krikščioniškas sinkretizmas ten nevisai praranda savo veidą ir stovi šalia dvaro kultūros iki 19 amž., nors ir gavęs katalikišką ikonografiją.

Tuo tarpu nuo 16-jo amž. pabaigos dvaro kultūroje pradeda reikštis naujovių, nes protestantizmą nugalinti katalikybė atneša į Lietuvą naują stilių. Anksčiau atėjusios viduriniųjų amžių kultūrinės apraiškos buvo labai silpnos. Jų nedaug tesimatė ne tik santvarkoj, bet ir gyvenimo stiliuje. Benediktinai, be kurių viduriniai amžiai neįsivaizduojami, nebuvo palikę Lietuvoj savo aiškaus antspaudo, nors pirmąjį jų vienuolyną jau buvo įkūręs pats Vytautas. Gotikinių architektūros paminklų, kurie labiausia išreiškia viduriniųjų amžių dvasią, Lietuvoj taip pat maža. Juos būtų galima suskaityti ant rankų pirštų.

1. Barokas įvairiose srityse. - Barokas Lietuvoj buvo žymiai gajesnis. Juk ir patys vertingiausi Lietuvos architektūros paminklai yra barokiniai. Jie pastatyti didžiulio politinio susmukimo ir ekonominio suskurdimo laikotarpy, t. y. 17-18 amž. po didžiosios švedų invazijos, po Maskvos karų, po labai valstybę nusilpninusių kazokų maištų. Įdomu čia pastebėti, kad kaip tik tuo metu žmogus, nors ir labai ekonomiškai suskurdęs, aukojo didžiausias vertybes Dievo garbei. Todėl tada šalia žinomųjų meno šedevrų buvo pastatytos Vilniuje, pavz. šv. Teresės, Aušros Vartų, šv. Ignoto, šv. Kotrynos, Misijonierių, Visų Šventųjų ir kitos bažnyčios. Periferijos, pavyzdžiui, Telšiai, Kretinga ir kiti miestai, buvo taip pat aprūpinamos puošniomis m ū r i n ė m i s bažnyčiomis. Be abejo, tas šventovių statymas Dievo garbei taip pat sutapo su diduomenės linkimu didingais pastatais įamžinti savo vardą, o save patį matyti atvaizduotą potretuose.

Naują stilių statybai į Lietuvą atnešė jėzuitai. Jų pastatyti Vilniaus Akademijos triobėsiai jau turi barokinių formų. Tačiau naujoji dvasia visu pilnumu tepasireiškė jėzuitų bažnyčiose. Jie pirmą tokią bažnyčią pastatė uoliojo kataliko, Radvilos Našlaitėlio lėšomis Nesvyžiuje (1584 m.). Antrasis jų barokinis paminklas buvo šv. Kazimiero bažnyčia Vilniuje (1596-1604). Abu tiedu pastatai ėjo pavyzdžiu beveik visoms kitoms 17 amž. Lietuvoje statytoms bažnyčioms, vis tiek ar žvelgsim į Kauną (Karmelitai - 1685), ar į Gardiną (katedros bažnyčia - 1647-67), ar į tą patį Vilnių, kuris tapo baroko centru. Jis tokiu pasidarė po 1610 m. gaisro, kuris buvo sunaikinęs apie 10 bažnyčių, po 1655 m rusų anplūdžio, palydėto baisių sunaikinimų ir gaisrų.

Po tų nelaimių, Vilnius buvo taisomas, perstatomas, o dauguma bažnyčių apsivilko barokiniais drabužiais. Kai miestai Lietuvoje skurdo, kai miestiečiai nebepajėgė prasimušti į turtą, aktyviais kultūros palaikytojais pasirodė Lietuvos didikai, stambiausieji jos žemvaldžiai. Daugelis jų a t g a i l a v o savo nuklydimą į protestantizmą, o tą atgailą reikšdavo, pastatydami Dievui namus, vienuolyną, arba abu drauge. Šitaip Pacų lėšomis atsirado šv. Teresės ir Antakalnyje šv. Petro ir Povilo bažnyčia (1668-76); ten pat Sapiegų pastangomis - Jėzaus vardo bažnyčia ir prie jos vienuolynas (1694-1717); vėl Pacų turtais pastatyta Pažaislio bažnyčia ir vienuolynas (1664-1719).

Su protestantizmo nugalėjimu ir katalikybės atgijimu Lietuvoje ėjo ir kitoks religinis uolumas su iškilmingomis pamaldomis, su puošniomis procesijomis, dažnomis komunijomis, devocionalijomis ir tt. Šitokis barokas, kurio nešėjai Lietuvoje buvo vienuoliai, ypač jėzuitai (Vakaruose daug kur buvo benediktinai), o rėmėjai didikai-bajorai, uždėjo Lietuvos kultūrai naują antspaudą. Baroko epocha (17 ir 18 amž.). Lietuvoje apėmė įvairias sritis.

Čia barokas, kaip ir Vakaruose, taip pat pasižymėjo religinėmis kovomis tarp katalikų ir protestantų. Tik tos kovos Lietuvoje nebuvo tokios aštrios. Tas judesio ir bangavimo stilius, kilęs iš antikinės-pagoniškos ir krikščioniškos dvasios rungtyniavimo, gyvai paveikė ir magnato rūmus, ir bajoro dvarą. Jis palietė net lietuvio valstiečio sąmonę. Iškilmingai ir su dažnomis procesijomis organizuojamos pamaldos, atlaidai, relikvijų kultas, bažnytinės brolijos ir t. t., į bažnyčias sutraukdavo daug kaimo žmonių. Bavarijoje ir Tirolyje, pvz., barokas padarė įtakos į liaudies rūbus, liaudies šokius ir dainas. Todėl ten kalbama apie „Bauernbarock". Lietuvoje dar reikėtų šituo atžvilgiu ištirti baroko įtaką mūsų kaimui, bet, rodos, galima nujausti ją buvus ribotą, nors p. Galaunė yra pabrėžęs, kad mūsų bažnyčių barokinė skulptūra yra buvusi „milžiniškas akstinas liaudies kultūrai". (Ar mūsų moterų tautiniuose drabužiuose nėra baroko įtakos? **Red.**)

Savo dvasia barokas labiausiai atitiko mūsų didikų-bajorų puošnumui ir ceremoningumui. Jie tai išreiškė ne tik statyboje, bet ir namų apyvokoje, ir visame gyvenimo stiliuj. Ar imsime kalvinistus biržiečius Radvilas, iki 17 amž. pusės vadovavusius Lietuvos gyvenimui, ar žvelgsime į penkis katalikus, žymius Pacus, ar juos pakeitusius Sapiegas, ar stebėsime eilę kitų, didesnio vaidmens politikoje neturėjusių, didikų šeimų, vis matysime, kad jų rūmuose ir stambesnių bajorų dvaruose sužysta barokinė kultūra. Barokas Lietuvoje tad reiškė ne vien tik bažnytinius paminklus. Šalia jų atsirado laicistinių barokinių pastatų, pvz., Sluškų (1690) ir Sapiegų (1691) rūmai Vilniuje, Pacų palocius Jėzne, rotušė Kaune ir tt. Sapiegų rūmai Antakalnyje traukė visų dėmesį nepaprastai turtingomis architektūrinėmis formomis. Abiejų šonų fasadai turėjo galerejas. Kai kurių salių sienos (o tada norėta stebinti, statant daug ir didelių salių!), buvo dengtos olandiškų koklių plytelėmis. Kiekvienoje jų buvo išpiešti reginiai pilių, bažnyčių, herbai ir tt. Buvo puikūs įvažiavimo vartai. O pačius rūmus supo baroko stiliaus parkas su plačiomis alejomis, fontanais. (Šiaip parkų kultūra su altanomis, fontanais, statulomis ir tt. išsivystė Lietuvoje ir Lenkijoje tik paskutiniais 18 amž. dešimtmečiais.)

Apie Pacų palocių Jėzne buvo kalbama, kad jis turėjęs tiek įvažiavimų, kiek metai turi mėnesių, tiek durų, kiek metai turi savaičių, ir tiek langų, kiek metuose - dienų. Ne be reikalo Žygimantas Vaza Jėzne viešėdamas pasakęs: „Pac warty palaca, a palac Paca." Bet iš tų rūmų liko tik griuvėsių krūva, kaip ir iš Radvilų rūmų Biržuose ar puošnaus palociaus Nesvyžiuje ...

Patys palociai būdavo nepaprastai puošiami ir dekoruojami. Štai apie Jono Radvilos palocių Vilniuje yra žinoma, kad jis turėjo septynis paauksuotus bokštelius. Kolonų galereja (perestilius) buvo irgi iš paauksuotų marmuro stulpų, kurie, užėmus rusams Vilnių (1655), nukeliavo į Maskvą, kaip karo grobis ... Įmantrus fasadas, stebiną bastijonai, aukšti bokštai turėjo atkreipti praeivio akį. Šitaip didikai savo statybomis norėjo pademonstruoti savo galybę, nustebinti didingumu, statybinės medžiagos brangumu ir puošnumu. Visa tai turėjo pavaldiniuose sukelti daugiau p a g a r b o s i r b a i m ė s.

Vidaus įrengimuose prabanga turėjo lietis per kraštus. Šalia marmuro, alebastro, menininkai savo fantazijai laisvės duodavo visokiais auksinimais. Jiems talkindavo brokatai, šilkai, flamandų ir italų audiniai, vėliau mahagoni medis. Jonušo Radvilos inventoriaus sąrašai atskleidžia didelį skaičių brangiausios rūšies gobelenų (Arazzi). O juose buvo reikšmingos Radvilų šeimos gyvenimo scenos. Viename jų buvo atvaizduotas visas hetmono Nikalojaus Radvilos kariuomenės paradas. Beveik legendas pasakoja apie Radvilų 12-kos apaštalų statulėles. Jos buvusios nulietos Nesvyžiuj iš gryno aukso ir turėjusios po dvi pėdas aukščio. Apie gausius sidabro indus, vazas, žibintus ir tt., ką ir bekalbėti! Vienos salės beveik visi baldai buvę išmušti sidabru. Hetmanas Kristupas Radvila Nesvyžiuj buvo

įrengęs ištisą muziejų. Ten buvo ir paveikslų galereja, ir rinkinys gražiausių šarvų, ir gamtos muziejus, ir kita. Meno paveikslai, turtingi ginklų rinkiniai (orientališkų ginklų, peilių), reti muzikos instrumentai (arfos), laikrodžiai, kristalai, įvairūs automatai ir tt., savo retumu, egzotiškumu turėjo nustebinti, sukelti efektą. Tačiau tuoj pat reikia pridurti, kad bibliotekos inventoriuose paprastai surašytos paskutinėj vietoje. Pavyzdžiuj, Baltstogėje žinomos Branickių rezidencijos arklidėse Jonas Klemensas Branickis laikė 200 žirgų, bet rūmų bibliotekoje tebuvo 170 knygų. Retą išimtį čia sudaro Vilniaus vaivada Jonas Tiškevičius, kurio bibliotekoje, kaip paaiškėjo iš 1658 m. bylos, buvę knygų bent už 30.000 auksinų.

2. Blizgesys ir paviršutiniškumas. - Baroko epocha Lietuvoje ir Lenkijoj charakteringa, kaip sakyta, puošnumu, tiesiog operetišku gyvenimo stiliumi, pompastiškumu. Išlaikyti dvarui ir šimtams tarnų, šargybinių, karių etc. magnatai išleisdavo šiandien nebeįtikimas sumas. Didžiosioms šventėms ir pokyliams daromi perdėtai gausūs užsakymai užsienio vynų, pietų vaisių, prieskonių. Šalia gausių savo tarnų kiekvienas magnatas iš neturtingųjų pavieto bajorų suburia apie save būrius palydovų, patarnautojų, garbintojų. Iš vienos pusės stebime nužemintą bajoro serviliškumą, nes aristokratas teikė jam ne tik kardą, pinigus, bet ir sąžinę. Iš kitos pusės atsistoja nesveika aristokratų megalomanija, kuri pratino didikus į korupciją, ir, akivaizdoje jų pataikūnų, vėlė į savitarpio kovas ir net formalius karus. Šitie du tragikomiški reiškiniai (serviliškumas ir megalomanija) vienas šalia kito išsilaiko viešajame gyvenime per ištisus tris šimtmečius. Apie tai galima užtikti pastabų ir memuaruose. Štai Matuševičius savo atsiminimuose (18 amž. vid.) pasakoja, kaip bajorija pataikavusi ir garbinusi Vilniaus vaivadą Radvilą. Kai tokie didikai mirdavo, jiems būdavo suruošiamos labai pompastiškos laidotuvės, o pamoksluose, kurių daugelis yra išspausdinti, jie būdavo be saiko išgiriami.

Tad puošnumo pamėgimas, noras būti pataikaujančių bajorų apsuptam, ir davė visą gyvenimo stilių. Tiesa, rūmai bei dvaras mokė gražių apsiėjimo formų; bet nemažiau lavino žmones pataikauti. Apskritai yra bendra ano meto žymė, kad ieškant išorinės elegancijos ir puošnumo, dvasios kultūra buvo pamirštama. Viskas efektui! Štai, pavyzdžiui, jau Steponas Batoras piktinosi, kad didiko šalme ir skyde būdavo daugiau sidabro ir aukso negu geležies. Tad ir kariuomenės žygis atrodydavo, lyg maskaradas, su nepaprastai išpuoštais šalmais, išgražintais kardais. Nemažiau dabinamas pats žirgas ir jo balnas, pakinktai. Per iškilmes efektui padidinti arkliai būdavo nudažomi keistomis, gamtoje nesutinkamomis spalvomis. Pvz., delegacijų žirgai kartais būdavo dažomi raudonai, o pasagos - pasidabrintos arba sidabrinės. O ant šitokio puošnaus žirgo sėdįs raitelis būtinai turėjo būti užsimetęs liūto, leopardo ar tigro kailį, nes kitaip apdaras nebūtų derinęsis prie rubinais nusagstytų pakinktų.

Iki pat 19 amž. Lietuvos diduomenę, jos rūmus ir bajoro dvarą buvo užvaldę barokiniai papročiai ir mados drauge su maskaradais, vaidinimais, šokiais, puotomis. Atsirado net operos ir ypač baletai (jų turėjo Lietuvos hetmanas Oginskis Slanime, Lietuvos kancleris Sapiega). Teatrinės formos ir papročiai, atėję per Lenkiją, plito net už didikų ir bajorų dvarų. Pavyzdžiui, kovodami su reformacija, veiklieji jėzuitai buvo panaudoję įvairiausias vaizdingumo priemones: viešus dialogus, disputus, vaidinimus. Pačiose barokinio amžiaus pamaldose būdavo ir neliturginių maldų, daug retorikos, orkestro muzikos, gyvųjų paveikslų. Labai puošniai būdavo įruošiamos Betlejaus prakartėlės, Didž. Savaitės Kristaus grabas ir tt. Visa tai labai atitiko teatrališko baroko amžiaus vaidybinius bruožus. Kiek daug tada Vilniuje ir kitose vietose, net neseniai buvusiuose dar pagoniškuose Kražiuose, būdavo statoma pamokančių religinių vaidinimų! Jų lotyniškame audiny netrukdavo dialogų su lietuviškais, žemaitiškais intarpais („intermedijomis"). Šitoks baroko teatrališkumas stūmė diduomenę ir bajorus nuo tikrosios kultūros į pseudokultūrą. O su šia buvo susieta daug tuštybės ir puikybės.

Išlaikyti tuštybės lenktynėms, kokiam nors egzotiškam daiktui įsigyti, kuris turėjo per puotas nustebinti svečius, juk buvo reikėję Nemunu į Dancigą nuplukdyti daug Lietuvos miško, eksportuoti ne maža kailių ar javų. Tos lengvabūdiškos tuščio blizgesio lenktynės yra aštrus kontrastas valstybės dramatiškam smukimui ir daugumos žmonių skurdui. Juk tada ne tik baudžiauninkai, bet ir paprasti bajorai gyveno šiaudinėse pastogėse, o kraštą, vis dažniau ištikdavo didelės nelaimės - švedų ir Maskvos antplūdžiai, konfederacijų civiliniai karai, didysis maras ir kitos epidemijos. Užuot šitas krašto žaizdas gydę, didikai švaistėsi krašto turtais, norėdami pasekti ir gal net pralenkti prašmatnumu Vakarus. Bet tas sekimas, deja, teliete daugiau išviršinę gyvenimo pusę. Tik pamažu vyko persilaužymas. Tik 18 amž. nevienam didikui atsidarė akys į tikrąją kultūrą. Pvz., kancleris Dominykas Radvila skiria 60.000 auksinų bibliotekai ir gamtos muziejui, o Didž. Lietuvos Kunigaikštystės „didysis virėjas" (garbės titulas) Bielhorskis parduoda savo brilijantus ir perkasi knygų Paryžiuje. Šitaip yra gavusios pradžią ir Lenkijoje žinomos Čartoriskių (Pulavuose), Dzialynskių, Osolinskių bibliotekos.

Lietuvos barokas yra Vakarų padaras. Vakaruose (Ispanijoje, Portugalijoje, Belgijoje, Pietų Vokietijoje, Austrijoje, Šveicarijoje) barokas reiškė protestantizmą įveikusios Bažnyčios kultūrą. Tai buvo triumfuojančios Bažnyčios menas akivaizdoje renesanso pastangų prikelti stabmeldybę. Todėl, pavyzdžiui, pietų Vokietijoj ir Austrijoj barokinė kultūra plito iš dalies ir kaime. Lietuvoje ji išsiskleidė tik bajorijoj. Aristokratų-magnatų pavyzdžiu sekė bajorų dvaras. Net medžio statiniuose bajorų dvarai išvystė atskirą statybos stilių. Dažnai vieno aukšto dvaro rūmai su koklinais pečiais, su kilimais, karo trofejais ir tt. turėjo būti didžiūnų palocių imitacija. Vidutiniais bajorais sekė mažesnieji, stengdamiesi ir savo biednuose statiniuose pabrėžti bajoriškumą.

Bajorija Lietuvos politiniame gyvenime buvo pasidariusi visagalis ir vienintelis luomas, kuris viską tvarkė, viską sprendė. Ji buvo niekeno nevaržoma valstybės šeimininkė, kai tuo tarpu kunigaikščio ar grafo titulas nedavė jokių formalių pirmenybių. Ji sukūrė savo kultūrą, kuri jau reiškės 17 amž. t. y., „bajoriškų aukso laisvių" šimtmetyje. Bet toji kultūra labiausiai išsiskleidė Lietuvoje paskutiniajame Žečpospolitos amžiuje (18 šimtmetyje). Nors ana bajoriškoji kultūra buvo lietuvių liaudžiai svetima, nors ji Lietuvoje neišsilaikė pastoviai ir vėliau dėl visos eilės politinių ir kitokių aplinkybių žlugo, tačiau jos negalima paneigti. Ji buvo mūsų, lietuvių bajorų padaras.

ŠEIMOS TRAGEDIJA

STASYS YLA, Vokietija

Puikus mano bernužėlis -
Pasiskųsiu bernužėliu.
L i a u d i e s d a i n a

1

GERAI AR BLOGAI, bet reikia kartais žinoti. Per vėlu vienam, gal pravers kitam, sužinojus. „Kad aš būčiau žinojus savo dalelę negerą, tai aš būčiau nepirkus sidabrinių žiedelių. Tai aš būčiau nepirkus sidabrinių žiedelių, tai aš būčiau nemainius su tuo šelmiu berneliu.“ Panašiai ir ne vienas vyras galėtų pasidejuoti. Kodėl? Oi, daug priežastėlių žino gyvenimas - kas jas išvardins!

SU SAVA GALVA

IŠSKIRT žmonių negalima, kai jie nenori. O jie tikrai nenori. Bet ima ir išsiskiria - keista, nenorėdami? Visi kraipo galvas: ne tie, kuriems reiktų išsiskirti. Iš patikimo vedė, dorai gyveno, abu bažnyčion ėjo. Kur kelmas pakastas?

O vienas pašalietis šypsosi ir nieko nesako.

- Kogi taip? Žinai ką, sakyk!

- Ką čia daug žinosi! Vieną tik smulkmeną mačiau, parsivežė vyras kopūstų galvą iš švabų. Žmona pasisiūlė išvirti. O vyras sako:

- Kai pati parsineši, galėsi virti. Ši galva priklauso man: ją pats išsivirsiu.

Išsivirė ir suvalgė - aišku, vienas.

- Dėl tos vienos galvos reikėjo dabar skirtis?

- Hm! galva vyro visada viena. Gal ne vieni kopūstai buvo kalti. Po raktu laikė savo cigaretes, gautas iš Unrros. Pats už jas p'rko sau eilutę. Savo dėžėn dėjo gautą uždarbį. Žmonelė, ką moteris, pradžioj viską, ką gavusi, tuoj jam. Paskui mato, kad badu mirs, o iš jo nieko negaus. Ėmė ir ji atskirai dėtis gautą šokoladą. Atsirado du ūkiai viename mažame kambary. Vienas dėjo gautus siuntinėlius ir antras dėjo sau. Vienas atsitvėrė sau kampą, ir antras. Vienas įsakė neliesti jo spintelės, ir antras uždėjo draudimą. O kur du ūkiai, ten jau du šeimininkai ir dvi sąskaitybos. Na, toliau- ir dvi širdys. Kai jau taip atsitinka, nežinia, gal jau vyrui reikia liktis su sava galva, žmonai - su sava.

- O vaikai?

- O vaikų nesistorojo. Būtų tada reikėję ne vienos kopūstų galvos. Vyras vis už vieną galvą stovėjo - logiškai, visuose gyvenimo punktuose. Sunkūs, sako, laikai! . . . Iš titnago neištašysi lėlės. Tašyk, tik skyla ir kempinę prisvilina: neuždega, tik prisvilina. Toks ir gyvenimas paskui . . .

Neįtikėtina, o vis dėlto yra tokių titnagų. Kartais jie sensteleję - būtų natūralu. Bet yra ir labai jaunų, vos du tris metelius vedusių. Nedaug tokių iš viso - bet tokių ryškių! Ir jie, gink Dieve, nelaiko tai bloga. Pasakytų kas, kad šeimą ardai - jie tave pro duris išmestų. Šeima - šventas dalykas! O paskui patys išsižioja, pamatę, kur jų titnagiškumas nuvedė. Pakark, jie netikės, kad dėl tų kopūstų ir cigarečių, to viso ūkinio autarkiškumo.

Niekas žmonių nemoko šeiminės matematikos. Skaičiavimas gi tas pats: vienas ir vienas yra du. Bet pati prigimtis padiktuoja geležinę išimtį: vienas ir vienas lieka vienas. Taip visame sviete yra: apsivedei - nebėra tavo ir jos, bet mūsų. Vienas butas, vienas stalas, viena virtuvė, vienas ir iždas. Viskas viena: net šeiminė valia. Bet yra l o g i k ų, kurie nepripažįsta šios vienintėlės išimties. Jie eina prieš srovę su savo dviem akim, kurios nemato kelio galo.

BE SAVOS GALVOS

YRA VARLIŲ, kurios ne vandeny sėdi, bet ant medžių lapų. Ant lapų sėdi, pabaidytos jais šokinėja. Keistas prisitaikymas! Yra pelių, kurios vandenyje gyvena. Yra paukščių, kurie neskraido, ir žinduolių, kurie

---

Tai, kas 18 amž. buvo tik reta išimtis, 19 amž. vis labiau imta vertinti. Ir magnatas, ir paprastas bajoras ėmė labiau domėtis mokslu, savo kraštu, jo praeitimi. Daugelyje dvarų buvo rūpestingai sudarytos bibliotekos, tik jos paprastai nuo 19 amž. galo tebuvo menkai bepapildomos.

19 amž. pradžioje Žečpospolitos dvaro kultūra ėmė nykti. Ir A. Mickevičiaus „Ponas Tadas“ vaizduoja jau tokią nykstančią dvaro kultūrą. Lietuvos bajorų epigonuose sustingusi, ji dar laikosi beveik visą šimtmetį, nors po 1863 m. ji išgyvena sukrėtimų.

3. Senųjų pagrindų pratęsimas. - Šalia jos 19 amž. gale, kai atsirado šviesuolių iš liaudies, kai valstiečiai po baudžiavos panaikinimo sutvirtėjo ekonomiškai, viešajame gyvenime vis labiau sau ėmė teisių reikalauti lietuviškoji kultūra. Tuo prasidėjo a t g i m i m o k u l t ū r o s arba nacionalinės kultūros laikotarpis. Šitaip ryškūs socialiniai pasikeitimai paskandino Žečpospolitos praeitį, lyg kokią ežero salą. Bet Lietuvos bajorija liko užsikonservavusi ir prisirišusi prie tos senojo dvaro romantikos. Ji pasiliko tolima naujos kultūros pastangoms.

Kai baroko ir dvaro kultūra buvo aptraukusi Lietuvą svetima pluta, nes ji savo paskatus beveik išimtinai buvo gavusi iš svetur, tai atgimimo kultūros laikotarpis, besitęsiąs iki dabar, reiškė pačios liaudies kultūros užakcentavimą, jos gerbimą, suteikimą jai reikiamos vietos. Tai reiškė grąžinimą teisių liaudies kultūrai, kuri sinkretizmo laikais buvo siejama su pagonybe, o baroko amžiuje buvo užguita, ir iš viešo gyvenimo lyg ir pasitraukus.

Bet atgimimo laikotarpis nereiškia tik autochtoninės, prieškrikščioniškosios kultūros renesanso; jis nereiškia vien įvairių senosios pagonybės reiškinių idealizavimo, kaip tai darė kai kurie mūsų romantikai. Atgimimo kultūra reiškia naujas pastangas, ji reiškia ieškojimą kelio į sintetinės lietuviškos kultūros kūrybą, išeinant iš lietuviškojo charakterio ir atsiremiant į lietuviškosios individualybės turinį (žr. „Aidai“ nr. 22). Atgimimo kultūra reiškia pozityvių etninių lietuvių tautos ypatybių skatinimą, surandant jai jos tikrąjį t a u t i n į p a š a u k i m ą ir t i n k a m ą v i e t ą Europos tautų k u l t ū r o j.

Schw. Gmünd, 1949. V. 22.

sparnus turi ir puikiai lakioja. Gal tai ne prisitaikymas, bet prigimties pokštai, kažkoks rolių susikeitimas.

Moteris, aišku, labiau prisitaiko vyrui. Jai tenka viską išlyginti, suderinti, apjungti. Bet kartais būna perdaug! Kaip varlei reikia šaltomis šokinėti, kaip pelei į vandenį lįsti, kaip paukščiui pėsčiomis vaikščioti. Vyras reikalauja, vyras priverčia! Jeigu ji tą vyrą myli, jei nori šventos ramybės - taikosi. Keletai metų užkasa savo individualybę, sulaužo savo prigimtį, išsižada savo asmens - vis dėl šventos ramybės! O namų viešpats galvoja, kad jis teisus - taip reikia: žmona turi taikytis.

Protingai taikytis - taip! Bendras gi reikalas. Bet taikytis neprotingai? . . . Po keletos metų atsigręžia kitas lazdos galas. Moteris, save sulaužiusi, pabunda: kur gi aš? Mano ponas save šėnavoja, reikalauja, kad viskas namuose būtų tvarkoj, šilta ir švaru, visi aprengti ir papenėti. Taip, kaip anais laikais, kai užtekdavo jo algos! Pats niekur rankų neprisiliečia, nieko nepadeda, niekuo namuose nesirūpina. Tarnaitės nėra — ne tie laikai! Ir nereikia: „ponia" gali tarnaite pabūti, nesvarbu, kad kam kitam ruoštasi — profesijai. Bet visą laiką prieš savo vyrą jaustis tik tarnaite, tik tiek iš jo tegirdėti - komandas, ir tiek tematyti - surūgusį, nepasitenkinusį veidą . . . Ne! Gali į kuprą sulįsti, o jam vis negana. Pagaliau ir tai negerai, kam jau į kuprą lendi, kodėl gražiai nepasirėdžius, lūpų nepasidažius. Prieš žmones, girdi, kaip tai atrodo!

Atbudimas eina šuoliais pirmyn. Žmogaus užguito, pritaikyto kitam žmogui neprotingai, atbudimas. Pradedama reikalauti savo teisių, lygybės - žmogiškos!

Bet . . . per eilę metų išaugę vyriški ragai nesiduoda sumažinami. Prasideda rungtynės. Tylios. Nestinga ašarų ir kaprizų. Nestinga kietų žodžių ir šaltos tylos. Trintis ima darytis vis kietesnė, dūmai veržiasi iš namų. Pagaliau vieną dieną išsiveržia su lagaminais ir viena kuri pusė.

Prigimties pokštai būna dar keistesni, kai neprotingai ima taikytis vyras. Lankstosi, lyg be nugarkaulio, šokinėja aplinkui, rankeles bučiuoja, visus norus išpildo. Iš pradžių ir moteriai savotiškai įdomu; ji bando prialšinti savo pažą, vis naujus ir naujus reikalavimus statydama. Pagaliau sako: „Tas mano vyras - geras, bet jau šlykštu, kaip geras!"

Pasitaiko sutikti šitokio vyro priešingybę - žmogų su nugarkauliu, ir ima moteriška svajonė apie jį pintis. Vis dažniau jinai apie jį kalba, o nuosavas vyrelis klauso, ir vis rankeles bučiuoja. Jei reikia, jis tą „išsvajotąjį" pats į savo namus pakvies. Jei reikia, jis tuo metu iš namų „išnyks", kad nekliūdytų išsiblaškyti. Kągi, „išauklėtas ir labai išmokslintas" - su tokiu bendraudama, manoji išmoks kultūros, apsitrins.

Ir ta kultūra greit paaiškėja per vieną pobūvį. Jinai prie svetimų žmonių skaudžiai paniekina savąjį „prisiegą". Jis nutyli: susijaudinusi buvo, pagaliau ir aš asilas, ar galima prie svetimų taip išsireikšti. Kita proga jinai paniekina vyrą dar labiau, o jis ir vėl nieko.

„Išsvajotasis" įsidrąsina: užeina į namus kortų palošti - tik su ja. Tegu! Pagaliau pasisiūlo atsikelti į laisvą šio buto kambarį. Tegu. Pagaliau jinai vyrui sako: „Tu išsikraustyk iš buto, tik mane erzini. Valgyt galėsi užeiti - kur gi tu valgysi? Pagaliau mūsų pinigai dar bendri." Jeigu jau įsakyta, kągi, dėl šventos ramybės reikia eiti į komitetą ir kaip nors pasiaiškinti, kad duotų laikinai prisiglausti kitur.

Taip vienam vyreliui žmona išskrido su kitu į Angliją, kitam viena pati į Australiją, o trečias pats, neapsikentęs pagaliau, išdūmė į Venecuelą. Jaučiasi jie baisiai nuskriausti, ir į akis jiems nepasakyk: kalti jūs patys! Nereikia ir moteriškiems ragams leisti perdaug išaugti. Netinka, kai moteris perdaug taikosi, o jau kai vyras pameta galvą - daugiau nei kvaila. Minkštus padarus meta iš užančio ne tik moterys, bet ir pats gyvenimas juos traiško. Sraigė nešioja šarvus, kad paukštis neprarytų. Vyrui reikia protingo nugarkaulio, kad paskui nereiktų eiti į svetimus kraštus žirafų ganyti.

Titnagas ir molis - dvi priešingybės, abi nevykusios. Jeigu jau tokį pasirinkai, moteriške, nepamesk galvos: bandyk perauklėti, bet protingai! Išsiskyrimas nėra protingiausia tau išeitis.

SU SAVOM PRIGIMTIM

KAD KIRVIS kotą atitiktų, nėra taip jau lengva. Žmogus vis dėlto turi pridėti savo rankų: arba kirvį perkalti, arba kotą pertašyti. Ir žmonės dažnai neatitinka ne tik savo būdu, bet ir fizine savo prigimtimi. Yra skirtingų žmonių tipų: vieni kūniški, kiti dvasingi, arba vieni daugiau kūniški, kiti mažiau. Kūniškosios natūros - gaivališkos, aistringos, lengvai nepasotinamos. Pasirinkusios dvasingus partnerius, šios natūros būna nepatenkintos, priekaištaujančios, o ne kartą ima dairytis į šalis. Ir mažiau kūniški tipai jaučiasi nelaimingi: išsemiami fiziškai, laužomi dvasiškai. Tų pačių dalykų vienam atrodo perdaug, kitam permaža, ir šitaip per ilgą laiką padėtis pasidaro abiem pusėm nepakeliama.

Apie tai mažiausia kas kalba. Nes kam gi galima apie tai kalbėti! Ir kas pagaliau šitai supras? Kūniški tipai nueina neištikimybės keliu - ir šeima atsiduria kryžkelėje. Salaužęs vieną žmogų, toks tipas eina laužyti kitų.

Pagalvoti ir apsidairyti reikia iš anksto, ruošiantis į šeimą. Pažinti šiuos tipus galima, nereikia tam nė didelių mokslų. Ana, vienas 27 metų vyras įsimylėjo 20 metų mergaitę. Iki ausų, kaip sakoma, įsimylėjo. Paprastas bernelis, mažai mokslų ėjęs, bet galvą ir širdį Dievas jam buvo davęs gerą. Jis pastebėjo, kad mergaitė - kūninis tipas. Jis pats nebuvo iš tų ir ilgai laužė galvą, ar jo jėgų užteks šeimyninei meilei, į kurią jis žiūrėjo labai rimtai. Po pusantrų metų vis dėlto jis atsisakė pasekti savo širdimi. Pasirinko praėjus kiek laiko, kitą mergaitę, labiau atitinkančią savo prigimčiai, su ja sukūrė šeimą ir, atrodo, nebus perdaug apsirikęs.

Pastebėjus skirtumą per vėlai, vis tiek reikia kas nors daryti. Jeigu kirvis su kotu turi sudaryti vienumą, tai vienam arba antram tenka prisitaikyti. Reikia rasti vidurį - protingą, pakenčiamą. Fiziškai stipri prigimtis yra sukurta ne tik vienam kuriam tikslui, bet įvairiems - ir darbui, ir kūrybai ir sportui. Pertransformuoti galima šias jėgas kitais pavidalais. Ne tik galima, bet ir reikia: kitaip jos virs kito žmogaus fiziniu užmušinėjimu ir savęs paties dvasiniu suniokojimu. Instinktą turi vadovauti protas, būtinai protas! Kitaip jis ves iš kelio ne tik patį šeimininką, bet ir visą jo šeimą. Negalima reikalauti, kad auką darytų tik silpnesnioji pusė. Įsakymas „neužmušk" įpareigoja žmones ir šiame punkte, nes kas šeimoje visas kūninės prigimties užgaidas nori patenkinti, neišvengiamai sugriauna kito - silpnesniojo sveikatą.

Kas apskaičiuos, kiek šeimų sugriauta dėl tos vienos

prigimčių neatitikimo arba vėliau jų nesuderinimo priežasties? Bet argi šeima nestovi aukščiau už vieno žmogaus reikalus! Kodėl tik tavo visos užgaidos turi būti pasotintos? Nedaryk kitam to, ko nenori, kad kitas tau darytų!

SAKAI: KAD GI BŪČIAU ŽINOJUS... Kas gi gali viską iš anksto žinoti? Ir tėvas, motulė tau patarė, o jie tikrai blogo nenorėjo. Ir draugai drąsino, o jie tavęs išduoti nenorėjo. Bent vieną dabar žinok, ką mūsų poetas (Putinas) sako: „Nėra didesnio skausmo - už meilėj kilusį; nėra didesnės meilės - už skausmuose subrendusią!"

2

NESENIAI gavau laišką, kuriame rašoma: „Turbūt, reiktų jieškoti žmonių, nelaimingesnių už mudu, nes esame vienas antrą praradę. Net minties neprileidau, kad gyvenimas gali būti sugriautas ir be jokios kaltės, vien dėl nelemtų nesusipratimų... Neturiu ramybės sieloje, tik negera, negera, matant, kaip žūva mudviejų bendras gyvenimas, nėra net kompromisinės išeities..."

Ir kodėl? Išgyventa keliolika metų, auginama keletas mažųjų būtybių, mylėta vienas antrą labiau už viską, o dabar - iš kur ta staigi praraja? Vienas antrą pradėjo įtarinėti. Bet kodėl įtarinėti? Nei viena, nei antra pusė, atskirai paėmus nesijaučia sulaužiusi duotojo žodžio. Ir pašaliečiai, net labai artimi, nieko blogo nepastebi. Ir vis dėlto vyras daro priekaištus, kaltina neištikimybe.

Abi pusės galbūt nepastebi vienos psicholiginės paslapties. Po 40-tųjų amžiaus metų vyro ir moters psichologiniai skirtumai prieina tam tikros ribos: pasidaro sunku suprasti vienas antro galvoseną ir jauseną. Skirtingas susikuria dvasinis kompleksas, ir jis sukelia įvairių nesusipratimų, pažadina įtarinėjimus, dažnai nieko bendro neturinčius su tikrove. Ir ima rūdyti aukso žiedeliai ant baltų rankelių...

VYRO ĮTARINĖJIMAI

VYRAS, šiaip jau, nėra įtaringesnis už moterį. Gal pradžioj, kol jos gerai nepažino, kildavo kartais baimės. Bet praeina keliolika metų, pasitikėjimas susidaro tvirtas, ir nė mintis nekyla jieškoti pikta jos elgesiuose. Daug svečių maišosi šeimoje: kai kuriuos jų, vyriškus šeimos prietelius, moteris mėgsta ypatingiau. Apie vieną kitą ji net dažniau pakalba, gal net neslepiamai žavisi. Vyrui nė į galvą neateina įtarti, kad čia jau „prasideda". O tačiau tikri reiškiniai jam staiga pasirodo, kaip neištikimybė. Šį „įsitikinimą" jis subrandina ir paskui jo pigiai neatsisako. Gali jis jai atleisti, bet, iškilus pakartotinam konfliktui, jis ir vėl jai atkiša. Ir, va, griūva pasitikėjimas, o tai reiškia - griūva pati šeima.

Žodis neištikimybė yra taip baisus, kad moteris, pirmą kartą tai išgirdusi, išsigąsta. Juoba, kai jos sąžinė visai rami. Iš pradžių ji bando aiškintis. Toliau - prisiekinėti. Pagaliau jos širdis užlūžta. Ji kovoja su savimi, tačiau to žmogaus nebegali pakęsti, nebeįstengia jam atleisti.

Bet iš kur toks tvirtas vyro įsitikinimas? Kuo jis pagrįstas?

Vyras galvoja kitaip nei moteris. Jis mato, kad po keliolikos metų moteris jam pasidaro staiga nebe ta. Seniau ji neturėjo kito pasaulio, kitų artimųjų, tik jį vieną. Jis buvo jai savotiškas dievas. O dabar? Jis nepastebėjo to plono perėjimo, tik staiga lyg kokia uždanga nusileidžia prieš jo akis ir jis praregi: ji nebėra ta, kas buvo. Kodėl? Matyt, įsimylėjo kitą; kas nors, įsipynęs, pakeitė jos jausmus. Kaipgi kitaip! Pradeda jis ją stebėti. Baimės ir įtarimo akys didelės: iš krislo pasidaro kalnas!.. Vieną dieną jis jai ir žeria: tu nebeištikima!

MOTERS „NEIŠTIKIMYBĖ"

PO KELIOLIKOS bendro gyvenimo metų dažna moteris pasidaro nebe ta. Ribos reikia jieškoti apie 40-sius metus. Viskas tada nusibosta - viskas, kas pasaulyje mėgta, - o kartu ir savasis vyras. Moteris yra tos pačios keturių sienų aplinkos žmogus. Jeigu vyrui, kuris turi platesnius vandenis, nusibosta savoji žmona, juo labiau vyras žmonai. Gerai, jei vyras vyriškas, apvaldytas, aukštos dvasinės kultūros. Bet jei jis tik suaugęs vaikas, dargi su ryškiomis ydomis, tai juo nusibosti nėra taip jau sunku. Tas pats ir tas pats jo elgesys pradeda pykinti ir erzinti. Atsiranda pamažu savotiškas atgrasumas šiam žmogui.

Čia moteriškos psichologijos buvusi didybė pereina į silpnybę. Kai ji juo susižavėjo ir pamilo, jis buvo išsvajotasis žmogaus idealas. Visus savo dvasios ilgesius ji sutapdė su jo asmeniu. Dabar, per ilgesnį laiką ji pamatė, kad tas idealas nepateisino jos sudėtų vilčių. Iš dievo staiga jis gal nepasidarė velnias, bet ilganiui buvo sunku reikšti jam tuos pačius jausmus. Ji valdėsi, bandė save perlaužti. Bet kai atėjo jos lūžio metai, savo jausmų persikeitimo ji nebegalėjo nuslėpti.

Moteris labiau nei vyras yra visa meilėje ir nusivylime. Vienoki ar kitoki jausmai ją apvaldo stipriau ir pastoviau. Nusivylusi žmogum, ji negali jam duoti meilės, o kartu dalintis su juo ir pareiga (debitum coniugale).

- Negaliu! - šitai ji gali pasakyti labai patikimam trečiajam. Bet savo vyrui ji tik priešinasi. Nes jai tikrai sunku savo širdį priversti ir savo jausmus palenkti pareigai. Tačiau ji gali būti tyra, kaip Dievas ją mato. Ji gali neturėti jokio kito asmens savo vyro vietoje. Ir vis dėlto ji lieka (bent tam tikrą laiką) jam šalta, mažiausia abejinga.

Vyras, sakėm, galvoja ir jaučia kitaip. Žmona jam taip pat gali būt nusibodusi, tačiau jis neužlūš jos atžvilgiu visa savo būtim, jis kitaip žiūrės ir į šeiminę pareigą. Tai jam bus aktas, atsietas nuo jausmų visumos. Iš viso jo asmenybei jausmai nevaidina tokio pastoviai apsprendžiančio vaidmens, kaip pas moterį. Ir jai priekaištaudamas, net įtardamas, jis, apsigrežęs, vėl stengsis būti geras, jai padės, užjaus ir vėl jieškos jos artumos.

Moteris šito niekaip negali suprasti. Jeigu jis būtų logiškas, - galvoja jinai, - jeigu kartą pasakęs, kad ji neištikima, ją mestų, išvarytų iš namų arba visą laiką jai būtų šaltas, jos visa savo būtimi neapkęstų, tada jai būtų lengviau. Ir kai jis bando jai gerintis, ji galvoja: jis veidmainiauja arba daro man malonę, „atleidžia". Kam? Kad aš pasidaryčiau jo akyse atgailojanti Magdalena! - Šitai ją tik siutina ir dar labiau kankina. Žinia, prie viso gero jos būdo čia prisideda ir tas moteriškas „blogas unarėlis".

LIŪDNOS IŠVADOS

SUNKU APSKAIČIUOTI tokių lūžių pasėkas. Tai kietas bandymas abiems pusėms, juoba, kad tai trunka ne vienerius metus. Mūsų laikų nekantrumas ir įvairios pažiūrų pasiūlos, gali sudaryti stiprių pa-

gundų ir pavojų tiek moteriai, tiek vyrui. Ir vienas ir antras gali tikrai neberasti „kompromisinės išeities".

Moteriai, netekus įkūnyto idealo viename asmenyje, yra pavojus nejučiomis jį įkūnyti kitame. Susidariusi tuštuma moters dvasioje sunkiau pakeliama. Ji turi būti užpildyta kuo kitu. Gerai, jeigu ji myli savo vaikus ir jiems visa širdimi atsidavusi. Gerai, jei yra jų ne vienas. Tačiau vaikų meilė pilnai tos tuštumos dar neužpildo. Ir kaip tik tokiu metu gali atsirasti kitas žmogus, kuris nori pažaisti jos jausmais. Ir kai ji pataiko ant suvedžiotojo, prekiaujančio „meile" savaitėmis ir mėnesiais, tada jos neištikimybė pasidaro tikrovė.

Man pasakojo apie vieną moterį, kuri, nepakeldama vyro priekaištų ir prievartos, metė bendrą gyvenimą. Paskui ji susirado „simpatijų". Būdama tačiau aukštų principų ir giliai religinga, ji išliko formaliai ir moraliai ištikima pirmajai ir vienintėlei santuokai. Bet kiek tokių! Kitų „simpatijos" nuveda per toli ir nebebūna kelio atgal.

Vyrui, nežiūrint jo proto persvaros, šeimos krizės sukuria savotišką jausmų revoliuciją. Vieni krinta į neviltį ir ima girtuokliauti. Kiti, tos nevilties nepakeldami, tyčiomis ješko naujų draugysčių ir, kaltindami žmoną neištikimybe, patys pasidaro neištikimi. Dar kiti bando laikinai atsiskirti, kad užmirštų nesusipratimus, tačiau, nejieškodami galimumų suartėti, galutinai išardo bendrą gyvenimą.

KOKIA IŠEITIS?

PIRMIAUSIA, reikia suprasti moters krizės psichologiją. Jos jausmai persikeičia ne amžinai - tai viena. Antra, dėl to nėra tik ji viena kalta. Kol „beprotiškai" mylėjo, ji nematė vyro šakotumo, nerūpestingumo, tų reikalavimų ar jų formos, kurie ją kartais žemino. Bet meilė negali būt visą laiką akla. Vieną dieną ji praregi visas vyro klaidas ir ydas ir tada devyniais raugais jos atsirūgsta. Tam tikra dalimi, taigi, yra ir vyro kaltės. Moteris pernelyg asmeniška ir kitokia ji būti negali. Tik laikinai ją patenkina aukšta vyro pozicija, talentai, turtai. Ilgainiui visa tai netenka reikšmės, jeigu vyro asmenyje ji neranda dvasinės atramos.

Psichologinis moters stovis, susikūręs lūžio metu, nėra jausmų neištikimybė. Dėl to vyras tiek turi turėt proto, kad jos nekaltintų. Tai yra jos „unaras", per didelis jautrumas. Geriau šalint priežastis, kurios tą jos jautrumą sukūrė ar padidino. Savo klaidas ir ydas geriausiai taisyti šito jai nedemonstruojant, kad neatrodytų „veidmainystė". Ir iš viso mažiau rodytis jos akyse, jeigu ją tai erzina. Tokiais atvejais reikia vyrui nemažos aukos. Neversdamas jos nusilenkti jo „teisei", jis pagreitins ir palengvins jos persikeitimą jo atžvilgiu.

Bet ir moteris turi suprasti vyrą tokiais atvejais. Yra vyrų, kurie dėl nepastebimų paranojiškų palinkimų darosi pernelyg įtaringi. Tačiau ir kiekvienas protingas vyras bus nustebintas ir priblokštas dėl tokių nelauktų pasikeitimų moters dvasioje, o ypač dėl vengimo palaikyti su juo fizinį ryšį. Nereikia norėt, kad vyras būtų didelis psichologas.

Jausmai pas jį viena, protas - kita. Prasiveržia audra, bet protas bando ją apraminti. Reikalaudama iš vyro tobulybės, moteris turėtų ir pati savo „logiškus" jausmus apvaldyti. Ir jai dera daryti auką pareigai, nors būtų nežmoniškai sunku.

Žinia, tos rūdys ant aukso žiedelio graužia širdis. Būna negera - nežmoniškai negera dvasioje. Bet reikia jas valyt. Jieškokite ir rasite išeitį, nes auksas ir pro rūdis žiba. O dėl abejonės: ar su tokiais netaikos jausmais antrojo atžvilgiu galima melsti taikos iš aukščiau, - atsakau: Taip! Ar tai nėra šventvagystė? Ne! Ko žmogaus jėgos negali, padeda didžioji Malonė.

ANKETA

Reikia labai apgailestauti, kad mūsų krašte nebuvo ir dabar tremtyje nėra institucijos, kuri tirtų šeimų problemas. Ypatingo svarstymo, ypač šiomis sąlygomis, reikalinga šeimos krizės problema.

Asmeniškas šias eilutes rašančio susidomėjimas gal ras atgarsio, ir jis prašytų siųsti medžiagą šiuo adresu: St. Yla, (14a) Kirchheim-Teck, Steingaustr. 18, Germany, US Zone.

Anketos nepasirašomos. Konkretesnės aplinkybės bus laikomos paslaptyje.

Atsakytojo lytis ...., amžius ....
mokslas ...., profesija ....

Įvedamieji klausimai

1. Kodėl Jūs susituokėte su dabartiniu Jūsų vyru (žmona)? Ar be meilės buvo dar kitų motyvų?

2. Kaip Jūs vaizdavotės savo šeimos idealą?

Nusivylimai ir jų priežastys

3. Ar Jūsų nusivylimas antrąja puse ėmė reikštis pirmiausia dėl charakterio skirtumų ir iš to kylančių nesusipratimų?

4. O gal nusivylimas kilo dėl fizinio vienas antram neatitikimo, skirtingo fizinių santykių supratimo ir nesutarimo dėl būdo ir formos jiems atlikti?

5. Ar Jūsų bei Jums žinomų nusivylimų atvejuose ryškios šios priežastys: vaikų vengimas, negimusios gyvybės žudymas (abortai)?

6. Kiek Jūsų nusivylimai turėjo ryšio su ekonominėmis priežastimis: perdideliu antrosios pusės šykštumu, nesąžiningomis pastangomis pralobti ar neprotingu išlaidumu pasipuošimams, vaišėms ir pan.?

7. Ar Jūsų nusivylimuose turėjo kokios įtakos tėvų bei pažįstamų pakurstymai, intrygos, kitoks kišimasis?

Nusivylimo laikas

8. Kada Jumyse ėmė reikštis nusivylimai antrąja puse: po kiek šeiminio gyvenimo metų ir kokiais amžiaus metais?

9. Ar turėjo kokio vaidmens Jūsų nusivylime žymesnis antrosios pusės amžiaus skirtumas? Jei taip, tai kada (po keletos santuokos metų) tie skirtumai iškilo kaip nusivylimo ir nesutarimų žaizda?

Nusivylimų ryšys su neištikimybe

10. Ar nusivylimai, ilgiau išgyvenami, veda į šeiminę neištikimybę? Kokia tuo atžvilgiu Jūsų nuomonė ir pastebėtos patirtys?

11. Jeigu nusivylimai veda į neištikimybę, tai kuri pusė (vyras ar žmona) greičiau tuo keliu nueina?

Neištikimybės supratimas

12. Ar neištikimybe laikote antrosios pusės jausmų pasikeitimą, atseit, nebemylėjimą taip, kaip seniau?

13. Ar manote, kad neištikimybė jau yra idealizavimas trečiojo asmens, susitikimai su juo, nors ir be pikto noro? (Pabaiga 68 psl.)

O'NEILLIS AMERIKIEČIŲ DRAMATURGAS

JUOZAS TININIS, AUSTRALIJA

I. RAŠYTOJO ASMUO IR JO KŪRYBOS YPATYBĖS

1. Audringa jaunystė. - Ar ne simboliškas sutapimas, kad didžiausioje Naujorko gatvėje (Broadway), kur šiandien stovi svarbiausi teatrai, viešbutyje 1888 m.[1]) gimė Amerikos teatro atnaujintojas ir žymiausias šių laikų Amerikos dramaturgas Eugenijus Gladstonas O'Neillis? Jo tėvas buvo žymus aktorius, išvažinėjęs su savo trupe visą Ameriką nuo vandenyno iki vandenyno ir kas met iš savo vaidinimų turėjęs stambią sumą gryno pelno. Taigi jau iš pat mažens jo sūnus Eugenijus kvėpavo teatro oru. Jo motina buvo uoli katalikė ir smarkiai linkusi į mistiką, be kurios vėliau daugelis jo dramų negalėjo išsiversti. Abu jo tėvai buvo kilę iš Amerikos airių giminės. Taigi būsimas dramaturgas savo kilme neturi tiesioginio ryšio su Europa: jis yra grynas amerikietis.

Jaunasis O'Neillis buvo didelis nenuorama. Išmestas už rektoriaus įžeidimą iš Pincetono universiteto, jis pradėjo nuotykingą klajūno gyvenimą ir išmėgino aktoriaus, jūrininko, aukso ieškotojo, laikraštininko ir proginio poeto pašaukimus. Jis išvažinėjo Ameriką, aplankė Angliją ir Afriką ir pagaliau susirgo plaučių džiova. Toks klajūniškas gyvenimas suvedė jį su įvairiausių luomų žmonėmis, ir jis nuodugniai pažino jų gyvenimą su visais jo atspalviais.

Atsigulęs į sanatoriją, O'Neillis pajuto norą kurti. Jis čia parašė 8 vienaveiksmius dramos vaizdelius, kurių centrą sudarė jūra: neapvaldoma gamtos jėga. Pasveikęs jis ėmė studijuoti Harwardo universitete teatrologiją ir rašyti ilgesnes dramas.

2. Dramaturgas iš Dievo malonės. - O'Neillis rašė ne publikai ir ne pinigui uždirbti, bet sau, iš didelės aistros teatriniam menui. Svarbiausias dalykas jam dramoje yra ne medžiaga, bet pats teatras. Užtat jo veikaluose panaudota visa tai, kas per ilgą teatro tradiciją atėjo iki mūsų laikų: nuo graikų tragedijos ir Viduramžių misterinių vaidinimų iki Ibseno ir Hauptmano ir mūsų laikų išraiškos meno.

Iš pradžių O'Neillio veikalai neturėjo didelio pasisekimo Amerikoje, kur menas palenktas pinigui, mokslui, politikai: jis susilaukė daug priešų iš žiūrovų ir teatrinio meno kritikų tarpo. Tačiau pamažu ir atkakliai jis nugalėjo visas kliūtis ir pasipriešinimus. Neturėdamas nei pageidaujamos publikos, nes jai trūko teatrinės kultūros, nei savo teatro rėmėjų, nei meniškai techniniu atžvilgiu pritaikytos scenos, nes ji buvo perdaug primityvi, jis sukūrė savitą, grynai amerikonišką teatrą ir dramą, kuri yra tiek stipriai nudažyta tautine dvasia, kad užsienyje ji tik pusiau tesuprantama. Jam tai pavyko ne vien todėl, kad jis yra menininkas iš Dievo malonės, bet ir todėl, kad jis labai rimtai žiūri į dramaturgo pašaukimą. „O'Neillis priklauso prie tų menininkų, kurie pasižymi griežta savikritika, religiškai rimtu savo amato supratimu ir fanatišku darbštumu."[2]) Rašydamas jis ilgai planuoja ir savo dramas daug kartų apdirbinėja. Trilogiją „Elektra turi dėvėti gedulą" jis net septynis kartus pertaisė. Nemaža veikalų jam pasirodė silpni, ir jis juos sunaikino.

3. Veidas ir kaukė. - Positiviškai nusiteikusi Amerikos visuomenė iš pradžių O'Neillį kaltino, kad jo dramos neatitinkančios realybės, kuria ji laikė regimąją bei apčiuopiamąją realybę. Iš tikrųjų gi O'Neillio vaizduojamoji realybė yra aukštesnės rūšies: ji yra už to, kas matoma ir apčiuopiama. O'Neillis vaizduoja savo dramose tą įtampą, kuri yra tarp to pasaulio, kuris tikrai yra, ir to pasaulio, kurs tik tokiu atrodo. Tai problema, apie kurią nuo amžių sukasi žmogiškoji kūryba ir mąstymas, bandąs išspręsti didįjį klausimą apie santykį tarp iliuzijos ir tikrybės, tarp kaukės ir veido.

Kaip Nietzschei svarbiausia problema buvo iliuzija ir tikrybė, taip ir O'Neilliui pagrindinė tema yra kaukė ir veidas. Planuodamas trilogiją „Elektra turi dėvėti gedulą", O'Neillis savo užrašuose pažymi: „Daugiau jausmo netikrovei, kuri yra už to, ką mes paprastai vadiname tikrove, būtent, tikrajai tikrovei. Netikroji tikrovė, pasirodanti tikrovės kaukėje, yra tinkamiausias šiai tragedijai dalykas."

Pozityvistinei tikrovei peršviesti ir už jos parodyti metafizinei tikrovei O'Neillis vartoja tam tikras teatrines priemones: kaukes ir dviprasmiškus išsireiškimus. Daugelyje jo dramų veikėjai užsideda kaukes, kai jie elgiasi pagal dorinius visuomenės konvenansus bei papročius, ir nusiima, kai jie tik savo elgsena parodo tikruosius savo charakterius. Taigi ir pats gyvenimas, koks jis mums atrodo, yra tik kaukė; grynoji realybė - veidas - slepiasi už šios kaukės.

Jei šis gyvenimo dviveidiškumas vienur parodomas regimu būdu, kaukėmis, tai kitur jis išreiškiamas girdimu būdu, dviprasmiška kalba, kuri retkarčiais išduoda nedirbtinius veikėjų charakterius. Tuo būdu scenoje pasakomos mintys, kurios šiaip jau gyvenime nutylimos.

4. Pasaulėžiūriniai bruožai. - O'Neillis tiki, kad už apčiuopiamos tikrovės veikia varomoji gyvenimo jėga, nesaistoma jokio įstatymo, jokio visuomenės konvenanso, ir kad toji jėga yra meilė ir neapykanta, aukso ir valdžios troškimas, Dievo ilgėjimasis ir mirties baimė. Ji žiauriai viešpataujanti gyvenime, ir žmogus prieš ją bejėgis: gelbėdamasis nuo jos, jis dangstąsis įvai-

---

[1]) Pernai metais jam sukako 60 m. Be to, jis gimęs tais pačiais metais kaip ir 1948 m. Nobelio literatūros premijos laureatas S. T. Eliotas, lyrikas modernistas ir esajistas.

[2]) Otto Koischwitz, O'Neill, Berlin, 1938, 22 psl.

---

14. Ar neištikimybę laikote tik svetimavimą?

Nusivylimų pašalinimas

15. Ar savo nusivylimą anrąja puse laikote nebepataisomu? Jei taip, kodėl?

16. Ką antroji pusė, Jūsų manymu, turėtų daryti, kad Jūsų nusivylimas būtų pašalintas?

17. Kokios iš Jūsų pusės yra kliūtys savajam nusivylimui pašalinti?

18. Kiek turi įtakos vaikai nesusipratimams sušvelninti ar jiems pašalinti? Kaip Jūs manote ar kokių patirčių turite?

19. Kokios įtakos nesusipratimams švelninti bei juos šalinti, Jūsų įsitikinimu, turi religija ir Bažnyčia?

riomis kaukėmis.

Viename laiške O'Neillis prisipažįsta: „Aš esu visiškai įsitikinęs mistikas, nes nuolat bandau gyvenimą aiškinti likimais, o ne charakteriais. Man visuomet visiškai aiški yra jėga, kuri glūdi už daiktų, būtent, Fatumas, Dievas, mūsų paveldėtoji praeitis, kuri apsprendžia mūsų dabartį, arba, kaip kitaip galima išsireikšti, visais atvejais misterija."

Todėl žmogaus santykis su būvio misterija ir yra didžioji O'Neillio dramų tema ir problema. Visur jose keliamas pagrindinis klausimas: kur glūdi pasaulio ir žmogaus sutaikymas?

O'Neillio dramų herojai beviltiškai grumiasi su nenuveikiama mistine jėga, kuri glūdi už daiktų, ir pagaliau nuo jos žūsta. Jų gyvenimas yra ne kas kitas kaip savęs prigaudinėjimas ir nuolatinis apsivilimas. Štai, profesoriaus duktė Nina niekada nebesulauks savo sužadėtinio, nes jo kaulai jau seniai ilsisi Prancūzijos laukuose; Lavinija Mannon niekada nebeišgelbės šeimos garbės, nes ši garbė nebeišgelbstima dėl žmogžudystės ir savižudystės.

O'Neillis netiki į protingesnį gyvenimo sutvarkymą, nes dėl mistinių jėgų valdymo jis esąs nepataisomai tragiškas, ir šita tragika užsibaigsianti tik su gyvenimo užsibaigimu. Jis nepasitiki taip pat ir auklėjimu. Ko žmogus neturi iš likimo ar Dievo, to negalinti jam duoti jokia žemiška jėga, nes pasikartojanti gyvenimo tragika glūdinti dieviškojo pasaulio sąrangoje. Dėl šios gyvenimo tragikos O'Neillis dažnai apkaltina Dievą. Štai, dramoje „Visi Dievo vaikai gavo sparnus" vyras ir žmona - dar kartą sudužus jų meilei - kalbasi: „Gal Jis gali atleisti, ką tu man padarei, ir gal Jis taip pat gali atleisti, ką aš tau padariau, bet aš neišmanau, kaip Jis pats sau atleis." Taigi atsakomybė už nepasisekusį poros gyvenimą suverčiama Dievui. Šis baisus Dievo apkaltinimas kartojasi „Marko milijonuose" ir „Elektra turi dėvėti gedulą". (Taip būna jo senesnėse dramose. Naujesnėse, kurias jis parašė, grįžęs prie katalikybės, žymi kaltės dalis tenka žmogui už talkininkavimą Pikto paslaptingoms tamsybėms. **Red.**)

5. Žodis ir išraiška. - O'Neillio dramų kalba yra sausoka ir nepoetiška. Viename laiške, kuris liečia jo trilogiją „Elektra turi dėvėti gedulą", O'Neillis prisipažįsta: „Veikalui būtų reikėję duoti poetišką kalbą . . . Tačiau jos man kaip tik ir trūksta." Nepaisant šito jo prisipažinimo, vis dėlto kartais autoriui pavyksta tikrai poetiškai išsireikšti: daugely vietų „Marko milijonų", „Lozoriaus juoko" ir „Šaltinio" kalba neginčijamai yra poetiška.

O'Neillis savo dramose gausiai vartoja paradoksinius išsireiškimus. Jis kalba apie išmintį, kuri turi būti kvaila, kad būtų suprantama, apie išvaduotojus, kurie nė vieno žmogaus negali išvaduoti, apie beviltišką viltį . . .

O'Neillio kalbos savotiškas žavumas ir patrauklumas remiasi ir dviprasmiškumu, kuris suteikia jai simbolinę jėgą. Scenoje veikėjai sako: migla, vaistas, miegas, o žiūrovai supranta apsivilimas, nuodai, mirtis.

Svarbiausių dalykų O'Neillis savo dramose neišsako tiesioginiu būdu. Jis nutraukia sakinį ten, kur šis tiesiogiškumas prieinamas. Todėl jo dramose daug fragmentinių sakinių. Klausimai ir užuominos dažnai paliekami atsakyti pačiai publikai.

O'Neillis daug dėmesio kreipia į sakinių intonaciją ir moduliaciją. Vienur jo dramų veikėjai kalba ramiai, abejingai, bejėgiškai, pašaipiai, sarkastiškai, ciniškai, kitur - audringai, griežtai, įnirtusiai, užsikirsdami. Todėl nurodymų, kaip žodis ar sakinys turi būti pasakytas, O'Neillio dramose be galo daug: savo gausumu jie kartais prašoka patį dialogą.

Visos šios kalbinės priemonės suteikia O'Neillio dramai savotiško sultingumo.

6. Scenovaizdis. O'Neillio sceniniai nurodymai ir aprašymai tikslūs ir tikslingi. Jis labai smulkiai apibūdina vaizdą, spalvą, šviesą, šešėlį, garsą. Todėl šie apibūdinimai yra tartum dideli dekoratyviniai paveikslai, pasižymį tobula kompozicija. Dekoratoriui belieka iš duotų smulkių nurodymų tik nupiešti scenovaizdį.

O'Neillio scena yra gyva ir pati vaidina. Viskas joje virsta simboliu: namas, medis, kalnas, miškas, rūkas, jūra . . . Štai, laivo vidus simbolizuoja siaubūno pilvą, kalnai horizonte - būdinti prie laimės vartų slibiną, rūkas - neparmatomą šydą, kuris dengia gyvenimo mįslę, jūra - nepermaldaujamą likimą . . .

Atskiros svenovaizdžio dalys kartojasi daugely jo veikalų. Ypač jis mėgsta jūrą, ir maža jo dramų, kur nebūtų scenoje matyti laivų, uostų, salų . . .

O'Neillio scenovaizdį papildo, sukuria jo foną ir nuotaiką muzika ir daina: pianinas, vargonai, fleita, choras. Štai, scenoje vaizduojama mėnesiena žiūrovui pasidaro tartum girdima, kai jis būna pagautas iš toli atskambančio melancholiško dainavimo nuotaikos.

7. Veikėjai. O'Neillis į savo sceną išveda įvairių tautų ir visokių luomų bei pašaukimų žmones: orientalus, europiečius, amerikiečius, negrus, žydus, karalius, popiežius, milijonierius, darbininkus, ūkininkus, profesorius, karius, kunigus, gydytojus, pirklius, žurnalistus, princeses, paleistuves . . . Tai žmonės, kurie tikrąjį savo veidą parodo tik rampos šviesoje. Jei Hauptmano, Ibseno ar Shawo veikėjai kiekvienu metu gali nulipti nuo scenos ir atsisėsti žiūrovų tarpe kaip lygus su lygiu, tai O'Neillio veikėjai, atsisėdę žiūrovų tarpe, atrodytų juokdariai ir neralios būtybės, skleidžiančios aplinkui šiurpą ir baisumus.

Vienose O'Neillio dramose veikėjai dėvi kaukes, kitose ne, tačiau ir nuogų veidų išraiška yra statulinė ir kaukinė (mas-like expression). Žiūrovas, matydamas kaukėtą vaidintoją, gali atpažinti „savo paties vidinio gyvenimo ir likimo simbolinę projekciją", nes kaukė, pridengdama veidą, tuo pačiu atidengia tikrąjį veikėjo charakterį slapčiausiose gelmėse. Todėl O'Neillis kaukei skiria daug reikšmės: „Kaukę aš laikau sukeliančią gražesnius draminius niuansus negu geriausiai įsivaizduotas vaidintojo veidas." Jis mano, kad Goethės „Faustas" ir Šekspyro „Hamletas" gali atskleisti šių dienų žiūrovui pirmykštę savo prasmę tik tada, kai juose bus panaudotos kaukės.

Vidurkio amerikietis, pripratęs prie lėkštos natūralistinės dramos, O'Neillio sukurtus charakterius vadina patologiškais. Šita klaidinga nuomonė atsirado todėl, kad O'Neillis vaizduoja ne išorines, bet vidines savo herojų sielos kovas, kurios eiliniam žiūrovui sunku suvokti. O'Neillis, jo paties žodžiais tariant, nori „parodyti su kaip galima didžiausiu draminiu aiškumu ir taupiausiu draminių priemonių panaudojimu gilinas ir slaptas sielų įtampas". Draminį vyksmą jis sukuria iš veiksmo ir priešveiksmio susidūrimo. Jis daugiau rūpinasi išryškinti ne veikėjų charakterius, bet pačią draminio vyksmo eigą.

O'Neillio herojai grumiasi antžmogiškų jėgų veikimo laukuose. Išorinių ir išvidinių jėgų persvaros perblokšti, jie žūsta nuo neapvaldomos likimo galybės. Gyve-

nimo įstatymas, prieš kurį jie kovoja, lieka stipresnis ir triumfuoja. Todėl ir pats gyvenimas tėra pakeliamas tik iliuzijoje. Štai kodėl O'Neillio „herojaus tipas yra iliuzijonistas ir romantinis svajotojas".[8]) Šis O'Neillio dramų tipas kartojasi daugelyje jo veikalų ir jame galima atpažinti patį autorių.

II. VEIKALAI

1. Vienaveiksmės ir „monologinės" dramos. - O'Neillio veikalų skaičius prašoksta 40. Savo jaunystėje jis rašė vienaveiksmius, natūralinio pobūdžio, bet persunktus poezija veikalus, ir tik subrendęs ėmė kurti didesnius, kuriuose atsisakoma natūralizmo ir vis daugiau linkstama į simbolizmą bei misticizmą.

Geriausias vienaveiksmis O'Neillio dalykas - tai „Rytų link pakeliui į Cardiffą". Jis pasižymi veiksmo pagaulumu ir dialogo tikrumu bei poetiškumu. Jame yra visi pradai, kurie vėliau sutinkami vėlesnėse jo dramose: meistriškas sujungimas to, kas realu, su tuo, kas simboliška, natūralistinio dialogo poetinė nuotaika, taupus scenos priemonių naudojimas, naujoviškas muzikinių momentų įvedimas, balso stiprumo kaitaliojimas pasikalbėjimuose, pauzių veikmės iškėlimas, erdvės nuotolio scenoje įprasminimas . . . Tačiau pirmosios dramos, kuriose O'Neillis pasirodo su visu originalumu ir savotiškumu, yra „Imperatorius Jones" ir „Gauruota bezdžionė".

„Imperatorius Jones", išskyrus pirmąją ir paskutiniąją sceną, sudarytas iš vienintelio ilgo monologo, kurio draminis vyksmas visą laiką lydimas nuolat stiprėjančio negrų būgnų tamtamo. Veikalo herojus yra negras, buvęs miegamųjų vagonų tarnas. Nužudęs savo draugą ir vėliau kalėjimo sargą, burtų pagelba jis pasidaro valdovu vienoje negrų saloje. Tačiau nešvari sąžinė ir gresiąs pavaldinių sukilimas neduoda jam ramybės: jis palieka savo valdovinę pilį ir pasprunka į mišką. Negriškiems prietarams veikiant, jo vaizduotėje dabar iškyla nužudytųjų vėlės, sukilę pavaldiniai, ir, furijų bei vaiduoklių pavidalu, ima jį bauginti.

Anksčiau jis buvo įtikinęs prietaringus salos gyventojus, kad švino kulka jo neimanti, o tik sidabro. Todėl ir jis pats blogiausiam atvejui nešiojasi ginklą, užtaisytą sidabrine kulka. Iš baimės bėgdamas nuo vaiduokliškų dvasių, kurios vis jį persekioja miške, ir beviltiškai slėpdamasis nuo sukilusių pavaldinių, kurie jam atrodo tuojau jį suras, jis vis iššauna kiekvienoje scenoje po vieną kulką į šias įsivaizduotas baidykles. Pagaliau, iššovęs net paskutinę, sau skirtąją sidabro kulką, jis atsiduria ten, kur jo laukia jo persekiotojai pavaldiniai, apsiginklavę sidabrinėmis kulkomis užtaisytais šautuvais.

Su „Imperatorium Jones" yra giminga „Gauruotos bezdžionės" drama, kurios centrą taip pat sudaro vienas monologininkas. Kaip Imperatorius Jones beviltiškai klajoja miške ir pagaliau neišvengiamai patenka likimui į rankas, taip čia vienas jankis klajoja šių dienų gyvenimo labirinte, kol zoologijos sode gorila jį sutraiško. Jis yra garlaivio krosniakurys, stiprus, gauruotas, apsiblausiusios dvasios, paverstas darbo gyvuliu, laiko, visuomenės ir kapitalo nuteisintas. Niekas juo nesirūpina, bet, priešingai, visi iš jo juokiasi ir net išmeta lauk. Nepritapęs prie žmonių, jis nori pritapti prie gyvulių ir todėl eina į zoologijos sodą: jis ištiesia ranką gorilai, bet ši atsisako priimti jo draugiškumą ir jį sutriuškina. Šis jankis - gauruotoji bezdžionė - tai simbolis žmogaus, kuris prarado ryšį su gamta: jis nebetinka nei prie žmonių, nei prie gyvulių.

„Gauruotoji bezdžionė" su didžiausiu pasisekimu buvo vaidinama ne tik Amerikoje, bet ir daugelyje užsienių kraštų.

2. Kitos dramos. - „Geismas po vinkšnomis" - yra poetiškiausias ir kartu labiausiai jaudinąs O'Neillio vaidinimas. Savo glaustumu ir išbaigimu jis net pralenkia trilogiją „Elektra turi dėvėti gedulą", kuri draminiu atžvilgiu yra įvairesnė. Jame labai vykusiai atvazduotos kai kurios dvasios būsenos: griežtumas, šiurkštumas, švelnumas, nusivylimas, kilnumas, aistra, laimė, panieka . . . Veikalas pasižymi stipria dramine įtampa ir primena graikų tragediją, perkeltą į mūsų laikus.

Visų šios dramos veiksmų scenovaizdis tas pats: farma po didelėmis senomis vinkšnomis, kur gyvena senas Cabotas su trimis savo sūnumis. Jis yra dievobaimingas, prietaringas, pareigingas ir šykštus bei darbštus ūkininkas. Abu vyresnieji sūnūs palieka farmą ir išvyksta į Kalifornijos kalnus ieškoti aukso ir laimės. Trečias sūnus, Ehenas, lieka namie ir tikisi kada nors paveldėti tėvo ūkį. Tačiau senas tėvas, pragyvenęs dvi žmonas, veda trečią, dvigubai už save jaunesnę, vardu Abbie. Ji teka todėl, kad nori užtikrinti ateitį ir senatvėje turėti pastogę. Tačiau jos planus ardo beveik vienmetis Ehenas, kuris pats nori paveldėti farmą. Ji griebiasi gudrumo ir suvedžioja Eheną, o savo senam vyrui sako, kad vaikas esąs jo. Tėviškos laimės apsvaigintas vyras visą savo turtą užrašo naujagimiui. Iškeliama nepaprastai šauni krikštynų puota. Abbie dabar pajunta ugningą meilę Ehenui: savanaudžio egoizmo vietą jo širdy dabar užima pasiaukojanti ir net mirties nebijanti meilė. Tačiau Ehenas staiga supranta, kad Abbie jį išnaudojo savo tikslams. Abbie stengiasi jį įtikinti, kad jai ne turtas svarbu, bet jo meilė, tačiau jos pastangos nueina niekais. Norėdama per fas et nefas Eheną įtikinti, ji nužudo savo kūdikį. Ehenas dabar įtiki, tačiau laime apsvaigusi pora netrukus suimama. Senas Cabotas farmoje lieka vienas ir nusiminęs grįžta prie savo darbo.

Poezijos ir žmogiškos šilumos trūksta dramai, pavadintai „Keistu interliudu". Nepaisant to, jis vis delto užima žymią vietą O'Neillio veikalų tarpe. Dramoje aiškinama gyvenimo misterija. Keistas ir nesuvokiamas interliudas, arba tarpveiksmis yra pats gyvenimas, kurį gyvenimas ir mirimas laiko uždaręs tarp dviejų amžinybių, tarp lopšio ir karsto.

Dramoje nėra didelės veiksmo įtampos, o vis dėl to Amerikos publika lankė jos vaidinimus ištisais mėnesiais ir kiekvieną kartą su nepaprastu dėmesiu per šešias valandas sekė šito devynių veiksmų veikalo vaidinimą. Žiūrint šios dramos, įtampa kyla ne pačiame veikale, scenoje, kur vyksta blaškymasis tarp gyvybės ir mirties, bet žiūrovuose, kurie bijo, kad nebūtų pasakyta kokia nors paslaptis ir tuo būdu sutrikdyta veiksmo eiga.

Visi „Keisto interliūdo" įvykiai sukasi apie Niną, kuri veikalo pradžioje yra jauna svajojanti mergaitė, o pabaigoje - antrą kartą ištekėjusi, apsupta sūnų ir podukrų matrona. Jos gyvenimas nuo pradžios iki galo varžomas daugybės varžtų, kuriuos nukalė slegiąs jos namus prakeikimas ir nepažabojamas likimas. Visi kiti veikėjai yra vyrai, kurių gyvenimas priklauso nuo šios moters.

Ninos gyvenimas reiškiasi nuolatiniu ieškojimu vy-

---

[8]) Ibid. 81 psl.

B. B. PORTRETAS (VAŠKAS)

PETRAS VAŠKYS

Italija

ro. Idealus jos įsivaizduotas vyras yra Gordonas, dar prieš prasidedant dramai kritęs Prancūzijoje. Jo vaizdas nuolat rymo ant jos gyvenimo, tartum valdanti likimo jėga. Sužinojusi, kad šis jos sužadėtinis tikrai žuvęs ir dėl jo susipykusi su tėvu, ji pasidaro gailestingąja seserimi karo ligoninėje. Tik mirus tėvui, ji vėl sugrįžta į savo namus ir išteka už Samo Evanso. Moterystė betgi būna nevaisinga, ir todėl Samas siunta. Tačiau padėtį išgelbsti Evanso namų draugas, karo ligoninės gydytojas Darrellis, kuris myli Niną. Jis pasitarnauja, kad Evansams gimtų kūdikis, ir tuo išgelbsti beirstančią moterystę. Apgautas vyras kūdikį laiko savu, o Darrellis negali nė meilės parodyti augančiam savo sūnui.

Mirus nuo širdies smūgio Evansui, senstanti Nina išteka už savo jaunystės draugo, kuris labai panašus į kadaise jos žuvusį sužadėtinį.

Užaugęs Ninos sūnus, ją palieka, kaip ji anuomet savo tėvą.

Dramos pabaigoje viskas taip, kaip ir pradžioje: vėl nauja karta žengia į gyvenimą, kuris yra sapnas, prasidedąs gimstant ir užsibaigiąs mirštant.

Nors anksčiau minėtos dramos yra labai geros, tačiau geriausiu savo dalyku O'Neillis laiko trilogiją „Elektra turi dėvėti gedulą". Apie graikišką šios tragedijos kilmę autorius sako: „Aš norėjau tik pasiskolyti iš Eschylo (iš senų padavimų) medžiagą ir ją šiandieniškai, psichologiškai, naujoviškai perdirbti ir fatumą bei furijas perkelti į žmogaus sielą."

Trilogijos veiksmas labai gyvas, o konfliktas meistriškai privestas prie traginio išsisprendimo. Įtampa kyla iki ketvirto antros dalies veiksmo ir paskui ima slūgti.

Tragedijos veikėjų vardai primena Eschylo trilogijos veikėjų vardus.

Amerikos generolo Ezro Mannono senelis turėjo meiliškų santykių su savo namų tarnaite Brantome, su kuria vėliau pabėgo jo brolis. Šių santykių išdava - kapitonas Brantas, kuris nekenčia Mannonų iš meilės savo suvedžiotai motinai. Nuodėmės sutepus namus senelis sudegina ir pastato naujus rūmus, kurie ir sudaro trilogijos vyksmo vietą. Šie rūmai - tai šeimos prakeikimo ir nusikaltimo simbolis.

Ezra Mannonas veda našlaitę Kristiną, kuri labai panaši į senelio suvedžiotąją Brantomę.

Pirmoje trilogijos dalyje Ezra Mannonas grįžta iš pilietinio Amerikos karo. Jam nesant namie, jo žmona Kristina turėjo neleistinų santykių su kapitonu Brantu, kuris, mirštant motinai, buvo prisiekęs atkeršyti Mannonams. Taigi šie santykiai buvo pagrįsti ne tiek meile, kiek neapykanta. Susitarusi su Brantu, žmona sugrįžusį Mannoną nunuodija. Kristinos duktė Lavinija, mylinti tėvą ir neapkenčianti motinos, šį baisų nusikaltimą išaiškina ir išrėžia jį žmogžudei į akis.

Antroje trilogijos dalyje iš karo sugrįžta sužeistas Mannono sūnus Orinas, kuriam sesuo Lavinija atidengia motinos nusikaltimą. Išsigandusi Kristina ieško prieglobsčio Bostone pas Brantą, kurį sutinka vaikščiojantį laivo denyje ir sąžinės priekaištaujamą. Susitikimas stebimas Lavinijos ir Orino, kuris čia pat Brantą ir nudeda. Viešumoje gi manoma, kad Brantas žuvęs nuo plėšikų užpuolimo ir Mannonas - nuo širdies smūgio.

Netrukus nusižudo ir pati Kristina. Lavinija paskelbia, kad motina nusižudė iš susikrimtimo dėl vyro mirties. Tačiau Orinas jaučiasi kaltas dėl motinos mirties ir niekur neranda suraminimo. Lavinija, norėdama jį išblaškyti ir pašalinti jo širdgėlą, išvyksta su juo į kelionę aplink pasaulį.

Paskutinėje trilogijos dalyje Mannonų namai virsta vaiduoklių namais, kuriuose lankosi mirusių šeimos narių vėlės. Sugrįžta iš kelionės Lavinija su Orinu. Dieną naktį juos lanko nelaimingųjų vėlės. Lavinija būkštauja, kad Orinas neišduotų viešumai baisiojo šeimos prasikaltimo.

Orinas turi sužadėtinę, bet jo vedyboms su ja priešinasi Lavinija, kuri savo ruoštu taip pat nori tekėti, bet jos sužadėtinio neapkenčia Orinas. Pagaliau furijų persekiojamas Orinas nusižudo: tuo būdu motinos nusižudymas išperkamas sūnaus nusižudymu.

Dievo ir žmonių apleista Lavinija išsižada savęs ir užsidaro savo tėvų namuose, kad tuo išpirktų šeimos prasikaltimus ir prakeikimą ir suteiktų mirusiųjų vėlėms ramybę.

„Elektros" trilogija turi kai kurių trūkumų: jai trūksta žmogiškos Hauptmano šilumos, dvasingos Cocteau kalbos, Shawo sąmojaus, socialinių Ibseno tendencijų ir Strindbergo minčių gilumo. Tačiau ji visus juos drauge pralenkia teatriniu meniškumu ir dramine jėga. Kaip grynas vaidinimas, ji gal stipriausias naujesniosios draminės kūrybos veikalas ir gal tobuliausias visoje pasaulinėje literatūroje." [4])

Iš reikšmingesnių O'Neillio veikalų dar yra šie: „Didysis Dievas Brownas", „Marko milijonai", „Šaltinis" ir „Lozoriaus juokas". (Prie jų priskaitytinos ir „Dienos be galo", kur mūsų laikų drabužiuose mėginama atausti Fausto idėja katalikybės šviesoj. **Red.**)

3. Įtaka iš Europos. - Nietzschės, Ibseno ir Strindbergo įtaka O'Neillio kūrybai neužginčijama. „Geisme po vinkšnomis" randame visiškai nietzischką sakinį: „Aš neapgailestauju, ką padariau. Aš neprašau Dievo atleisti." Panašių išsireiškimų galima rasti ir trilogijoje „Elektra turi dėvėti gedulą": „Aš neprašau Dievo atleidimo. Aš pats sau atleidžiu." Tačiau nuo 1933 m. baigiasi jo kūryboje nietzschiška įtaka, ir jis ima eiti tuo pačiu keliu kaip ir Strindbergas, kuris amžiaus gale norėjo tapti kataliku ir mirė su Biblija ant krūtinės. Kai „Šaltinyje" dar skelbiamos stabmeldiškos mintys, tai autobiografinis veikalas „Dienos be galo" jau aiškiai parodo autoriaus sugrįžimą į katalikybę ir ilgėjimąsi Dievo.

Be Ibseno, Shawo ir Wedekindto O'Neillis ypač mėgo skaityti Strindbergą. Nobelio literatūrinės premijos įteikimo proga pasakytoje kalboje O'Neillis Strindbergą vadina „iš visų moderninių dramaturgų didžiausiu genijum".

O'Neillis nuo kitų dramaturgų skiriasi savo traktuojamų temų psichologine problematika ir scenos stiliaus savotiškumu. Nors jo dramoms trūksta pilno gyvenimo atsiskambėjimo, kraujo siautėjimo ir minties spindesio, bet užtat jis sugeba, kaip nė vienas kitas, nusileisti į slapčiausius žmogaus sielos užkampius ir parodyti ten siaučiančias beviltiškas aistrų kovas, kurioms vadovauja tamsus likimas.

O'Neillio dramos sukrečia ir parbloškia žiūrovus savo originalumu, simboliškumu ir mistiškumu.

---

[4]) Ibid. 129-130.

MANO DIENU KARALIENEI

PAULIUS JURKUS

Dar niekad tavo akys - šiaurės ežerėliai -
Pabudę nežvelgė džiaugsmingai į dangaus erdves,
Jose nekilo aušros, nedegė mieguisti debesėliai,
Ir aš jose dar niekad nemačiau savęs...

Gal ir buvai prieš mano laiką čia atėjus
Ir kvepiančias rankas tiesei iš šimtmečių gilių;
Gal laukei tu manęs, naktis papuošusi žvaigždėm [rugsėjų,
Vestuvių kambarin parnešus ežero gėlių..

Bet aš buvau dar miegantis tylus upelis,
Miestus ir lygumas dar sapnavau kalnų širdy;
Ir tu verkei, o lapkritys užžarstė lapais sodo kelią,
Ir platumas laukų užklojo vakarai juodi.

Ir amžių glūdumoj tyla tave nuskynė,
O aš nūnai einu ir ežerėlių nerandu,
Kur ilgesiu spindėtų vasaros dangaus mėlynė,
Kur tūptų mano dienos - paukščiai tolimų kraštų.

Gal vėl kada ateisi, ryto upėje sustosi
Ir šauksi tu mane, kaip aš nūnai tave šaukiu,
O aš šešėlių skraistėmis užklotas amžinai miegosiu,
Sapnuosiu šiaurės ežerėlius - tavo ilgesį akių.

NEVAINIKUOTA KARALIENĖ

JONAS GRINIUS

Karalienės Barboros salonas Vavelio palociuose Krokuvoj.[1]) Sienose Žygimanto Jaunojo ir jo žmonos Barboros portretai bei mitologiniai paveikslai. Vienoje sienoje veidrodis.

1.

ŽYGIMANTAS (vaikščioja po kambarį. Įeina Diana).

DIANA. Jūsų didenybe, karalienė labai prašo atleisti ir palaukti. Ji nori persirengti ir pasipuošti.

ŽYGIMANTAS. Bet aš čia ne kažin kokioms iškilmėms, o trumpam pasimatymui.

DIANA (karaliui atsisėdus, nedrąsiai). Aš norėjau jūsų didenybę paklausti, ar kada nors jūsų didenybė suruoš balių su kaukėmis?

ŽYGIMANTAS (nusijuokęs). A!... Atrodo, kad jūs ir šiaip baliuose nenuobodžiaujate, panele Diana.

DIANA. Tiesa, jūsų didenybe. Bet kada pasislepi po kauke, ir niekas nepažįsta, daug įdomiau ir laisviau. O tada gal ir jūsų didenybė šoktų.

ŽYGIMANTAS. Ar tai taip svarbu, panele Diana?

DIANA. Man, jūsų didenybe, labai svarbu. Aš galvoju ... tikriau aš drįstu tikėti, kad tada gal ir jūsų didenybė mane pakviestų šokio.

ŽYGIMANTAS (juokdamasis stoja). A! Štai kas . . . Tik, deja, su kaukių baliais tenka palaukti. Nors kol arkivyskupas karalienei Barborai vainiką uždės.

2.

BUTAUTIENĖ. Jūsų didenybe, ponia karalienė prašo jos nebelaukti.

ŽYGIMANTAS. Kodėl?

BUTAUTIENĖ. Kai ponia karalienė bus pasipuošusi, ji norėtų jūsų didenybę pati aplankyti.

ŽYGIMANTAS. Gerai. Tada man praneškit. (Išeina)

BUTAUTIENĖ. Panele Diana, ponia karalienė liepė paklausti, ar iš Vilniaus niekas neatvažiavo.

DIANA. Iš Vilniaus?

BUTAUTIENĖ. Ponia karalienė laukia iš savo motinos kažin kokių kvepalų.

DIANA (eidama prie veidrodžio). Aš nieko nežinau, ir tur būt niekas neatvažiavo.

BUTAUTIENĖ (patylėjusi). Tai tamstai, panele Diana, patinka čia Krokuvoj?

DIANA (atsigręždama). Labai patinka.

BUTAUTIENĖ. O aš taip pasiilgau Dubingių. Taip pasiilgau.

DIANA. Toks aklas užkampis - aš nė pagalvoti nenoriu.

BUTAUTIENĖ. O aš . . . jei tik kelią surasčiau, tai pėsčia iškeliaučiau.

DIANA. Kokia tu keista, Marcele. Ar gi galima supelyjusius Dubingius lyginti prie Krokuvos?

BUTAUTIENĖ. A, panele Diana! Gimtojo kampo jokios grožybės neatstos (Įeina Barbora su gražia bonkute rankoj).

3.

BARBORA. Na, mano bičiulės, ir užmiršote mane.

BUTAUTIENĖ. Prašom atleisti, ponia karaliene. Mes čia prisiminėm Lietuvą, tai aš ir užgaišau.

BARBORA (eidama prie veidrodžio). Diana, būk tokia maloni ir pažiūrėk, ar gerai mano plaukai sudėti pakaušy?

DIANA (eidama prie Barboros). Ko tu taip puošies? Lyg kokioms iškilmėms.

BARBORA. O! man tai daug svarbiau negu iškilmės.

DIANA (patvarkydama vieną kitą plaukų pluokštelį). Ar mums negali pasakyti, kas tai per ceremonijos.

BARBORA. Tai didelė naujiena, Diana. Bet pirmiausia aš ją pačiam karaliui turiu pasakyti.

DIANA. Atrodo, kad viskas tvarkoj . . . Ar jau galiu pranešti karaliui?

BARBORA. Gali.

DIANA (eina ir vėl sugrįžta). Tiesa, ar tu negalėtum paprašyti karalių, kad suruoštų kaukių balių? Aš taip noriu pasišokti.

BARBORA. Palauk, Diana. Vėliau.

BUTAUTIENĖ. Panele Diana, juk balius neseniai buvo.

DIANA. A, tokių balių ir Vilniuj būdavo (Išeina).

BARBORA. Marcele, ar niekas iš Vilniaus neatvažiavo?

BUTAUTIENĖ. Sako, kad niekas.

BARBORA. O man tie motinos kvepalai dabar būtų taip reikalingi (Šlakstosi kvepalais).

BUTAUTIENĖ. O kaip dabar ponios karalienės sveikata? Ar jau dieglių tamsta nebejauti?

BARBORA. Kai aš tą naujieną patyriau, visos mano ligos, rodos, kažin kur dingo. Bet kai tapsiu tikra karaliene, tada tai tu pamatysi, Marcele, kaip bus malonu ir gražu.

BUTAUTIENĖ. O aš, ponia karaliene, vis noriu Lietuvon grįžti.

BARBORA. Kodėl? Ar gi tau negera čia pas mane?

BUTAUTIENĖ. Tamsta man labai gera, ponia karaliene. Ir išpuošei mane, kaip ponią, ir po Lenkiją su savim vežiojai. Bet aš čia vis tiek viena tarp svetimų.

BARBORA. Ir aš tarp svetimų. Bet jeigu karalius taip nori . . .

BUTAUTIENĖ. Tai tamsta manęs neleisi grįžti Lietuvon?

BARBORA. Negaliu, Marcele. Ir tu pati žinai, kad karalius draudžia kitoms moterims man patarnauti. (Grįžta Diana.)

DIANA. Pas karalių tuo tarpu atvyko Gniezno arkivyskupas Dzierżgovskis. Kol karalius bus laisvas, tu galėtum su Arabų Dama pasikalbėti.

BARBORA. Ta burtininkė?... O ko ji iš manęs nori?

DIANA. Ji prašėsi priimti. Bet ko, aš neklausinėjau.

BARBORA (pagalvojusi). Gerai. Pakviesk.

BUTAUTIENĖ. Jūsų didenybe . . . karalius draudžia!

DIANA. Tai kas? Mes karaliui galim nesakyti. (Išeina.)

BUTAUTIENĖ. Tamstai, ponia karaliene, žinoma, nieko. Bet jei karalius sužinotų, ant manęs ir panalės Dianos labai supyktų.

BARBORA. Tai tu pasergėk ten už durų. Jei karalius pasirodytų, tuojau mus perspėk.

BUTAUTIENĖ. Negerai, ponia karaliene, negerai. (Eina durų link.)

---

[1]) „Gulbės Giesmės" V paveiklas.

BARBORA. Man įdomu, ką ta žinė man dabar išburtų. (Duryse pasirodo Arabų Dama, lydima Dianos. Butautienė išeina.)

4.

ARABŲ DAMA (nusilenkdama su giliu reveransu). Leiskite pasveikinti šlovingąją karalienę ir pasidžiaugti, kad mano pranašystės pildosi.

BARBORA. O kodėl tu man paskutinį kartą buvai visokių niekų prikalbėjusi?

AR. DAMA. Argi aš jūsų didenybei nepasakiau, kad, senajam karaliui mirus, jūs būsite šlovinga?

BARBORA (susimąstydama). Tiesa, karalius mirė, bet . . . aš dar vis tiek be vainiko . . . visų didikų niekinama ir persekiojama.

AR. DAMA. Jei jūsų šlovė netiki į ženklus rankos, bus galima tuojau jūsų laimę kitokiu būdu patikrinti. Iš skepetaičio.

BARBORA. Iš skepetaitės?

AR. DAMA. Taip, šlovingoji (Ištraukdama margą skepetaitę iš odinio krepšelio prie juosmens). Tai labai ciekaunas būdas.

DIANA. Bet gal tie tavo burtai pavojingi?

AR. DAMA. Gražioji ponia! Ką jūs kalbate? Tai labai senas būdas. Iš egiptonų laikų. Visos karalienės faraonų šitaip burdavo. Jos paimdavo šitokį skepetaitį gryno šilko, pridėdavo prie lūpų ir nosies, o paskui giliai įtraukdavo orą. Prašom pamėginti.

DIANA. O gal man duosi pirma išmėginti?

AR. DAMA. Perprašom, jaunoji ponia. Pirmenybė priguli šlovingajai karalienei. Prašom. Pridėkite skepetaitį ir traukite orą. Tai labai priimnu.

BARBORA. Ar tikrai šitaip Egipto karalienės burdavo?

AR. DAMA. Taip, tikriausiai, šlovingoji.

BARBORA. Tada duok. Pamėginsiu ir aš (Pridėjusi skepetaitę prie lūpų ir nosies įkvepia orą ir neužilgo atitraukia skepetaitę). O! kokie stiprūs tie kvepalai.

AR. DAMA. Taip reikia, šlovingoji, kad jie pasiektų jūsų širdį. O dabar prašom tą skarelį pridėti prie krūtinės, ir tada jie iš ten ištrauks visą ateitį. Tik prašom jį prispausti su kaire ranka ir atidžiai klausyti, kaip plaka širdis.

BARBORA (priglausdama skepetaitę). Ar labai reikia prispausti?

AR. DAMA. Kad jūsų širdies plakimai atsimuštų, šlovingoji. Tai svarbiausia.

BARBORA (lūktelėjusi). Tie tavo kvepalai - malonūs, bet . . . ir perdaug stiprūs.

AR. DAMA. O! Karalienės egiptonų turėjo puikių parfumų. Per šimtus metų neišgaruodavo. O kokios pomados? Nuostabios. Vaistai - tiesiog cudauni.

BARBORA. O kodėl man taip širdis plaka? Net svaigsta galva.

AR. DAMA. Tai ženklas, jūsų šlove, kad tie parfumai į skarelį sutraukia visus sekretus.

BARBORA. Diana, paduok man kėdę.

DIANA. Užteks to būrimo. Mesk. (Paduoda kėdę.)

AR. DAMA. Tikrai užteks. Dabar prašom man duoti, šlovingoji karaliene, tą skarelį ir ramiai pasėdėti. Tas silpnumas tuoj praeis. O jūs, jaunoji ponia, malonėkit palaikyti skarelį už dviejų kampų.

DIANA (paimdama skepetaitę už kampų). Gal tie tavo kvepalai nuodingi, kad karalienei silpna?

AR. DAMA (paimdama skepetaitę už kitų kampų). Ne, gražioji! Ką jūs kalbat? Tai reiškia tik, kad šlovingoji karalienė truputį nesveika.

BARBORA. Nesveika?

AR. DAMA. Palaukit, šlovingoji. Tuoj bus pažiūrėta į skarelį (Tirdama). Taip. Daug ciekaunų dalykų įsirašė. Karūna . . . kaukuolė 'r kūdikis.

BARBORA. Kaukuolė ir kūdikis?

AR. DAMA. Taip, šviesioji. Ir širdis. Tai reiškia, kad j"s labai mylite karalių ir jūsų šlovę karalius taip pat labai aukština. Jūs esat mylimiausia moteris pasauly.

BARBORA. O ką tie kiti ženklai reiškia?

AR. DAMA. Nors jūs, karaliene, turite daug neprietelių, bet jie greit bus tapę sugėdinti. Jūsų išrinktasis visus neprietelius nugalės, iškovos jums karališką karūną ir išaukštins, kaip dievaitę.

BARBORA. O! kad taip būtų! Aš tau nieko nepagailėčiau.

AR. DAMA. Aš užtikrinu, šviesioji. Taip bus; nors atrodo, kad jūsų šlovę slaptai tyko nelaimė. Taip. Jūsų širdyje piktąjį geluonį turi įleidusi mirtis.

BARBORA. Mirtis?!

AR. DAMA. Taip. Tai ta bjauri kaukuolė. Ir skarelis rodo, kad jūsų gyvybės ir karališkos šlovės didžiausi neprieteliai yra kūdikis ir perdidelė meilė.

BARBORA (atsistodama). Tu piktažodžiauji, burtininke. Meilė ir kūdikio džiaugsmas - moters išganymas, o ne pražūtis.

AR. DAMA. Paprastoms moterims gal būt. Bet jūs esate nepaprasta, šlovingoji. Jūs kitaip, labai karštai mylite ir esat mylima. Kaip kokia dievaitė norit būti. Bet už tai dievaitis Oziris iš keršto ir siunčia jums mirtį per kūdikį.

BARBORA. Nesąmonės! Aš jokio kūdikio neturiu.

AR. DAMA. Bet jis jau yra jumyse, šlovingoji.

BARBORA. O kodėl aš to nežinau?

AR. DAMA. Jūs žinot, šlovingoji, tik nenorit prisipažinti, kad jis po jūsų širdimi slepiasi, kaip mažas lašelis džiaugsmo.

BARBORA. Bet iš kur tu žinai tą paslaptį? Iš kur?

AR. DAMA. Tai sekretas, šviesioji. Aš tik viena jums patarčiau - arba atsisakyti karaliaus, arba išsigydyti kuogreičiausiai nuo to lašelio gyvybės. Jis, tikėkit, nuodingesnis už pikčiausius nuodus.

BARBORA (susigriaužusi). A, nesąmonės! Grynos nesąmonės! (Ji sėda ir užsidengia veidą.)

DIANA. Karaliene, ar tai ta žinia, kurią tu taip iškiliškilmingai ruošeis karaliui pranešti?

BARBORA (užsidengusi rankomis veidą rymo ir neatsako).

AR. DAMA. Jei šlovingoji karalienė šitą sekretą norėjo atskleisti, tai aš labai nepatarčiau.

BARBORA (pakėlusi galvą). Kodėl?

AR. DAMA (truktelėjusi pečiais). Labai pavojinga.

BARBORA. Bet iš kur tu žinai tai, ko niekas nežino, tik aš viena tegaliu įspėti?

AR. DAMA. Aš jums sakiau. Skarelio ženklai rodo. O nuo savęs aš jums dar kartą patarčiau kuogreičiausiai išsigydyti, šviesioji. Kitaip bus greitai pervėlu.

BARBORA (stoja šaukdama). Aš netikiu! netikiu!

AR. DAMA (užsigavusi). Jei dabar netikit, tai patikėsite Arabų Dama tada, kada grabe gulėsit. (Į Dianą.) Prašau, jaunoji ponia, man grąžinti skarelį. (Atsiima.)

BARBORA. Bet kaip tu, burtininke, man drįsti patarti tokias bjaurias nesąmones? Juk mano švenčiausia pareiga - duoti karaliui sosto įpėdinį.

AR. DAMA. Jei manim netikite, šlovingoji, tai ką gi aš daugiau begaliu?

DIANA. Burtininke, kodėl tu, sakai kad karalienė turi atsiskirti nuo karaliaus?

AR. DAMA. Sakiau. Svarbiausia dėlto, kad per šitą būdą šlovingoji karalienė gali išgelbėti save ir tą gyvybės daigelį.

BARBORA. O jei aš tavęs paklausysiu, burtininke, aš vistiek vienaip ar kitaip savo laimę pražudysiu.

AR. DAMA. Aš nekalta, karaliene, kad laimė - kaip kortų lošimas. Ir jums, šviesioji, reikia greit apsispręsti - arba atsisakyti karaliaus, arba to menko daigelio.

BARBORA (beveik šaukdama). Aš negaliu, aš negaliu! . . . Tai būtų baisi Dievo rykštė. Pati baisiausia.

AR. DAMA. Bet kokia nauda, šlovingoji - pamislykit - pražudyti dvi gyvybes ir visko netekti. O save ir savo meilę karaliui jūs dar galite išgelbėti. Tik reikia pasiryžti.

BARBORA. Deja, aš negaliu. Ir aš neturiu jokios teisės į tą . . . kitą gyvybę.

AR. DAMA. A, kokia jūs, šlovingoji! . . . Argi ji verta tos šlovės, kuri jūsų laukia? Tik pamislykit, kas iš tos karališkos karūnos ir tos būsimos grožybės, jei po to greit viską palaidos kapų dulkės, be meilės ir be garso?

BARBORA. Gana, gana! Nebegundyk manęs!

DIANA (prieidama prie Barboros). Teisybę sakai. Piktų patarimų nėra ko klausyti.

AR. DAMA. Jūs perdaug drąsi, jaunoji ponia. Argi jūs išdrįstumėt patarti mirti?

DIANA. Aš ir nepatariu.

BARBORA (pasiryžusi). Taip. Jei tokia mano dalia, tai aš verčiau mirsiu, bet nieko neatsisakysiu.

AR. DAMA. Jūsų valia, šlovingoji. Bet kad paskui nekaltintumėt Arabų Damos, aš dėl visa ko vaistus paliksiu (Išima bonkutę ir padeda ant staliuko). Egiptoniški, cudauni. Patarčiau pamėginti. O atlyginimo sugrįšiu tada, kai būsit išsigydžiusi.

BARBORA. Palauk . . . O gal karalienė Bonna tave siuntė man pražudyti?

AR. DAMA. Karaliene! Ir vėl jūs mane užgaunate?

BARBORA. Tu man atsakyk tiesiai ir aiškiai. Ar ji tave siuntė, ar tu pati ateini?

AR. DAMA. Aš pati, nes aš tik jums tarnauju. Bet jei jūsų šlovė manim netiki, aš jums pačią karalienę Bonną čia atvesiu.

BARBORA. Bonną?

AR. DAMA. Taip. Akis į akį sustatysiu.

BARBORA. Juk tos senės čia nėra. Ji tyčiom išvažiavo į Mozuriją, kad tik su manim nesusitiktų.

AR. DAMA. Taip, buvo išvažiavusi. Bet dabar slaptai vėl į Krokuvą sugrįžo.

BARBORA. Jau sugrįžo?

AR. DAMA. Taip. Ji susapnavo labai nemalonų sapną, kad dvi juodos gulbės ją iki mirties užgnaibė.

BARBORA. A, jos sapnai man visai nerūpi.

AR. DAMA. Bet tai liečia jus, šviesioji. Aš jai išguldžiau, kad ta gulbių pora reiškia karalių ir jūsų malonybę, kurie ją nugalės. Karalienė Bonna tada išsigando ir tuoj pasidarė palankesnė jūsų šlovei.

BARBORA. Ir ji patikėjo tavo aiškinimui?

AR. DAMA. Iš karto patikėjo, bet paskui pasidavė į abejones ir dabar slaptai atvažiavo pas poną Tvardauską pasitikrinti. Bet tegu tik ji sužinotų, kad jūs, šlovingoji, turite geresnį, prancūzišką astrologą, ji tikrai nesitvertų čia neatsiradusi.

BARBORA. Deja, aš tokio astrologo neturiu.

AR. DAMA. Bet jūs galite pasigarsinti, kad toks astrologas žiūri į žvaigždes netoli jūsų didenybės apartamentų. Ir kad visus sekretus atspėja.

BARBORA. Šitaip? . . . (Tyla). Tada tu paskelbk ir paragink ją čia atvykti.

DIANA. Karaliene, aš nesuprantu, kokia nauda iš tų fantazijų.

BARBORA. Kodėl? . . . Aš noriu karalienei Bonnai išaiškinti tą skriaudą, kokią jos politika padaro man ir karaliui.

AR. DAMA. Tikra teisybė! Tikriausia. Ypač kad karalienė Bonna svyruoja. Tada jums, šlovingoji, gal ir susitaikyti pavyktų.

BARBORA. Žinoma. Tada kitus priešus būtų daug lengviau nulenkti.

DIANA. Bet jos, tos intrigantės tu neapkenti. O tada tik naujas gaisras suliepsnotų.

BARBORA. Ne, Diana. Tą neapykantą aš tik užgesinti norėčiau.

DIANA. Nelabai tikiu, karaliene. Su savo jausmais tu tik slepies. O kai kas ištaria jos vardą, tu visa suvirpi.

BARBORA. Diana, tu pradedi kalbėti apie tai, ko tu nesupranti.

AR. DAMA. Žinoma, šlovingosios karalienės valia. Nors man atrodo, kad susitikime jūs nepragrosite nė skatiko, o išlošti galite šimtą.

BARBORA (pagalvojusi). Gerai, burtininke. Pasakyk karalienei Bonnai, kad manęs palociuose nėra. O pas tą prancūzų žinių ją nuves mano tarnaitės.

AR. DAMA. Aš visada nuolankioj tarnystėj jūsų šlovės. (Išeina.)

DIANA. Jau buvai aprimusi, o dabar vėl fantazijos vadžias paleidai.

BARBORA. Kada priešai prieš mane visais ginklais kovoja, aš jiems taip pat kuo nors turiu atsakyti.

DIANA. A, kovotoja! . . . Tu gali tik dailiai šnekučiuoti, arba griaužtis.

BARBORA. Tu pamatysi, Diana, kaip aš save suvaldysiu ir elegantiška nuolanka jos neapykantą nuginkluosiu. Tik aš bijau, kad ji gali neatvykti.

DIANA. Ir dėku Dievui. Vienu griaušmu vis būtų mažiau.

BARBORA. Ir tu griaužtumeis, Diana, jei tau burtininkė būtų tokį baisų likimą išpranašavusi.

DIANA. O! aš ją mielai išklausyčiau, bet širdies neatiduočiau.

BARBORA. Ir aš neatiduodu, Diana. Bet man dalis jos burtų išsipildo. Kiekvienas mano džiaugsmas užnuodytas pačiose šaknyse.

DIANA. Ką tu turi galvoj? Ar tą džiaugsmingą naujieną karaliui?.

BARBORA. Taip, Diana.

DIANA. O aš tau sakau: netikėk tai burtininkei ir nieko nedaryk.

BARBORA. Aš netikiu, Diana. Aš nenoriu tikėti. Bet argi aš kalta, kad nelaimės nuojauta braunasi į širdį? (Įeina Butautienė.)

5.

BUTAUTIENE. Jūsų didenybe, tamstą nori pamatyti arkivyskupas . . . tas, na kaip čia tas, pirmas.

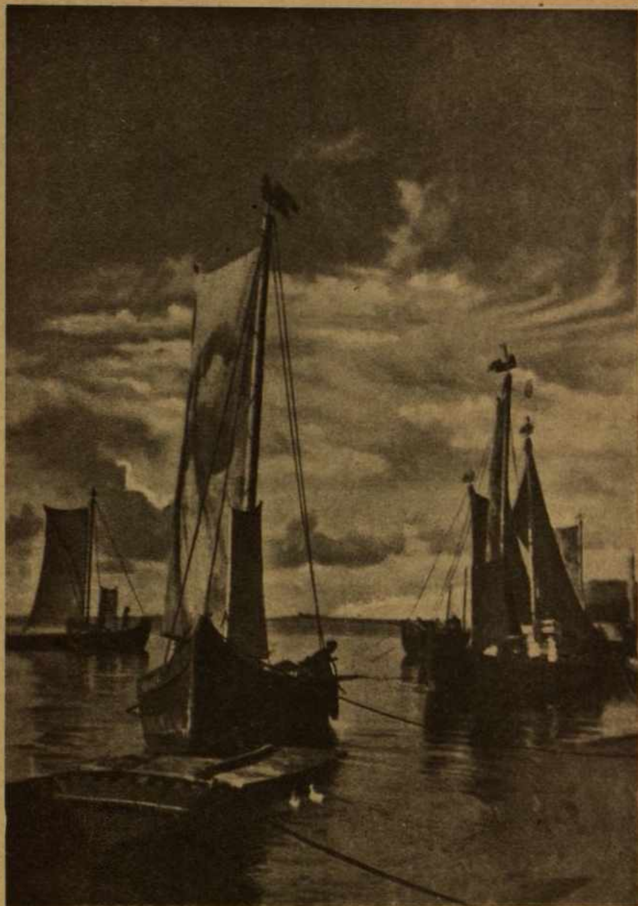
BARBORA. Arkivyskupas primas?!

BUTAUTIENE. Taip, primas, ponia karaliene.

BARBORA. Gerai, aš tuoj . . . Prašyk. (Butautienei išeinant, ji puola savo kambario linkui ir vėl atsigrįžusi bėga prie veidrodžio.) Diana, pažiūrėk, ar viskas ant manęs tvarkoj.

DIANA (priėjusi prie Barboros ir ši-tą patvarkydama jos apdare). Ko tu taip jaudinies, kaip išgąsdinta voveraitė. Lyg nebūtum mačiusi vyskupo.

BARBORA. Arkivyskupas Dzierżgovskis, Diana, - didžiausias mano priešas. Ir aš jį pirmą kartą sutinku.
DIANA. Tai gal man išeiti?
BARBORA. Gali išeiti ir perspėti Marcelę, kad nesutrukdytų karalienės Bonnos.
DIANA. Aš perspėsiu, bet ir tu, karaliene, žiūrėk - būk diplomatė.
BARBORA. Viešpatie! ko gi jis iš manęs norėtų?
DIANA (eina link durų, kuriose pasirodo Dzierżgovskis ir Butautienė. Prasilenkus su arkivyskupu, ji išeina drauge su Bautautiene).
6.
DZIERŽGOVSKIS (Barborai nusilenkiant, laimina kryžiaus ženklu). Benedictio Dei . . . Prašau atleisti, jūsų prakilnybe, mano neoficialų vizitą.
BARBORA. Prašom, jūsų ekscelencija. Man labai malonu.
DZIERŽGOVSKIS. Buvau su reikalais pas jo didenybę karalių. Ta pačia proga panorau aplankyti ir ponią kunigaikštienę. (Trumpa tyla.) Bet aš tikiuosi, kad jūsų prakilnybė nelaikysite blogu, jei kitokiu titulu aš negaliu jūsų pavadinti.
BARBORA. Aš žinau. Jo didenybė karalius man sakė.
DZIERŽGOVSKIS. Bet pasirodo, kad aš klydau . . . Po to, kai jūsų prakilnybė apsigyvenote mūsų tarpe, aš vis dažniau girdžiu, kad jūs - garbinga ir išmintinga moteris; net linkusi pasiaukoti.
BARBORA. Dėkoju ekscelencijai už žodį ir drįstu prašyti prisėsti. (Sėda.)
DZIERŽGOVSKIS (atsisėdęs). Aš į jūsų prakilnybę su svarbiu reikalu. Jei galima, norėčiau jus prašyti vienos aukos.
BARBORA. Aukos? . . . Jei tai mano galioj, pasistengsiu.
DZIERŽGOVSKIS. Valstybės gerovei ir sąžinių ramybei aš prašau jūsų prakilnybę laisvu noru pasiaukoti ir atsiskirti nuo mūsų karaliaus.
BARBORA (patylėjusi). Ekcelencija iš manęs reikalaujate negalimo dalyko.
DZIERŽGOVSKIS. Kodėl negalimo, jūsų prakilnybe? Jei jūs laisvu noru atsisakysite jo didenybės, karaliui nebebus pagrindo priešintis.
BARBORA. Jūsų ekscelencija esate arkivyskupas, Kristaus bažnyčios apaštalas. Jums derėtų mane ginti, o ne reikalauti, kad aš pamesčiau savo vyrą.
DZIERŽGOVSKIS. Bet aš esu Lenkijos primas. Man rūpi Bažnyčia ir valstybė. Taip. Tikrai. Ir aš žinau, kaip tos nelygios vedybos pažeidė valsybės garbę. O kiek dar papiktinimų ir sąžinės konfliktų! . . .
BARBORA. Kažin ar tie ambicijų konfliktai gali būti lyginami su moraline skriauda man ir karaliui?
DZIERŽGOVSKIS. Ir aš tos aukos jus prašau kaip tik dėl paties karaliaus. Taip . . . Argi jūs nepastebit, kaip jis kenčia dėl nesantaikos su karūnos ponais? Kaip jam skaudūs tie visi pažeminimai?
BARBORA. Ar jūsų ekscelencija negalėtų karaliui geriau padėti, pripažindamas mūsų santuoką?
DZIERŽGOVSKIS. Bet jūsų santuoka netikra. Taip, tikrai. Ji atlikta slaptai ir be liudininkų.
BARBORA (atsistodama). Leiskite pastebėti, ekscelencija, kad tai netiesa. Liudininkais buvo mano brolis ir pusbrolis su pussesere.
DZIERŽGOVSKIS (taip pat atsistojęs). Jūsų prakilnybe, tai suinteresuota šalis, o ne liudininkai. Tikrai. Be to jūsų priesaiką priėmė kunigas-atskalūnas, kuris yra sulaužęs savo priesaiką ir susidėjęs su moterimi.
BARBORA. Aš tikrai žinau, kad tada jis dar nebuvo atskalūnas, bet kunigas, kaip ir kiti.
DZIERŽGOVSKIS. O ką jūsų prakilnybė žino, kas tada dėjosi jo sieloj?
BARBORA. Bet priesaiką davė ne jis, o aš ir karalius.
DZIERŽGOVSKIS. Keistos pažiūros! . . .
BARBORA. Ir ką jūs, arkivyskupe, laimėtumėt, atskirdamas mane nuo karaliaus? Jūs tik galutinai atstumsite mano brolius į Kalvino atskalą ir jai atversite platų kelią į pačią karaliaus širdį.
DZIERŽGOVSKIS. Ar tai jūsų prakilnybė juos sulaiko?
BARBORA. Taip. Aš žinau, ekscelencija.
DZIERŽGOVSKIS (suabejojęs). Įdomu. Tikrai. Reiškia, kad jūsų prakilnybė, dar nebūdama karaliene, jau kišasi į valstybės reikalus.
BARBORA. Valstybė - karaliaus reikalas. Bet jo didenybė žino, kad aš tų atskalūnų nemėgstu.
DZIERŽGOVSKIS. Tikrai?
BARBORA. Taip, ekscelencija. Karalius žino, kad nuo savo pirmojo vyro, kuris atskalūnus globojo, o gal jau pats buvo atskalūnu, aš esu nemaža kentėjusi. Jo didenybė nori būti man malonus ir pasiliks ištikimas Romos Bažnyčiai, jei man bus malonu.
DZIERŽGOVSKIS. Tik ar jūsų prakilnybė neperdaug save vertina?
BARBORA. Prašom tikėti, arkivyskupe, kad aš nesu tokia bloga moteris, kaip pikti žmonės apie mane kalba. Jeigu jūsų ekscelencija sutiktų mane vainikuoti ir paveikti Lenkijos ponus, aš galėčiau prisiekti, kad atskalūnai niekada nebeapiplėš nei bažnyčių nei vienuolynų.
DZIERŽGOVSKIS. Jūsų prakilnybės pasiryžimai labai gražūs. Tikrai. (Pagalvojęs.) O ką jūs manytumėt, jei aš jus pripažinčiau jo didenybės žmona, bet ne karaliene?
BARBORA. Jūs sutinkate, kad mano pasiryžimai gražūs. Ar teisinga tada, ekscelencija, laikyti mane neverta ir pažeminta?
DZIERŽGOVSKIS. Argi pripažinimas būtų pažeminimas? Ir aš pagaliau negi galiu visus Lenkijos ponus palenkti jūsų pusėn?
BARBORA. Aš žinau, kad jūsų ekscelencija daug galite. Žymiai daugiau negu vyskupas-kancleris.
DZIERŽGOVSKIS. Taip. Tikrai daugiau negu tas nemokša. Jo dyglus stačiokiškumas jums daugiau pakenkia negu padeda.
BARBORA. Aš norėčiau dar pasakyti, ekscelencija, kad kunigaikštis Jurgis Radvila, amžinos atminties mano tėvas niekam nebuvo neištikimas ir nedėkingas. Ir aš stengiuosi garbingai sekti jo pėdomis.
DZIERŽGOVSKIS. Jūs kalbate protingai, ponia kunigaikštiene; tačiau tai dar neviskas. (Įeina Butautienė.)
7.
BUTAUTIENE. Jūsų didenybe, vyskupas-kancleris norėtų jus pamatyti.
BARBORA. Kaip jūsų ekscelencija manytumėt? . . .
DZIERŽGOVSKIS. Dėl manęs, kaip norit. Aš baigiau.
BARBORA. Prašom pakviesti, Marcele.
BUTAUTIENE. Klausau, jūsų didenybe. (Išeina.)
DZIERŽGOVSKIS. Aš prašau jūsų prakilnybę rimtai apgalvoti mano pasiūlymą ir priimti į širdį.
BARBORA. Ekscelencija, aš jus, kaip Bažnyčios vadovą, prašau malonės ir tėviškos globos. Neatplėškite manęs nuo karaliaus ir nepaniekinkit mano pasiryžimų. Aš jus maldauju, ekscelencija. Mano laimė ir ateitis - jūsų rankose. Jei jūs man pripažinsit vainiką, niekas Lenkijos ponų nebedrįs prieštarauti.

Žveju laivai Kuršiu mariose (foto nuotrauka)

DZIERŽGOVSKIS. Tuo tarpu aš tik viena tegaliu pasakyti - taip, tikrai - jūsų argumentai gana svarūs ir man padarė gerą įspūdį. (Butautienė įleidžia kanclerį Maciejevskį.)

MACIEJEVSKIS. O! ką aš matau! Ir ekscelencija primas jau lankosi pas mūsų karalienę.

DZIERŽGOVSKIS. Jūsų ekscelencija suklydote. Ne pas karalienę, o pas ponią kunigaikštienę. (Ji nusigręžia.)

MACIEJEVSKIS. Bet pats vizitas - jau pažanga. Labai didelė pažanga.

DZIERŽGOVSKIS. Į jūsų pastabas, kancleri, man būtų lengva atsakyti. Tačiau aš nesu stačiokas ir prie ponios kunigaikštienės nuo atsakymo susilaikysiu ir prašysiu jos prakilnybę mane atleisti. (Išeina.)

MACIEJEVSKIS (žiūrėdamas išėjusio įkandin, juokiasi). Ir išėjo paraudęs, kaip kalakutas.

BARBORA. Gal teiksitės prisėsti, ekscelencija?

MACIEJEVSKIS (juokiasi). Mėgstu . . . mėgstu, karaliene, tokius susitikimus. Ir dar labiau panašius išsiskyrimus. (Sėda.)

BARBORA. Deja, jie man brangiai kainuoja, ekscelencija. (Sėda.)

MACIEJEVSKIS. Tai tas pasipūtėlis su savo kazuistika buvo atėjęs jūsų kankinti?
BARBORA. Taip, ekscelencija. Reikalavo, kad pasiaukočiau ir laisva valia atsisakyčiau karaliaus.
MACIEJEVSKIS. O jūs būkite kieta, karaliene, ir nepasiduokit. Tačiau su šitokiu machiavelistu taip pat būkit atsargi. Labai atsargi.
BARBORA. Ar vėl kokios naujos intrigos?
MACIEJEVSKIS. Manau, kad arkivyskupo vizitas kaip tik bus naujo puolimo pradžia. Net karalienė Bonna yra slaptai į Krokuvą atvykusi.
BARBORA. Tiesa. Ir aš girdėjau . . . Bet ar jūs nemanytumėt, ekscelencija, kad man reikėtų su ja susitikti ir mėginti susitaikyti?
MACIEJEVSKIS. Man rodos, galima. Ir net patartina. Taika su karaliene Bonna būtų didelis laimėjimas. Bet ir su ja būkite labai atsargi.
BARBORA. Aš pasi tengsiu, ekscelencija.
MACIEJEVSKIS. Jei jūs man leisit, karaliene, norėčiau žinoti, kokie dabar jūsų santykiai su jo didenybe karalium. Ar jie nėra atšalę?
BARBORA. Kodėl jūs šito klausiat, ekscelencija?!
MACIEJEVSKIS (stodamas). Mane pasiekė kai kurie nevisai malonūs gandai . . .
BARBORA (taip pat stoja). Jei gandai, tai prašom netikėti. Mūsų santykiai geri. Karalius man toks pat malonus, kaip ir seniau.
MACIEJEVSKIS. Vieną kartą jo didenybė man prasitarė, kad jūs, karaliene, jį verčiate laukti pasimatymų.
BARBORA. Gal kartais tai pasitaikė, bet tikriausiai tada, kai aš buvau nesveika.
MACIEJEVSKIS. Be to man teko girdėti, kad karalius esąs susidomėjęs jūsų pusserere Diana.
BARBORA. Nejaugi tai galėtų būti? . . . Ne, ne. Aš netikiu, ekscelencija, kad karalius man veidmainiautų. Tikriausiai tai tėra tik nauji prasimanymai.
MACIEJEVSKIS. O gal ta jūsų pusseserė nėra atsargi savo žodžiuose ir elgesiuose?
BARBORA. Tiesa, ji visada gyva. Ji mėgsta pasiginčyti ir ponus paerzinti. Bet šiaip-ištikima.
MACIEJEVSKIS. Dėku Dievui, jei taip.
BARBORA. Bet iš kur, ekscelencija, tie gandai? Kas jums sakė?
MACIEJEVSKIS. Jūsų paaiškinimas, karaliene, mane patenkina. Net labai patenkina. Ir man to užtenka.
BARBORA. Bet kodėl jūs man nenorite pasakyti? Juk jūsų ekscelencija man visada buvote toks geras ir atviras, kaip tėvas.
MACIEJEVSKIS. Mieloji karaliene, aš jums visada paslaugus. Tačiau kanclerio pareiga ne gandus skleisti, bet juos patikrinti.
BARBORA. Iš tikrųjų . . . Nejaugi jūs pykstate ant manęs, ekscelencija, dėl arkivyskupo vizito?
MACIEJEVSKIS. A! mieloji karaliene. Būkite rami. To povo kalbos ir intrigos manęs visai nejaudina. (Trumpa tyla.) Ta pačia proga aš turėčiau dar vieną klausimą, nors jis ir nėra diskretiškas.
BARBORA (lyg liūdna, lyg nepatenkinta). Prašom, ekscelencija.
MACIEJEVSKIS. Man rūpi, karaliene, ar yra vilties, kad jo didenybė susilauktų sosto įpėdinio?
BARBORA. Viltis yra didelė, bet aš labai bijau, kad ji nežūtų drauge su manim.
MACIEJEVSKIS. Ką jūs kalbate, karaliene? Tai jūsų tikroji garantija į vainiką. Didelė, be galo didelė garantija.
BARBORA. O aš bijau ir drebu. Aš nežinau, ar yra tokia galybė, kuri pajėgtų mane apsaugoti nuo mirties gresmės.
MACIEJEVSKIS. Mieloji karaliene, jūs tapote perdaug jautri. Dabar, kada ruošiamas naujas puolimas, jūsų pareiga ta intimiąja viltimi sustiprinti karalių, jei jis sumanytų atsisakyti sosto, kaip tada - atsimenat - po audringojo senato posėdžio.
BARBORA. A, ekscelencija . . . Argi tada aš nepadariau visko, kad karalius neatsisakytų?
MACIEJEVSKIS. Bet kodėl jūs dabar tokia liūdna, mieloji karaliene? Lyg nuskriaustas kūdikis.
BARBORA. Aš bijau, ekscelencija, aš bijau.
MACIEJEVSKIS. Bet ko jūs bijot, mano dukra?
BARBORA (atsidususi). Deja, aš nemoku jums pasakyti. Bet kažin kas skverbiasi į mane. Lyg koks sunkus karstas slegia mane. O man taip norėtųsi visa numesti ir sutrupinti . . . grįžti atgal, kad vėl kūdikiu šypsočiaus ir baltą akmenėlį bučiuočiau. Tada niekas nebepavydėtų ir nebeterštų.
MACIEJEVSKIS. Mieloji karaliene, nereikia nusiminti. Aš suprantu, kad puolimas jus gąsdina. Bet su mano pagelba jūs laimėsite . . . Iš mano surinktų žinių matyti, kad visi Europos valdovai - ir Vienoj ir Paryžiuj - net nekelia klausimo. Ne tik nekelia, bet jūs pripažįsta karaliaus teisėta žmona.
BARBORA. Šita žinia, ekscelencija, jūs man suteikiate nemažą paguodą. Ir aš to niekada neužmiršiu.
MACIEJEVSKIS. Tuo tarpu aš tas žinias laikau paslapty, kad reikale galėčiau puolikams staiga mesti į nasrus. Tik vieno aš dar bijau, mieloji karaliene, kad tokie suakmenėję kazuistai, kaip Gniezno arkivyskupas, nenublokštų mūsų karaliaus į Kalvino atskalą. Tada visi mūsų reikalai susipainiotų.
BARBORA. Kol aš būsiu gyva, ekscelencija, karalius nuo Romos Bažnycios neatskils, prašau tikėti.
MACIEJEVSKIS. Puiku, mano dukra. Labai puiku, kad jūs taip tvirtai nusistačiusi. Todėl ir man nieko nebelieka, kaip atsisveikinti ir palinkėti, kad jūsų ir mano viltys būtų kuo greičiausia vainikuotos. Tik būkit linksmesnė, neliūdėkit . . .
BARBORA. Aš jums labai dėkinga, ekscelencija. (Maciejesvskiui išėjus.) Nejaugi mano ašaros prakaltų tą akmeninį kiautą, kuris laiko sukaustęs jų širdis? (Tyliai prasivėrusiose duryse pasirodo Bonna, persirengusi neištaiginga didike. Ją išvydusi Barbora lyg krupteléja ir sušnibžda.) Viešpatie! Bonna . . .
8.
BONNA (nudengdama nuo veido vualį). Ar čia kunigaikštienės Barboros dalis palocių? O gal aš buvau suklaidinta?
BARBORA. Ne. Jūs nepaklydote.
BONNA (pasisukusi į šalį pro dantis). Pažįstu tą pykmę. (Garsiai.) Tai gal gali mane nuvesti pas kunigaikštienės astrologą?
BARBORA. Ar jūsų didenybė nesutiktų čia bent kiek palaukti?
BONNA. Kodėl palaukti?
BARBORA. Su jūsų didenybe labai nori pasikalbėti kunigaikštienė ir jus atsiprašyti.
BONNA. Bet ji išvažiavusi.
BARBORA. Ne. Ji čia ir labai jus prašo.
BONNA. Vadinasi, mane apgavo.
BARBORA. Ar jūsų didenybė kunigaikštienės nepažįsta?
BONNA. Ne.

BARBORA. Ar jūsų didenybė niekada jos nebuvo sutikusi?
BONNA. Aš neatsimenu.
BARBORA. Kunigaikštienė čia stovi prieš jus ir norėtų prašyti . . .
BONNA. Tu - kunigaikštienė?! . . . (Pasileidžia juokais). Che-che-che! . . . O aš pamaniau, kad tarnaitė . . .
BARBORA (kruptelėjusi, bet susivaldydama). Kodėl jūs juokiatės . . . karaliene?
BONNA (vis dar juokdamosi). O kur tas grožis dieviškas, kuriuo tu giries? . . . kad kiekvienas vyras suklumpa prie tavo kojų?
BARBORA. Karaliene! . . . Aš šitaip niekada nesigyriau.
BONNA. Tai kuo gi tu giries?
BARBORA. Niekuo.
BONNA. Ar tik dėlto, kad tavo kraičio - grašiai? o garbės nė už skatiką?
BARBORA. Ponia . . . Radvilai - Lietuvos ir Šventosios Romos imperijos kunigaikščiai!
BONNA. Kuriuos karalius Jogaila dovanojo lenkams?
BARBORA. Lietuviai kačiukus dovanoja, o ne laisvus žmones.
BONNA. Tai tu pati pasakyk, kuo tu apžavėjai sūnų mano? Burtais ar minkštu guoliu?
BARBORA. Tuo, ko jam neparodėte ir gal būt neturite. Širdimi!
BONNA. Aš jam neparodžiau, vipera? Aš jį pagimdžiau ir jam, dar vaikui, sostą laimėjau. Kaip žvaigždę danguje, aš jį iškėliau. Tik tu, klastingoji, ji vėl nugramzdinai į negarbę. Ir užuot rankas ir kojas bučiavusi man, tu dar išdrįsti spjauti, kad aš širdies neturiu.
BARBORA. Ar tai iš meilės jūs auklėjot karalaitį tarp patvirkusių moterų? ar dėl valdžios gobšumo savo intrigoms?
BONNA. Taip, nedorėle! Iš meilės.
BARBORA. Ar dėl tos didžiosios meilės jūs persekiojat savo sūnų ir mane?
BONNA. Taip, dilgėle!
BARBORA. Ir dėl to švento jausmo jūsų juoda ranka palietė princesės Elžbietos gyvybę?
BONNA. Ką tu žinai, sceleratessa? Ką tu išmanai apie tai?
BARBORA. Aš norėčiau nieko nežinoti, kad kurčia ir akla galėčiau nusilenkti prieš savo karaliaus motiną.
BONNA. Nusilenkti?! (Piktai kvatoja). Che-che-che! nusilenkti . . . Bet ar tu verta man nusilenkti?
BARBORA. Karaliene! . . .
BONNA. Aš galiu leisti nusilenkti šiukšlei gatvės, bet ne tau, vyrų mazgote. Juk tu mano saulę, mano karališką sūnų paguldei į savo lovą, kitų išgulėtą ir suterštą.
BARBORA. Karaliene! Tai šmeižtas.
BONNA (nesiklausydama ir nutraukdama). Juk tu, intrigante, mano brangiausį, mano vienintelį sūnų prieš mane sukurstei, meluoti ir apgaudinėti išmokei. O pati nė už grašį neturėjai drąsos jam sūnaus pagimdyti, ir kiekvieną kartą užgniauždavai gyvybę pačioj užuomazgoj, kad amatas kekšės būtų patogesnis . . .
BARBORA (šaukia maldaudama). Karaliene! . . . karaliene! . . . Tai baisu! . . . baisu . . . (Perkrenta į kėdę).
BONNA (tęsdama). O dabar ant kelių maldauk, man kojas laižyk. Bet aš vis tiek dieną naktį šauksiu keršto dangaus, kad tu visą amžių bergždine bėgiotum . . . kad tau išpūtų ta šventoji vieta, kuria tu mano sūnų prieš mane sukurstei.

BARBORA (perblokšta dejuoja). Viešpatie! Viešpatie!
BONNA. Štai, išpėra Radvilų, turi, ko norėjai. Dabar verk! Šauk! Gal nors dykumų šakalai tau atsilieps. (Eina link durų, kuriose pasirodo Žygimantas ir Butautienė.)

9.

ŽYGIMANTAS. Kas čia per triukšmas? . . . Motina, ko jums čia reikia? Ir jūs, karaliene, verkiate?
BARBORA (stodama). Atleiskite, mano karaliau. Aš negaliu . . . (Ji greitai išeina, o paskui ją ir Butautienė.)
ŽYGIMANTAS. Motina, aš dar kartą klausiu, ko jums čia reikėjo? (Tyla.) Ir kaip jūs drįsote sulaužyti mano draudimą jums čia lankytis?
BONNA (gana ramiai, su ironija). O nuo kada įsakymai mylimo sūnelio privalomi motinai?
ŽYGIMANTAS. Nuo tada, kai ji prarado motiniškus jausmus savo sūnui. (Jis eina į šalį.)
BONNA. Bet ko tu taip purkštauji ir šiaušies, kaip ežys? Ar negalima ramiai pasikalbėti?
ŽYGIMANTAS. Aš klausau ir laukiu jūsų atsakymo.
BONNA. O aš taip pat noriu tave paklausti. Ką tu randi šitoj motery? Kur ta bellita divina? Kur tas grožis, kuriuo ją liaupsina?
ŽYGIMANTAS. Reikėjo pažiūrėti, ir būtumėt pamačiusi.
BONNA. Ar tu manai, kad aš akla? Ar aš nematau, kad ne grožiu ji tave paklupdė.
ŽYGIMANTAS. Jei taip, tai verčiau nekalbėti . . . (Vaikšto.)
BONNA. A, sūnau, sūnau! Kai aš pagalvoju, kaip tu žemai puolei, man visas kraujas į veidą suplūsta . . . Juk tu galėjai gauti gražiausią italę ar prancūzę. Tu galėjai susigiminiuoti su garbingiausiomis karalių šeimomis. Net su pačiu imperatorium. O tu susidėjai su moterimi be nieko. Beveik su baudžiauninke.
ŽYGIMANTAS. Ar žmoguje kartais nėra vertingiausia kaip tik tai, kas jokiais turtais neįkainojama?
BONNA. Tai šitoj motery tas brangenybes radai?
ŽYGIMANTAS. Taip. Savo žmonoje, kuri man už visas karalaites brangesnė.
BONNA (nusigręždama). Apakimas ir beprotybė! . . .
ŽYGIMANTAS. Motina! Ar šituos žodžius jums motiniški jausmai įkvėpia?
BONNA (atsigręždama). Taip, nedėkingasis! Už tai ir plūsta krauju mano širdis sugelta, kad tu paniekinai mano meilę ir mano laimėjimus.
ŽYGIMANTAS. Ir dėl to jūs sukurstėte prieš mane visus didikus ir seimą su senatu?
BONNA. Nieko aš nesukursčiau, įtarinėtojau. Tik tu apgavai senatą ir mane, lyg aš būčiau tavo priešas, o ne motina. O aš vis delto tavo gimdytoja, našlė sena ir nelaiminga . . . Tiesa, aš suklydau, tada kalbėdama prieš tave senate. Prisipažįstu. Bet senatoriai teisingai reikalavo atsiskirti nuo tos moters nevertos.
ŽYGIMANTAS. O aš norėčiau paklausti, kas rūpi senatui ir jums, motina, kada jos draugystėj aš randu laimės ir paguodos?
BONNA. Bet kas per moteris ta tavo išrinktoji? kada ji nedrįsta tau net vaiko išperėti ir užgniaužia gyvybę pačioj užuomazgoj?
ŽYGIMANTAS (lyg sudrebėjęs). Ir vėl! . . . Ir vėl jūs su šmeižtais?
BONNA. Ne su šmeižtais bet su svilinančia tiesa, nes aš žinau . . .

ŽYGIMANTAS. Nieko jūs nežinote. Visiškai nieko.

BONNA. A! kaip tu jos pavergtas ir apsėstas! Ar gi tu vienas geriau gali įvertinti tą nedorėlę negu aš, motina tavo, ir rinktiniai vyrai tautos?

ŽYGIMTAMAS. Nei jūs, motina, nei tūkstančiai senatorių nežino, ko veikia mano laimei. Bet jūs dergiate mane ir mano žmoną. Jūs išniekinat švenčiausius mano jausmus. Jūs prievartaujat mano sąžinę. Ir kas jums tai leidžia? Kas? . . . O jei iš tikro jūs man gero trokštat, tai jūs turėtumėt man padėti ir pirmoji pasveikinti mano žmoną, kaip karalienę.

BONNA. Tą mergšę? - Niekada!

ŽYGIMANTAS. A, kokia neapykanta! . . . Ji gali net akmenį susprogdinti.

BONNA. Ir tegu sprogdina. Tegu. Gal tu bent tada pastebėsi, kad ta Radvilų šnipė - moteris pikta ir žema. (Tuo tarpu tyliai prasivėrusiose duryse pasirodo Barbora, bet nei Bonna nei Žygimantas jos įėjimo nepastebi, o Bonna tęsia.) Tik tu pagalvok: aš antrą kartą gyvenime ją čia netikėtai sutikau, o ji mane išdergė žodžiais paskutiniais. Gobše, žmogžude, ragana iškoliojo, lyg kokia gatvės merga sau lygią pasileidėlę.

ŽYGIMANTAS. Negali būti! . . .

BONNA. Bet taip buvo. Aš tau sakau. Ir už tai tu ją turi išvyti iš šitų palocių. O jei tu šitaip mano garbės neatitaisysi, žinok, keršto dangaus tu niekada neišvengsi.

ŽYGIMANTAS. O kas girdėjo, kad mano žmona jus šitaip įžeidė?

BONNA. Tai tu netiki manim, motina savo?

10.

BARBORA (eidama prie Žygimanto). Netikėkit, mano karaliau, netikėkit.

BONNA. Tai tu čia slankioji, pasalūne?

BARBORA. Aš noriu jus perspėti, mano karaliau, kad buvo priešingai. Ne aš, bet jūsų motina ant manęs kibirą paplovų išpylė.

ŽYGIMANTAS. Motina, ką jūs man į tai atsakysit?

BONNA. Jei tu, išdavike, labiau tiki šitai laumei negu motinai savo, tai kelk ją ant altoriaus. Šliaužok, bučiuok jos kojas paleistuvingas, bet kol šita atmata bus šiuose palociuose, motinos vardo daugiau nebeištark! (Ji greitai išeina.)

BARBORA (kuri, Bonnai kalbant, buvo nusigręžusi, puola prie Žygimanto ir glaudžiasi prie jo krūtinės). Mano karaliau! . . . jūs matot, kokia neteisybė.

ŽYGIMANTAS (glausdamas Barborą). Aš matau, mano karaliene. Aš savo motiną pažįstu. Ir aš pats nuo jos kenčiu.

BARBORA (pakėlusi galvą). Gelbėkit mane, karaliau! Gelbėkit . . . (Ji vėl glaudžiasi.) Mano brangusis, mano mylimasis! . .

ŽYGIMANTAS (ją švelniai bučiuodamas). Mano karaliene. Mano gražioji! . . . (Glausdamas ją prie savęs.) Nurimkit. Kad ir ką ji bekalbėtų prieš jus, visada jūs pasiliksit man brangiausia.

BARBORA (atsitraukdama nuo jo). Kokia pikta . . . kokia pikta ta jūsų motina! (Ji sėda į kėdę ir verkia.) Supurvino . . . sutrypė . . .

ŽYGIMANTAS (apkabinęs ją per pečius). Karaliene, mano širdie. Nebeverkit ir papasakokit man plačiau tą incidentą.

BARBORA. Aš niekada neišdrįsiu to pakartoti. Niekada.

ŽYGIMANTAS. Karaliene! Aš žinoti norėčiau.

BARBORA. Baisu! . . . Man baisu, karaliau . . . Ta deganti neapykantos vilyčia pervėrė mane. Iki pat būties gelmių . . . Lyg kažin kas trūko, kažin kas lūžo many, o padugnių srovė įsiveržė į atvirą žaizdą.

ŽYGIMANTAS. Brangioji karaliene, aš jus prašau. Nurimkite. Aš padarysiu visa, kad ateity mano motina niekaip prie jūsų nebeprieitų.

BARBORA (atsistoja). A! Aš taip norėčiau nuplėšti nuo savęs drabužius ir pulti į tyras ežero gelmes. Balta žuvėdra pakilti ir niekada nebesugrįžti.

ŽYGIMANTAS. Bet gal aš, karaliene, galėčiau tame sukrėtime kuo nors jums padėti?

BARBORA (vėl puldama arčiau jo). Gelbėkit mane, karaliau. Išvežkite mane iš čia. Paslėpkite kur nors tarp akmens sienų. Kitaip aš žūsiu, o drauge su manim ir tas gyvybės daigelis, jūsų atžala . . .

ŽYGIMANTAS. Jūs apie sosto įpėdinį kalbat?

BARBORA. Taip, mano karaliau. Tą naujieną aš jums šiandien norėjau pranešti linksmai pasipuošusi, su besišypsančiu veidu . . .

ŽYGIMANTAS (apkabinęs ir bučiuodamas ranką, ją nutraukia). Mano ištikimoji gyvenimo dalininke. Aš jums labai dėkingas. Be galo dėkingas.

BARBORA. Deja, mano Žygimantai. Ta Arabų Dama man ką tik išbūrė tuojau išrauti tą daigelį, nes kitaip aš žūsiu drauge su juo.

ŽYGIMANTAS. Palaukit, mano karaliene. Už šitą klastingą grasinimą aš tą raganą ant laužo supleškinsiu. (Jis eina lauk.)

BARBORA (eidama paskui). Karaliau, aš jus prašau, nedarykite to! (Likusi viena, ji grįžta; sugniaužusi rankas ties krūtine ir nuleidusi galvą, probalsiu kalba.) Viešpatie! Viešpatie! . . . Pasigailėk . . . ir apvalyk mane sužeistą nuo pagiežos purvo. Lava me Deus et spiritum rectum innova in visceribus meis. Ab homine iniquo et doloso erue me, Domine, et da mihi gaudium tuum ut exultarent ossa humiliata. (Ji stovi susitelkusi ir nepastebi, kaip grįžta karalius.)

ŽYGIMANTAS. Mano karaliene, rodos, kad mane prašėte kur nors jus išvežti?

BARBORA. Taip, mano karaliau. Važiuokime į Lietuvą. Gal nors ten aš pasislėpsiu nuo neapykantos.

ŽYGIMANTAS (pamąstęs). Galėtume važiuoti. Bet ar mano pažadas - jus vainikuoti Lenkijos karaliene - jums nebeįdomus?

BARBORA. Ar ten, Vilniuj jūs negalėtumėt būti karalium ir mane vainikuoti?

ŽYGIMANTAS. Tik Lenkijos senatas niekada nesutiks, kad aš ten nuolatinį dvarą įkurčiau.

BARBORA. Bet jeigu jūs, mano karaliau, rimtai pasiryžtumėt? (Trumpa tyla.) Arba kodėl jūs negalite būti tik Lietuvos karalium Vilniaus palociuose? Juk Lietuvos valstybė didesnė už Lenkiją.

ŽYGIMANTAS. Deja, Lietuvos atsiskyrimas neapseitų be karo su Lenkija. Ar netiesa?

BARBORA. Bet Lietuvoj mes būtume saugūs. Ten aš nebesijausčiau neapkenčiama tremtine. Aš sudaužyčiau tą prakeikimą ir nusiplaučiau purvus. Ten aš vėl galėčiau laisvai juoktis ir šypsotis.

ŽYGIMANTAS. Ir čia mūsų tikslas, karaliene, nebetoli. Klausykit. Juk priešai jau dantis atkando. Net arkivyskupas primas po pasikalbėjimo su jumis sutinka jus pripažinti mano žmona. Tai vis tiek laimėjimas. Ar netiesa?

BARBORA. A! Jie persekios mane net tada, kada aš tamsiame kape gulėsiu. (Ji sėda.)
ŽYGIMANTAS. Peranksti kalbėti apie mirtį, karaliene, kada prieš mus dar visas gyvenimas. O jeigu būtų galima sutikti su arkivyskupo pasiūlymu, tada ir jūsų persekiojimai nutiltų.
BARBORA. Dabar . . . jau man vis tiek.
ŽYGIMANTAS. Ne, karaliene. Tai nėra vis tiek. Tik jeigu jūs manytumėt, kad nusileisti neverta, mes galime toliau kovoti. (Tyla.) Mano karaliene, kodėl jūs man neatsakote?
BARBORA. O jeigu jūs priverstumėt karalienę Bonną palikti Lenkiją?
ŽYGIMANTAS. Tuo tarpu neįmanoma.
BARBORA. Kodėl neįmanoma?
ŽYGIMANTAS. Dabar kiltų prieš mane nauja audra. O aš pirma norėčiau jūsų galvą karalienės vainiku papuošti.
BARBORA (stoja). Bet ji mane žudo, karaliau. Ji pražudys. Ji pražudys.
ŽYGIMANTAS. Kodėl jūs man netikite, karaliene? Aš pristatysiu jums naujų palydovių. Aš pastatysiu sargybas, kurios be mano leidimo pas jus nieko neįleis.
BARBORA. Jūs man perdaug geras, karaliau. Bet jūs nenujaučiate, kas dedasi many. Jūs nesuprantate visų pavojų.
ŽYGIMANTAS. Jūs perdaug sujaudinta šiandieną. (Ją apkabinęs.) Bet nereikia nusiminti. Mūsų atžalai apsaugoti jūs turėsite patikimiausius gydytojus. Kad nebūtų nuobodu, jums gros geriausi muzikantai - arfos ir fleitos. O kai būsite vainikuota, tada išsipildys jūsų jaunystės svajonės. Jūs viešpatausite grožiu. Ir čia Krokuvoj ir visoj mano karalystėj. Jūs sutelksite apie save gražiausias mūsų krašto dukteris. Jūs ruošite šventes, kurioms dainas rašys žymiausi poetai ir muzikai. Ir tada visi žavėsis jumis labiau negu dabar neapkenčia. Ar netiesa?
BARBORA. Ir jūs padarysite mane tokia, kaip sakot?
ŽYGIMANTAS. Taip, kaip esu žadėjęs.
BARBORA. Ir jūs dar mylite mane, karaliau?
ŽYGIMANTAS. Taip, karaliene. Kaip visada.
BARBORA (apkabinusi jo kaklą, bučiuoja). Dėku, mano Žygimantai! Dėku . . . Dabar aš galiu. Aš galiu, nors ir kažin kas . . .
ŽYGIMANTAS (laikydamas ją tarp rankų ir žiūrėdamas jai į veidą). Aš matau, kad jūs vėl galvojate apie mirtį arba pavojus. Ar netiesa? Jūs galvojate, karaliene?
BARBORA. Aš galvoju apie burtininkės pranašystes. Bet jei jūs mane mylit, aš pajėgsiu . . . aš dar pajėgsiu.
ŽYGIMANTAS (paleisdamas Barborą). Nuo šiol ta mano motinos šnipė jums daugiau nebekenks. Tikėkit. (Įeina Diana.)
11.
DIANA. Jūsų didenybe, iš Vilniaus atvyko Lietuvos kancleris, kunigaikštis Radvila.
BARBORA. Prašyk, Diana.
DIANA (įleidžia Radvilą Juodąjį ir išeina).
RADV. JUODASIS. Jūsų didenybe, prašyčiau man atleisti, jei sutrukdysiu.
ŽYGIMANTAS (eidamas į jį). O, bičiulis! Prašom. (Paduoda jam ranką.)
RADV. JUODASIS (sveikindamasis). Buvau užėjęs pas jūsų didenybę, bet neradau ir pasukau pas seserį.
ŽYGIMANTAS. Jūs - visada mūsų mielas svečias, bičiuli.
RADV. JUODASIS (bučiuodamas ranką). Sesute! Taip seniai bemačiau. Bet jūs lyg truputį liūdna?
BARBORA. A, Myka. Visaip pasitaiko.
RADV. JUODASIS. Bet kas gi jums yra? Kas per priežastis?
ŽYGIMANTAS (uždėdamas ranką ant peties Radvilai). Bičiuli, verčiau nelieskime to ir leiskime karalienei užsimiršti. Mums būtų įdomiau, jei papasakotumėte, kas naujo Lietuvoj. Sakysim, kas geriau sekasi jūsų kalvinistams, ar naują ritualą sukurti, ar sekuliarizuotų vienuolių vainikėlį nuskinti?
RADV. JUODASIS. Jūsų didenybė vis šaipotės iš jų. O iš tikrųjų jais vertėtų rimtai susidomėti.
ŽYGIMANTAS. Aš domiuosi. Pavyzdžiui, kaip laikosi karalienės brolis. Ar jis vis dar užsnūsta, Šventraštį beskaitydamas?
RADV. JUODASIS. Pasitaiko, jūsų didenybe. Bet tada jis svarsto, kad ordino Prūsiją ir Livoniją reiktų prie Lietuvos prijungti.
ŽYGIMANTAS. O! Sumanymas įdomus, bet rizikingas. Rizikingesnis negu moterų vienuolyną sekuliarizuoti.
RADV. JUODASIS. Gal būt. Bet laimėti tegalima arba rizika, arba kantrybe, karaliau.
BARBORA. Myka, o kaip mano motina? Ar ji nieko neįdavė man atvežti?
RADV. JUODASIS. Deja, ne.
BARBORA. Net nė laiško?
RADV. JUODASIS. Ne, sesute.
BARBORA. Tai jos, Myka, neaplankėte išvažiuodamas?
RADV. JUODASIS. Nežinau, nė kaip jums pasakyti. Su jūsų motina neviskas gerai . . .
BARBORA. Ar kokia nelaimė, Myka? O gal ji susirgo?
RADV. JUODASIS. Taip, sesute. Susirgo ir mirė.
BARBORA (sukrėsta). Mirė! . . . Mirė . . . pirma manęs.
RADV. JUODASIS. Ji gi nebebuvo jauna.
ŽYGIMANTAS (prieidamas prie Barboros). Nors gaila, karaliene, bet visai natūralu, kad seni žmonės miršta. Ir to visai nereikia sieti su savimi.
BARBORA (lyg nesava). Bet mano kely tik mirtis . . . Nuolat mirtis. (Ji perkrenta į kėdę ir užsidengia veidą.)
ŽYGIMANTAS. Mano karaliene, aš jus maldauju. Ginkite nuo savęs tas juodas mintis ir taupykite jėgas galutiniam mūsų laimėjimui.
BARBORA. Deja! Juo prie tikslo arčiau, juo nuo laimės toliau.

UŽDANGA (B. d.)

KŪRYBOS PASAULY

KNYGU VERTINIMAI

LIETUVIŲ LITERATŪRA

Pranas Naujokaitis: LIETUVIŲ LITERATŪRA. Patrijos leidinys 1948, 316 pusl.

Literatūros istorijos pobūdis priklauso nuo jos paskirties - ar ji taikoma mokyklai ar visuomenei; ar literatūrą jau pažįstantiems ir tik jos gelmių ieškantiems, ar tik norintiems su ja susipažinti; ar galintiems literatūros faktus pažinti iš pačių veikalų, ar turintiems tenkintis tik literatūros istorija. Naujokaitis turėjo prieš akis gimnazijos mokinius ar gimnazinio išsilavinimo skaitytojus. Dar svarbiau, kad jis bus turėjęs prieš akis skaitytoją, kuris maža turi progos pačius veikalus pasiskaityti. Dėl to Naujokaičio knygos uždavinys enciklopedinis - duoti kuo daugiau elementariausių, „visuotinai" pripažintų, faktų: biografinių, bibliografinių, siužetinių, o ne naujos interpretacijos, naujų priežastinių ryšių jieškojimo. Šitas uždavinys nulėmė ir autoriaus metodą: duoda trumpą laikotarpio charakteristiką, paskui nagrinėja atskirus rašytojus. O rašytojai nagrinėti schema - gyvenimas, bendra kūrybos apžvalga, atskirų veikalų turinio atpasakojimas ir trumpas įvertinimas, visuomeninis bei literatūrinis. - Autorius teisingai suvokė skaitytojo tremtinio padėtį bei jos diktuojamus reikalavimus ir juos gerai patenkino. Gerai ta prasme, kad literatūrinius faktus pateikė teisingai ir juos išdėstė sklandžiai. Pateikė tiek, kiek jų galima pateikti 316 pusl. knygoje. Žinoma, gaila, kad tokiam „Altorių šešėly" tegalima buvo skirti vos pusantro puslapio, o vienas iš giliausių ir įdomiausių mūsų literatūroje personažų Skirgaila tegavo savo charakteristikai vos keliolika eilučių. Bet ką padarysi, kad tokios rūšies knygai reikia visokių žinių, visko - užtat tik po truputį.

Senajai ir senesniajai literatūrai autorius turėjo gerą vadovą - V. Mykolaičio Lietuvių Literatūros I dalį. Naujausiajai literatūrai autoriui teko pačiam spręsti, pasitelkiant atskiriems teigimams daugiausia A. Vaičiulaičio autoritetą. Bet ir čia, kas pasakyta, pasakyta teisingai ir tiksliai.

Imant veikalo dalių proporcijas, šios dienos rašytojas apgailestaus, kad senoji literatūra plačiau nušviesta nei naujausioji. Bet ir čia autorius bus derinęsis daugiau prie gimnazinės programos, ir rimto priekaišto dėl to negali būti.

Imant veikalą tokį, koks jis yra, reikėtų dėmesys atkreipti į kai kuriuos jau pas mus įsipilietinusius netikslumus, kuriuos pakartojo ir Naujokaičio knyga. - Kalbant apie draudžiamuosius laikraščius, reikėtų skirti du „Varpo" laikotarpius: iki 1895 m. ir po jų. Kas tinka kalbėti apie pirmojo laikotarpio „Varpą", netikslu taikyti antrajam ir atvirkščiai. Tik turint galvoje pirmąjį laikotarpį, gali būti arčiau tiesos autoriaus teigimas, kad „Varpas" „tikėjimo reikalus iš esmės nelietė". - Nekritiškai prisiimtas ir tradicinis samprotavimas apie draudžiamųjų laikraščių programas. Kalbama apie „Varpo" programą, apie „Tėvynės Sargo" „gana plačią" programą, o „Apžvalga" esą „aiškesnės visuomeninės programos neturėjo". Kalbant apie tas programas, reikia skirti jas dvejopai: formuluotas ir deklaruotas, ir programas, ištirpusias ir įsiliejusias pačiame laikraščio idėjų turinyje. Antrąja prasme programą suprantant, negalima pasakyti, kad „Apžvalga" jos nebūtų turėjusi. Ir pačioj knygoj, kada autorius ima išskaitinėti, ką „Apžvalga" gynė ir su kuo kovojo, tai jos programa atrodo net konkretesnė, ne kaip toliau išskaityta iš deklaracijos „Tėvynės Sargo" programa, kuri čia vadinama „gana plati". Tiksliau būtų teigti, kad visi ano meto laikraščiai turėjo savo programas gana aiškias, tik vienų daugiau defenzyvinio pobūdžio, kitų konstruktyvinio, vieni turėjo jas formuluotas ir deklaruotas, kiti jas reiškė pačiu savo veikimu.

Naujuose laikuose, kalbant apie „Vilniaus Žinias" ir „Viltį", abudu laikraščiai vadinami nepartiniais. Jeigu į tai dėmesys kreipiamas, tai kaip tik būtų pravertę suminėti visuomeninė lietuvių diferencijaciją. To nenušvietus, neaišku yra ir bus, kas ten per metamorfozės darės tuose laikraščiuose, o net ir tų laikraščių tarpusavio santykiuose. Ano meto visuomeninio išsidiferencijavimo raida padeda suprasti ir mūsų dienų visuomenę.

Nepriklausomos Lietuvos laikotarpio literatūrai padaryta skriauda, medžiagą klasifikuojant ir išimant Krėvę, Vienuolį, Šeinių, Savickį ir net Putiną, Kiršą, Sruogą, Vaičiūną, Binkį ir nukeliant juos į priešnepriklausomybinį laikotarpį. Galima pastarojoj rubrikoj minėti - ir reikia - kiek pirmoji grupė laužė naujus kelius dar prieš nepriklausomybę atgaunant. Bet jų negalima išimti ir iš nepriklausomybės laikotarpio. O antroji grupė tik ir suklestėjo su savo kūryba nepriklausomoje Lietuvoje. Nevertėtų tenkintis šioj vietoj tik ta karta, kuri nepriklausomoje Lietuvoje jau išaugo ir tik joje pradėjo rašyti. Kitaip medžiagos klasifikacija duoda kreivą vaizdą.

Ne visai atsargiai vartojami klasifikaciniai terminai. Pvz., pasakyti, kad „Tėvynės Sargo" pozityvistinė dvasia buvo gana stipri" (99 p.) sukelia skaitytojui geriausiu atveju neaiškumą, nepasakius, kuriuo gi atžvilgiu „Tėvynės Sargui" prikergiama pozityvistinė dvasia, nes blogesniu atveju, suprantant tą terminą, kaip jis paprastai suprantamas,

toks teigimas jau būtų netiesa. - Lygiai netikslu teigti, kad Baltrušaičio žmogaus santykiavimas su pasauliu ir su Dievybe yra panteistinio pobūdžio, kada kitame puslapy cituojamas poeto pasakymas: „Kodėl tu, Tėve, žmogui įdėjai / Dvejopą širdį į jo krūtinę." Čia gi aiškus santykiavimas su Dievybe kaip su asmenine būtybe! - Man taip pat atrodo netikslinga klasifikuoti Krėvės kūrinius į romantinius ir realistinius, kada tarp romantinių atsiduria Skirgaila, Skerdžius, Antanuko rytas, o tarp realistinių Galvažudys, Silkės. Krėvė visur tas pats. Jau tiksliau skirstyti jo veikalus pagal žanrus į beletristinius ir draminius.

Suminėtų rūšių dalykus autorius ir pats, be abejo, būtų patikslinęs, jeigu ne tremties sąlygos, labai nepalankios bet kokiai intelektualinei kūrybai. Jos neleidusios jam net rankraščio kaip reikiant taisyti. Į jas atsižvelgiant, reikia su dėkingumu priimti autoriaus įnašą į lietuvių literatūrą; priimti sykiu kaip svarbų ir brangų palydovą į emigracijos nežinią. Knyga juo labiau vertintina atsimenant, kad net per nepriklausomybės laikotarpį nebuvom suspėję paruošti savos literatūros tokio vadovėlio. Naujokaičio knyga, Balio Tautosakos skaitymai yra pereitų metų kapitaliniai dalykai tremties lituanistiniam mokslui. **J. B.**

„LEGENDOS APIE ILGESĮ"

NELĖS MAZALAITĖS

Kalbant apie knygas, iš tiesų, norėtųsi nusikratyti bet kokiu gyvenamojo momento paviršutiniškumu ir užsklęsti už savęs tvirtas duris nuo visko, kas neturi bendro su menu.

Gi meno esmė yra kartu ir labai sudėtinga ir labai paprasta: ji nori tiesos. Tačiau tiesos kitokios, nei mokslinio pažinimo ar moralinio įsakymo. Ji plati - kaip ir pats gyvenimas - meninė tiesa. Ji nuolatos, kaip ir jis, tekanti, iškylanti staigiuose ir netikėtuose žmogiško kelio posūkiuose, ji kartu ir stebinančiai kasdieniška ir nuostabiai šventiška. Tai sudvasintas gyvenimas - meninė tiesa.

Visuomet ji yra giliai ir tvirtai įkirtusi šaknis į patį gyvenimo centrą: kiekviename tikrame meno kūrinyje atsidengia mums gyvenimo pagrindai, kondensuotai ir aštriai nušviesti individualios žmogaus dvasios, nuvalyti nuo nereikalingo, o realiame gyvenime neišvengiamo, ištęstinumo, atsitiktinumo, trumpai: nuo bereikšmės ir dar negyvos materijos.

Štai kodėl meninė tiesa taip reikalinga žmonių gyvenimui, ji yra jų pačių egzistencijos liudininkas ir jų gyvenimo kryptį vis iš naujo rodanti gairė.

Taip daug mes negalime iš mūsų tremties literatūros reikalauti. Pilnas tikrojo meno reikalavimas nubrauktų daugelį mūsų tremties literatūros puslapių, palikdamas vos keletą neišbraukytų knygų. Tiesa, ir tremtyje pasirodžiusios knygos yra mūsų gyvybės liudininkai, tačiau daugeliu atveju jos turėtų būti laikomos, kaip karštas, neapgalvotai sviestas, daugybės kasdienos smūgių daužomo lietuvio tremtinio žodis.

Knyga, apie kurią dabar norėčiau kalbėti, yra Nelės Mazalaitės „Legendos apie ilgesį", apdovanotoji BALF'o premija. Tai aktualijos knyga par exellence. Įdomi ji yra vienu požiūriu: kaip viena charakteringiausių knygų pačiai rašytojai, duodanti jos talento ir vidaus pasaulio pilną vaizdą. „Legendose apie ilgesį" nėra šito neatbaigtumo ir skubotumo įspūdžio, taip charakteringo visoms šiais metais premijuotosioms knygoms, ar tai J. Jankaus „Naktis ant morų", ar J. Kaupo „Daktaras Kripštukas pragare", ar A. M. Katiliškio „Prasilenkimo Valanda". Jas visas užskleidus lieki įsitikinęs, jog perskaitei autoriaus pasaulio ir talento fragmentą, kad anaiptol jose neradai viso, ką šitas rašytojas turėtų ir galėtų pasakyti; žinai, jog gyvenamasis laikotarpis ir jį išblaškė ir paskubino ir nukreipė nuo savo giliausiojo, atrinkto ir tikriausiojo žodžio. Lieka įspūdis gatvės alase užtrenkto ir nutraukto pasikalbėjimo. „Legendos apie ilgesį" šiuo atžvilgiu lieka išimtis. Išimtis, turinti savyje ir privalumą prieš kitas šiais metais premijuotąsias knygas, būtent - ji yra savyje vieningesnis ir lygesnis kūrynys. Tačiau ji turi ir savo neigiamybę: iš anų rašytojų mes galime ateityje daugiau tikėtis, negu iš „Legendų apie ilgesį" autorės; jų knygų nevienodos, šokinėjančios meninės vertės puslapiuose mes randame daugiau ir didesnių vilčių teikiančių pažadų.

Palyginus „Legendas apie ilgesį" su kitomis Nelės Mazalaitės knygomis, jos organiškai įtampa į Mazalaitės kūrybos visumą. Naujai įvestieji elementai: legendos žanras ir nostalgijos tema dėkingai praskleidžia jos talento struktūrą. Lyrinė, į jaukią miniatiūrinę fantaziją linkusi jos prigimtis čia nebėra rakinama objektyvių novelės žanro reikalavimų. Nėra čia trafaretinių pagal vieną supoetintą formatą sukirptų personažų, taip pat nėra ir erotinės tematikos, kuri visuomet duodavo Mazalaitės novelėm sentimentaliai buržuazinę atmosferą. Ir tai leidžia mums „Legendose apie ilgesį" prieiti prie pagrindinių Nelės Mazalaitės kūrybos bruožų. Nepaslaptis, jog N. M. kūryba mūsų skaitančios visuomenės labai nevienodai vertinama. Vieni ją mėgsta ir grožisi; kiti atmeta ir pasmerkia. Šis nesusipratimas greičiausiai glūdi Nelės Mazalaitės knygų dvasinio pasaulio ir medžiagos apipavidalinimo lygmens disproporcijoje.

Pažiūrėsime į pirmąjį aspektą jos „Legendose apie ilgesį". Nostalgijos tema įkūnyta štai kokiomis priemonėmis: pasirinkti patys akyvaizdžiausieji mūsų buities įvykiai ir vidaus skauduliai, beveik publicistiški motyvai, ir perlaužti per lyrinės spalvos, - deja, dažnai net nuslystantį į sentimentalumą - papuoštą jaukia moteriška fantazija, dvasinį spektrą. Veltui ieškotume čia gilesnės, individualesnės mūsų gyvenimo atašvaistos, nes jo traktavimas - naivus ir plokščias.

Nesinori kartotis, iškeliant čia vėl pasikartojančią tremties literatūros ydą - pasirinkimą šviežios, aktualinės medžiagos. Mūsų menininkai, atrodo, nenori priimti anos savaime suprantamos minties, jog dvasinės sąmonės metai nėra matuojami fiziškaisiais ir jos brendimas labai dažnai prašoka vieno žmogaus gyvenimą. Labai retais atvejais mes sutinkame meniškai stiprų, aktualų kūrinį ir tai gal tik lyrikos žanre. Tremties literatūroje, deja, tokių atvejų veik neturime.

„Legendose apie ilgesį" aktualinė medžiaga neprisidėjo prie knygos privalumų. Visose legendose daugiau ar mažiau rėžia skaitytojo skonį žalia, meniškai nepergyventa „aktuali" mintis ar motyvas, o vietomis tai išvirsta jau į parodiją („Kareivio grįžimas" psl. 111).

Antrasis N. Mazalaitės kūrybos aspektas - medžiagos apipavidalinimas - yra jau žymiai aukštesnio lygio. Tai nėra stilius, formaline to žodžio prasme, tačiau laisvas, nuoširdus ir savitas žodinis priėjimas prie vaizduojamojo objekto. Nelės Mazalaitės drąsus, nuotaikingas sakinys kuria lengvą, poilsį nešantį jos kūrybos pobūdį. Nesusipažinusį su pasaulinės literatūros impresionistais skaitytoją jis nustebina savo staigiu impulsyviu nusilenkimu įspūdžiui, žaismingu ir gausiu palyginimu. Pats Nelės Mazalaitės žodis nėra šviežiai lietuviškas ir turtingas, - privalumas, kuriuo gali didžiuotis mūsų literatūra - tačiau ir epitetas, ir palyginimas yra taiklūs, suteikią daug gyvybės ir spalvingumo vaizduojamai medžiagai. Tai jis, Nelės Mazalaitės sakinys, kuria tokią mielą jos knygų atmosferą, kuri nežiūrint stip-

raus Selmos Lagerloef ir Kellermano šešėlio, leidžia vadinti Nelę Mazalaitę viena stipresniųjų. mūsų moterų stilisčių.

Įsigilinus į šiuos du trumpai panagrinėtuosius N. M. kūrybos bruožus: medžiagos traktavimą ir apipavidalinimą - galima suprasti, kodėl jos kūryba nevienodai vertinama. Vieni negali jai atleisti banalaus medžiagos pasirinkimo ir plokštumo; kiti yra pagaunami jos kūrybos impresionistinės atmosferos, gabaus ir poetiško sakinio. Tačiau visai nenorėdama mažinti stiliaus reikšmės knygoje, norėčiau stoti pirmųjų pusėn, ypatingai dėl to, jog ši yda nėra charakteringa vienai „Legendų apie ilgesį" autorei, bet ir didelei daliai mūsų tremties knygų. Be to, pasaulėvaizdinis trafaretas ir vidaus pasaulio neturtingumas, neorginalumas buvo stipriai palietę ir N. Lietuvos literatūrą.

Tuo tarpu menininko neįstengimas pasikelti aukščiau dvasinio vidurkio yra pavojingas kelias, vedąs į miesčioniškumą mene. Menininkas paprasčiausiai neišpildo savo misijos: praskleisti paviršutinę gyvenimo plutą, jį sukondensuoti ir apvaisinti. Jis nepatenkina skaitytojo, ieškančio mene naujo dvasinio impulso.

Miesčioniškumas gali būti įvairiausios formos; jo širdis visados glūdi suplokštėjime. Mūsų menui nepavojingas vakarietiškas miesčioniškumas, dvasinės gelmės stoką pateisinąs formaliniais privalumais, tačiau ir mūsų literatūroje galime pastebėti tendenciją tarnauti kitiems dievams. Pamėgimas publicistinės medžiagos, tegu ir patriotinės, tegu ir brangios, ir savyje vertingos, menininką atitraukia nuo individualaus kelio ieškojimo, nuo įsiklausymo gilian ir paslėptan meno tiesos balsan. Jis atsiduria dvasinio diletantizmo kelyje, be galo nedėkingame ir jo kuriamam menui, ir jį skaitančiai visuomenei.

D. M. Jesaitytė

Lithuania Through the Ages

By Dr. Adolfas Šapoka. 200 Illustrations. Editor T. J. Vizgirda, Architect. Lithuania. Country and Nation I. Atspausta Münchene 1948 metais.

Knygų eilėje apie Lietuvą svetimiesiems šis leidinys - Lithuania Through the Ages - užima svarbią vietą. Iš vienos pusės jis duoda trumpą mūsų istorijos apybraižą, o iš kitos gausiom iliustracijom - pavaiz duoja nepriklausomą Lietuvos gyvenimą, jos darbo nuotaiką ir pasiektus laimėjimus. Knygos pobūdis reklaminis, propagandinis. Todėl čia atsisakoma gilesnio įžvelgimo bei praskleidimo mūsų istorijos tekmės. Pati vaizdinė medžiaga atsistoja pirmoje vietoje, o ji paremta gera technika, efektu sudaro gražų ir malonų įspūdį.

Kai iliustracijos prakalba į mus visu savo puošnumu ir pulsuojančiu gyvenimu, tuo tarpu pats tekstas yra kiek vėsokas. Jame jaučiamas skubotumas ir net neapdairumas. Nežinia, kokiose aplinkybėse jis yra atsiradęs, bet šitoje knygoje jis pilnai neatliepia tam lygiui, kurį randame iliustracijose. Tiesa, sunku per 50 įvairių piešinių bei nuotraukų pakaišytus puslapius pravesti mūsų istorijos sintetinį kelią, išvystyti svarbiuosius momentus, pagauti kultūros žiežirbas. Pradėjęs nuo seniausių laikų nuo priešistorinių amžių, autorius greit pereina prie Vytauto ir įklimpsta į lietuvių lenkų santykius. Jiems yra paskirta daugiausia vietos. Dėl to nukenčia kiti svarbūs dalykai, ir mūsų pulsuojanti istorijos tekmė išblėsta.

Istoriniai paveikslai, sutinkami tekste, dažnai yra dėl perspausdinimo stipriai retušuoti. Gal buvo galima juos pakeisti naujomis reprodukcijomis ar net kūriniais. Tame pačiame tekste patalpinti Mindaugo ir Vytauto portretai irgi gana blankūs. Juos galėjo specialiai padaryti pirmaujantieji mūsų tremties dailininkai - grafikai.

Fotografijų skyrius gausus ir labai įdomus. Čia padėtą tikrai daug darbo, kol buvo šios nuotraukos surinktos ir parengtos spaudai. Čia beveik neturime nei savo foto archyvų, nei gausiai iliustruotų knygų. Visas rinkimo darbas buvo įvairus. Todėl ilistracijose jaučiama, kur darytos klišės iš knygų (net su stambiu rasteriu), kur kopijuota iš giliaspaudės ar nuotraukų.

Lietuvos vaizdai suskirstyti į 5 skyrius: 1. kraštas ir tauta, 2. pajūris. 3. žemės ūkis, 4. maisto industrija, 4. mokslas, 5. dvi sostinės. Visos nuotraukos kruopščiai parinktos. Čia žiūrima, kad jos būtų meniškos, sultingos. Techniškas išpildymas geras. Stipresnius retušavimus ar matomą kai kur rasterį išperka puošnios, pilnos šviesos ir per visą puslapį išbėgusios nuotraukos. Jo komponavimas lapuose skoningas, ne monotoniškas. Nuotraukas palydi gražūs, dažnai reklaminiai pavadinimai, kurie taip pat papildo kuriamąjį vaizdą ir prisideda prie bendros knygos nuotaikos.

Tarp Lietuvos vaizdų ir paties teksto gilesnio ryšio nėra. Ši spraga yra užpildyta įdomia liečiančia okupacijas bei mūsų tragiką medžiaga. Ji sutvarkyta vaizdžiai ir reklamiškai.

Bendras knygos apipavidalinimas puošnus ir skoningas. Jis patrauks visus, ir mums nedarys gėdos. Plačiau išeinant į pasaulį, šis leidinys darosi mums reikalingas, nes jis daug vaizdžiau ir patraukliau už mūsų žodžius kalbės, kas mes esame.

A. D.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

• Vladas Šlaitas, ŽMOGIŠKOS PSALMĖS, eilėraščiai, Detmoldas, 1949, „Pradalgė", 112 psl., viršelis ir vinjetės dail Antano Petrikonio.

• T. Damazas Deveau O.F.M., ŠV. PRANCIŠKUS ASYŽIETIS, vertė J. Povilionis, Kennebunk Port, Maine 1948 m. Lietuvos Pranciškonų leidinys Nr. 3, 176 psl.

• PASKUTINIŲJŲ POPIEŽIŲ ENCIKLIKŲ ir p. Pijaus XII kalbų rinkinys svarbesniais žmonijos viešojo gyvenimo klausimais, spaudai paruošė vyskupas Dr. Vincentas Brizgys, 1949 m., Lux, 630 psl.

• NOVELLEN VOM BALTISCHEN MEER, Novellen, Skizzen und Legenden von einigen litauischen Schriftstellern, redigiert von Domas Penikas, 1948, Vega-Verlag, 158 psl.

• LIETUVIŲ KNYGA TREMTYJE 1945 - 1948, sudarė Lietuvių Bibliografinė Tarnyba Memmingen, Bavarijoj, išleido International Exchange Agency Correspond. and Advertisement, Neumuenster, Germany, British Zone.

• K. S. Stanislavskis, AKTORIAUS SAVIRUOŠA, saviruoša kūrybiniame pergyvenimo procese. Mokinio dienoraštis, Adolfo Meko rūpesčiu atspaustas rotatorium iš Algirdo Jakševičiaus vertimo, išleisto Švietimo Ministerijos 1940 m. Kaune, išleido „Žvilgsniai"-„Giedra" 1948 m. Kassel, 200 egz.

• KANADOS LIETUVIŲ SĄJUNGOS BIULETENIS N-riai 1, 2, 3, 4, Montreal.

• TĖVYNĖS SARGAS, kultūros, visuomenės, politikos ir socialinių mokslų žurnalas, 1949 m. Nr. (5) 1.

VOKIŠKAI-LIETUVIŠKAS ŽODYNAS

Viktoras Gailius,
VOKIŠKAI LIETUVIŠKAS ŽODYNAS

Išleido „Patria" Tübingene. 19:8 m. 1118 psl. Kaina nepažymėta.

Lig šiol yra jau bent keli lietuvių ir svetimųjų kalbų žodynai pasirodę, bet nei vienas iš jų nepasižymi savo gerumu: jie yra arba skubotai paruošti, arba ruošti neturint geresnės medžiagos, arba jų autoriai yra neįstengę apdoroti ir turimosios. Tam tikrą išimtį sudaro šis V. Gailiaus žodynas, dabar jau trečią kartą išleistas. Pirmą kartą jis, to paties autoriaus drauge su M. Šlaža paruoštas, buvo Klaipėdos „Ryto" b-vės išleistas 1932 m. Antrą šio žodyno leidimą yra parūpinęs dr. K. Alminas 1943 m. Dabartinis trečiasis leidimas yra jau vieno V. Gailiaus darbas.

Paėmęs į rankas, tuojau matai, kad šis žodynas yra visai solidus dalykas: išspausdintas gero balto popieriaus, dailiai aptaisystas kietais viršais, beveik dvigubai didesnis už ankstyvesnio leidimo žodyną, ruoštas žmogaus, gerai vokiškai mokančio, ir, be to, dar naudotasi bent penkių įvairių sričių specialistų pagalba: doc. G. Galvanauskas yra padėjęs tvarkyti ekonomikos ir komercijos, dr. inž. J. Gimbutas architektūros, dr. med. V. Gruzdys anatomijos, medicinos ir patologijos, dipl. fiz. A. Ignaitis astronomijos, aritmetikos, matematikos, chemijos, fizikos, technikos bei elektrotechnikos ir dr. jur. V. Šimaitis teisių srities terminus. Viso žodyno lietuvių kalbą yra žiūrėjęs kalbininkas L. Dambriūnas. Prakalboje autorius sakosi dar apsčiai įdėjęs dažniau vartojamų tarptautinių žodžių su lietuviškais atikmenimis ir vietomis net su tam tikrais paaiškinimais. Galbūt pats žodynas būtų dar daugiau padidėjęs, jei autoriui būtų pasisekę gauti gausesnės naujos medžiagos; tuo tarpu jis galėjęs pasinaudoti tik šiais keturiais šaltiniais: 1934 m. Der Grosse Duden, 1944 m. Der Sprach-Brockhaus, Borutos, Čepėno bei Sirutytės Tarptautinių žodžių žodynu ir Fulsto, Šolco bei Talmanto „Lietuviškai vokiško žodyno" pirmąja dalimį (A—N), M. Niedermanno, A. Senno ir F. Brenderio „Lietuvių rašomosios kalbos žodynu" kurio jau išspausdinta ligi žodžio pagyringas, visai nesinaudota, nors jis ir nesunku gauti Heidelberge C. Winterio leidykloje. Tačiau, nepaisant šito trūkumo, naujos ir aktualios medžiagos, ypač specialybinių terminų, duota vis dėlto gana daug ir, pasakysiu, nemaža gana vykusių. Štai keli pavyzdžiai: Abputz — gluodinys, Abschabsel — nuograndos, Aggregat — sankaupa, Auslöser — spustukas, Bergbau — kalnakasyba, Binder — (arch., tech.) santvara, Bohrwinde — skvirbtuvas (toks grąžtas), Dachtraufe — nuosvyra, Fachwerk — sandalinė siena, sandalainis, Fallblock — kaltuvas, Feilspäne — brūženos, Hampelmann — patimpa (tai jau buvo ir ankstyvesniuose leidimuose), Libelle, Wasserwaage — gulsčiukas, Mutter — veržlė, Reck — verstukas (turnikas), Reißverschluß — užtrauktukas, Spund — sąskroda, Trichter — (ugnikalnio žiomo, Überbau — antstatas, Zeitzünder — gaištukas, Zifferblatt — skaitmė (apie tai jau buvo rašyta„ Kalbos kampelyje") ir kt.

Bet nevisiems specialiems vok. kalbos pavadinimams autorius arba jo padėjėjai galėjo rasti arba sudarydinti visai gerus atitikmenis: daug kur jie naudojosi aprašymais arba sunkiais naujadarais, pvz.: Abusus — vartojimas piktam; Adoptivkind — adoptuotas vaikas; Bandage — aprišimas; Befreiung — atleidimas nuo prievolės (dispensas; Beikost — priedas prie valgio; Brautführer — jaunosios kavalierius; Brautjungfer — jaunosios draugė; Farce — faršas, kapota mėsa valgių įkamšoms; Fischfang — žuvų žvejojimas; Fischzug — vilkimas, užmetimas; Flachsröste — linų mirkykla; Flugloch — išlekiamoji skylelė, landa, išlanda; Flußbett — upės vaga; Frostriß — šalčio plyšys; Gewindebohrer — graižtvagręžis, sriegiagraižis; Grimasse — iškraipytasis veidas, šaipymasis; Händelsucht — palinkimas jieškoti priekabių, kibumas; Holzstapel — malkų, medžių krūva; Kerbholz — nurantytas medis, rančiuota lazda, rantaženklis; Kavalerist — kavaleristas, raitelis; Labetrunk — gaivinąs, gaivus gėrimas; Mitwissen — bendras žinojimas; Pfote — (gyvulio) koja, letena; Scharlach — šarliotas, šarlakas (raudoni dažai); Schweiger — tylėtojas, nešnekus žmogus; Schwestersohn — sesers sūnus, seseraitis; Schwestertochter — sesers duktė, seseraitė; Schwungmoor — linguojanti pelkė; Sinnbild — reikšmiaženklis, simbolis; Sprühregen — smulkus lietus, lietaus dulknojimas; Stirnband, -binde — raištelis aplink kaktą; Tischgesellschaft — draugija, draugė prie stalo; Wechselwirkung — įtaka, veikimas į viens kitą, tarpusavinis veikimasis; Wirrstroh - trumpi, sulaužyti šiaudai; Wischlappen — skuduras šluostyti, mazgotė; Wolkenbruch — debesų plyšimas (liūtis); Zahnlücke — dantų spraga ir kt.

Šitos rūšies sąvokos gali būti daug aiškiau ir paprasčiau nusakomos gyvosios kalbos žodžiais arba lengvesniais naujadarais, būtent: piktnauda „Abusus, Mißbrauch" šalia piktnaudis,-ė „Mißbraucher,-in", piktnaudžiauti „mißbrauchen" (vok. Mißbrauch kitoj vietoj verčiamas į piktnaudojimas); įvaikis „Adoptivkind" (plg. įsūnis „Adoptivsohn", įduktėrė „Adoptivtochter", įvaikinti „adoptieren" ir kt.); tvartis „bandažas"; atpareigojimas „atleidimas nuo pareigos, dispensas" (pareiga „Amt, Pflicht", skirtina nuo prievolė „Bedürfnis, Pflicht"; prievalgis „priedas prie valgio" (dėl darybos plg. priemolis „žemė prie molio" ir kt.); vėdys arba vėdlys „Brautführer"; pamergys-gė „Brautjungfer"; įdaras „kapota mėsa kimštiniams valgiams, Farce"; žveja, žūklė, žvejonė, žvejotė, žvejojimas, žūklavimas „Fischfang" (žuvų žvejojimas yra tos pat rūšies tautologinis posakis, kaip grybų grybavimas ir kt.); valksmas, valksnis, valkšna „Fischzug" (vilkimas ir užmetimas yra perdaug bendro pobūdžio ir todėl nelabai tinka terminais); linamarka arba linmarka „Flachsröste" (turint savo gražų ir trumpą pavadinimą, dirbtinė linų mirkykla yra nebereikalinga; antra vertus, ir pats autorius kitoj vietoj vok. Röste verčia į marka); lakas, laką, landa, linda „Flugloch" (išlekiamoji skylė, tėra tik aprašymas, ne terminas; netinka čia ir išlanda, nes bitės pro avilio skylę ne tik išlenda, bet ir įlenda!); tėkmė „upės vaga, Flußbett"; sproklė, sprogymė, žiemospirgis arba šovą, šūvė, „Frostriß" (šalčio plyšys tėra tik bendras nusakymas); sriegtuvas „Gewindebohrer" (graižtvagręžis ar sriegiagraižis yra sunkoki dariniai); naira „Grimasse" šalia nairys-ė „kas grimasas daro"; priekabumas „Händelsucht"; rietuvė „suskaldytų ar supjautų malkų eilė, Holzstapel"; randėtinis arba randuotinis „randuotas medis, randuota lazda, Kerbholz"; raitininkas „kavaleristas" (labai senas žodis, gražiai dera šalia pėsti-

ninko); gaivà „gaivinamas gėrimas, Labetrunk" (gana gražus žodis, tikriniu vardu jau Pienocentro vartotas); sąžinė „Mitwissen; Gewissen" (pvz. vagių sąžinė „susižinojimas", bet: sąžinės graužimas); lopa „letena, Pfote"; raudà „raudoni dažai"; tylà, tylūnas „tylus žmogus, Schweiger"; seserėnas „sesers sūnus", dukterėčia „sesers duktė" (seseraitė terminu bendrinei kalbai nelabai tinka, nes daugelio ji dabar gali būti suprantama mažybine reikšme); linguoklė „linguojanti pelkė, Schwungmoor"; reikšmuo „reikšmės vaizduojamas ženklas, simbolis" (plg. prasmuo „prasmes vaizduojamas ženklas", rašmuo „rašytinis ženklas" ir kt.); dulksmas „smulkus lietus"; kaktoraištis „Stirnband-binde"; apystalė „vieta apie stalą; apie stalą susėdę svečiai, stalo draugija"; sąveika „Wechselwirkung"; traknys, -ių „trakni, sumaigyti, sulaužyti šiaudai"; šluostyklė „Wischlappen (mazgotė yra „Waschlappen"); liūtis arba bangas „Wolkenbruch, Platzregen" (debesų plyšimas yra gremėzdiškas posakis); pradantė arba tarpudantė, tarpdantė, šverpla „Zahnlücke" (dantų spraga yra ne terminas) ir kt.

Iš šitų kelių pavyzdžių jau matyti, kad autorius arba jo padėjėjai vietomis yra kiek nutolę nuo gyvosios žmonių kalbos ir eina iš dalies dirbtiniu, aplinkiniu keliu. Kad jie neprisimena arba nežino vieno kito jau seniau sudaryto gražaus ir tinkamo naujadaro arba specialesnio gyvosios kalbos žodžio, dabartinėse aplinkybėse yra visai suprantama. Bet kai jie vietomis nesinaudoja bendraisiais, visų lietuvių gerai pažįstamais polinkiais, jau sunkiau suprasti. Pvz. palinkimą į ką nors, pamėgimą, sugebėjimą ir kt. mes labai dažnai žymime būdvardine galūne -us, kaip antai: graibus „kuris palinkęs griebti", gvaldus „lengvai gvaldomas", landus „kuris labai lenda", matus „kuris gerai mato", prašus „kuris vis ko prašo, moka prašyti", skalus „gerai skyląs", valgus „kuris gerai pavalgo, daug suvalgo" ir tt. Šitokiais arba panašiais pavyzdžiais visai lengvai galima pasakyti: apžvalgus „übersichtlich", gamus „zeugungsfähig", lūžus „brechbar", pašaipus „spottlustig", pavaldus „erbfähig", priekabus „händelsüchtig", šokus „tanzlustig", trupus „bröckelig", vadus „ehefähig", verslus „unternehmungslustig" ir kt. Bet autorius panašios rūšies darinių vietoje rašo: „lengvai apžvelgiamas, aiškus", „galįs gaminti, apvaisinti; vaisingas, lytiškai pajėgus", „lūžtus" (neįprastas ir gana retas darinys), „mėgstąs pašiepti", „galįs paveldėti, paveldingas", „vaido jieškąs, kibus", „mėgstąs šokti", „trupąs, trapus", „galįs vesti, tuoktis, vedybingas", „pasiryžęs ką daryti, ryžtus, kėslingas" ir tt.

Arba štai vėl pavidalui žymėti autorius labai dažnai mėgsta vartoti priesagą -iškas. Pvz.: ballförmig — kamuolio pavidalo, kamuoliškas; erbsenförmig — žirnio pavidalo, žirniškas; fadenförmig — kaip siūlas, siūliškas; silberartig — sidabriškas; wurzelförmig — šaknies pavidalo, šakniškas ir kt. Bet mūsų žmonių kalboje, beveik visose tarmėse, tam reikalui gana dažnai vartojama priesaga -inis: burokinės (raudonos kaip burokai) bulvės, galvinis (galvos pavidalo) cukrus, kamuolinis (kamuolio pavidalo) žaibas, ledinis (šaltas kaip ledas) vėjas, obuolinė (obuolio pavidalo) spyna, sidabriniai (sidabro spalvos) plaukai, sidabrinė rasa, siūlinis (laibas kaip siūlas) kirminas, šuninės (rūgščiai aitrios) kriaušės, vyniniai obuoliai ir kt. Čia mūsų žmonės yra linkę daryti labai gražų skirtumą: paviršinį panašumą, pavidalą gana dažnai žymi priesaga -inis, o esminį vidaus panašumą — dažniau priesaga -iškas, pvz.: čigoniškas gudrumas, galvijiškas darbas, kiauliška daina, lepšiškas žmogus, poniškas šuo, veršiškas džiaugsmas ir kt. Kad būtų kur plačiai sakoma akmeniška, geležiška širdis, lediškas cukrus, sidabriška rasa, vyniški obuoliai, man dar neteko girdėti. Todėl šitos būdingos mūsų kalbos ypatybės reikėjo ir šiame žodyne daugiau laikytis.

Toliau yra gerai žinoma, kad būdvardinėmis arba dalyvinėmis lietuvių kalbos priesagomis galima daug tiksliau ir aiškiau nusakyti daiktų arba dalykų ypatybes negu kitomis priemonėmis, bet autorius jomis nevisados kaip reikiant naudojasi. Pvz. užuot laiškinis (laiškų) popierius (Briefpapier", laiškinis vokas „Briefumschlag", lentinis žaidimas „Brettspiel", spiritinis virtuvas „Spirituskocher", šviesinės (šviečiamosios) dujos „Lichtgas", vakarinis laikraštis „Abendblatt", taip pat kepamoji krosnis „Backofen", perinamasis narvas „Brutkäfig", paleidžiamieji arba skiedžiamieji vaistai „Abführungsmittel", vemiamasis vaistas „Brechmittel" ir kt. jis rašo: popierius laiškams, vokas laiškams (geriau jau būtų: vokas laiškui arba vokai laiškams, laiškų vokai), žaidimas ant lentos, spirito primusas, virtuvas, apšvietimui dujos, vakarais išeinas laikraštis, krosnis kepimui, narvas perinimui, vidurius skiedžią vaistai, vėmą keliąs vaistas ir kt. Taip pat vok. adäquat, anspruchsvol..., buchstäblich, herrschsüchtig, korekt, naturalistisch, schrullenhaft, volksmäßig.. jis verčia į „lygios vertės", „pilnas pretenzių, daug reikalaująs", „raidė į raidę (atitinkąs)", „valdžios trokštąs", „korektiškas, taktingas, mandagus.." „natūrališkas, natūralistinis", „užgaidingas, kapriziškas", „liaudį atitinkąs, populiarus" it kt. Daug trumpesniais ir specialesniais atitikmenimis tai visų pirma galima šiaip versti: tolygus „adekvatus", pretenzingas „pilnas pretenzijų" (priesaga -ingas kaip tik reiškia ko nors turėjimą, gausumą), raidiškas „buchstäblich" (prv. raidiškai, paraidžiui; plg. žodiškas „wörtlich" prv. žodiškai, pažodžiui), valdingas „trokštąs valdžios, linkęs į valdžią"(plg. karingas „linkęs į karą, mėgstąs kariauti", liežuvingas „mėgstąs liežuvauti" ir kt.), korektus (čia priesaga -iškas yra visai bereikšmė ir nereikalinga; plg lot. corectus: korektus, abstractus: abstraktus, concretus: konkretus ir kt.), natūralistiškas, -istinis (šalia natūralus yra nebereikalingas natūrališkas, o vok. naturalistisch nėra lygus natūralus; natūralus yra „naturell, natürlich"), aikštingas, nertingas, užgaidus (-ingas), kaprizingas (čia priesaga — iška kaip tik reiškia atitikimą!) ir tt. Tu pat būdu užuot visažinąs reiki vartoti visažinis-ė „allwissend" plg. visagalis-ė.

Reikiamo įprastumo ir pageidauja mo tikslumo vietomis trūksta ir dail tavardinių priesagų vartosenoje. Pv Brasilianer verčiamas į brazi lijietis, o Iranier į irana arba Ukrainer į ukrainas. Iš tikrųjų turėtų būti visai priešingai Brazilijos gyventoją reikėtų vadint brazilas (plg. brazilas — Brazilija, bolivas — Bolivija prancūzas — Prancūzija turkas — Turkija, rusas — Rusija, šveicaras — Šveicarija, australas — Australija ir kt.), o Irano bei Ukrainos gyventojas turėtų būti vadinamas iranietis ir ukrainietis, nes mes paprastai nelinkstame visiškai suliet gyventojo pavadinimo su krašto pavadinimu; plg. Kuršas — kuršis arba kuršininkas, Klaipėda — klaipėdietis, Tilžė — tilžėnas, Raguva — raguvis, Baisogala — baisogalis arba baisogalietis ir tt. Kaip kad dabar šalia Amerika, Argentina, Meksika sakome ne amerikas, argentinas, meksikas, bet amerikietis, argentinietis, meksikietis, taip ir šalia Ukraina turėtų toliau pasilikti "...

šiol vartotasis ukrainietis. Kad Irano gyventojas galėtų būti iranas, neturime jokių įtikinamų pavyzdžių. O tas faktas, kad įsivaizduotinio Liliputo krašto gyventojas lietuviškai vadinamas liliputas, dar nieko neįrodo: viena, liliputu vadindami neūžaugą, mes paprastai jo visai nejungiame su Swifto „Gullivero kelionėse" aprašomu pasakų kraštu Liliputas; antra, čia nuo krašto gyventojas galėjo būti mūsų kalboje pavadintas visai atsitiktinai, vien perkeltine reikšme; ir trečia, visos žymesnės Vak. Europos kalbos Liliputo kraštą ir gyventoją vadina skirtingai, plg. anglų Lilliputian, prc. Lilliputien, vok. Lilliputaner šalia Lilliput (kraštas).

Vienur kitur, kad ir apyrečiai, yra nevisai tiksliai, o vietomis net ir klaidingai nusakomos ištisos sąvokos. Pvz. Ablativ autoriui yra įnaginiko linksnis, bet tai netiesa: tatai yra ne koks nors įnagio žymimasis linksnis (casus instrumentalis), bet atskirties, nuotolio linksnis, dabartinėj lietuvių kalboje sutapęs su kilmininku; jo pirmykštinė reikšmė dar tebežymu tokiuose posakiuose: ko saulužės atsiskyrei?, lenkis piktų žmonių (t. y. nuo piktų žmonių) ir tt.

Ablaut yra ne tik šaknies, kaip kad autorius mano, bet ir priesaginių bei galūninių balsių kaita; pvz. i: ie: ai sutinkame priesagose -inis, -ienis ir -ainis: avižinis, avižienis, ir avižainis ir kt. Santykį u: au randame lytyse sunu-ms ir sūn-au-s ir tt.

Akustik autoriui yra „girda; garsų mokslas" (antrame leidime buvo „girda; girdomokslis"), bet jam taip pat ir Phonetik yra „garsų mokslas", todėl šios dvi skirtingos sąvokos čia nėra kaip reikiant atskirtos. Iš tikrųjų akustika yra girdos, arba klausos, tonų, aidesių mokslas (Lehre vom Schall), o fonetika yra garsų mokslas, arba garsamokslis (Lautlehre).

Akut autorius verčia į „dešininis kirtis", Gravis į „kairinis kirtis" ir Zirkumflex į „riestinis kirtis (akcento ženklelis)". Taip iš tikrųjų daro ir J. Jablonskis savo gramatikoje. Bet daug tiksliau yra akūtą vadinti staiginės, arba tvirtapradės, gravį trumpinės ir cirkumfleksą tęstinės, arba tvirtagalės, priegaidės ženklu. Pagal ženklų rūšį galima ir trumpiau pasakyti: dešininis, kairinis ir riestinis priegaidės ženklas. Mat, šitais ženklais mes visų pirma žymime ne kirčio vietą, bet priegaidžių skirtumą, todėl nepatogu yra šias dvi skirtingas sąvokas vienon krūvon suplakti.

Albatros yra verčiamas į žuvėdra, bet žuvėdra autoriui yra ir Möve, tad ar vok. Möve yra lygu Albatros? Ne albatrosas yra gulbės didumo, ilgasparnis jūrų paukštis (diomedea exulans), sutinkamas pietiniame pusrutulyje, o Möve yra tam tikra švilpikų rūšis (Regenpfeifervogel), tikroji mūsų žuvėdra (larus ir sterna), daug mažesnė už albatrosą.

Nebeanalizuojant daugiau atskirų žodžių atitinkamumo, tenka dar atkreipti dėmesį į tai, kad autorius, nežinodamas ar nerasdamas tinkamo pakaito, kartais vartoja apygrubių svetimybių, pvz.: Dachlatten — grėdai, Dieselmotor — dyzelmotoras, Erfindung — išmislas, Fangschnur — akselbantas (uniformos papuošalas); Farce — faršas (kapota mėsa valgių įkamšoms), Fleischklops — mėsos kliopsas, Flußpferd — begemotas, Glasur — paliva (turi būti palyva), Heftpflaster — limpamasis pleisteris, Lakritze — lakrica, Muskat — muškatas, Pflugschar — noragas, Sausischen — sosiska, Schabbes — šabasas, Stativ — štatyvas, Strophe — posmas, Zither — citra ir kt. Šalia daugelio gražių ir sklandžių darinių šitos rūšies svetimybės atrodo kaip kurie primestinukai: jas reikia pakeisti arba, jei tuo tarpu tai būtų negalima, duoti joms bent sklandesnę formą.

Visų pirma gudiški grėdai pakeistini savais grindais arba grįslais; gyvojoj kalboj vok. Latte dar vadinama ir klotimi.

Dyzelmotoras yra gana gremėzdiškas darinys, aklai verstas iš vok. Dieselmotor; jo vietoje geriau vartoti: Dieselio (Dyzelio) variklis (motoras) arba tiesiog dyzelis (nuo vok. išradėjo inž. R. Diesel), visai panašiai kaip amperas (nuo prc. mokslininko A. M. Ampère), vatas (nuo anglų inž. J. Watt) ir kt.

Hibridinis darinys išmislas (perdirbtas iš gudų rusų vymysel arba vymysl; čia slavų vy- yra pakeistas mūsų priešdėliu iš- visai nevartotinas, nes jam pakeisti turime gerus savo atitikmenis: prasimanymas, pramanas arba pramonė.

Akselbantas yra paskolintas iš vok. Achselband, bet Achselband tiek antrajame tiek trečiajame leidime verčiamas į „juostelė per pečius"; mūsų kariuomenėj tai buvo vadinama perpetė. V. Gailius šita grubia vokietybe verčia vok. Fangschnur. Bet vok. kariuomenės kalboje Fangschnur irgi vadinamas tam tikras per pečius veriamas uniforminis šniūras, taigi ir jis taip pat gali būti vadinamas perpetė.

Faršas visų pirma yra paskolintas iš lenkų farsz, o lenkai savo keliu veikiausiai per vokiečius, yra gavę šį žodį iš prc. farce. Mes galime apsieiti ir be to pereivos, nes jau turime savo gražų pakaitą įdaras.

Mėsos kliopsas, kaip ir akselis, biskis ir kt., turėtų būti pakeistas; jo pakaitai galėtų būti: mėsos grumulys, gružulis, gumulys, kukulis ar kas kita.

Upinis arklys „Flußpferd" turi būti vadinamas ne begemotu, bet behemotu: šis žodis, kilęs iš hebrajų behemoth. V.Europos kalbose turi irgi h, plg. anglų behemoth, prc. behemoth, vok. Behemoth, todėl ir mes turime rašyti ir taryti behemotas, nes tokiais atvejais ir kitur vartojame h, ne rusišką g, plg. buhalteris, higiena, himnas, kontrahentas, husaras ir kt.

Slaviškos palyvos vietoje (autorius rašo paliva) reikėtų vengti, jos pakaitas galėtų būti svidmuo arba svidmenà, gluoda arba iš bėdos vokiška glazūra, iš kurios ir prancūzai turi pasiskolinę glaçure.

Pleisteris mūsų bendrinei kalbai yra jau perdaug svetimas; antra vertus, kitoje vietoje ir pats autorius vok. Pflaster verčia ne pleisteriu, bet trauklapiu, plėstru (šis pastarasis žodis yra vokiškai lenkiškas skolinys); taigi ir Heftpflaster visų pirma reikėjo versti lipamuoju trauklapiu arba tiesiog trauku.

Lakrica, paskolina iš vok. Lakritze, yra sutirštinta saldymedžio (glycyrrhiza) sunka, ir todėl ji gali būti vadinama mūsų žmonių kalbos žodžiu saldė (su tvirtagale priegaide šaknyje).

Vok. Muskat lietuviškai vadintinas muskatas, ne muškatas nes jis visų pirma yra vestinas iš lot. muscatus (iš čia prc. muscat, vok. Muskat), kuris savo keliu yra toliau sudarytas iš muscus arba muscum „Bisam, Moschus" (iš persų mušk „t.p."). Čia pat reikia dar pastebėti, kad vok. Bisam arba Moschus lietuviškai vadintinas ne muskusas, kaip kad V. Gallius daro, bet muskas (iš lot. muscus), plg. prc. musc ir kt.

Noragas yra paskolintas iš gudų narog; jo vietoj daug kur Lietuvoj yra vartojamas senas savo žodis žagrė. Nors šis pastarasis žodis vietomis reiškia ir „medinį arklą", bet tai nekliudo jo vartoti norago pakaitu.

Vok. Sausischen verstina ne slaviška sosiska, bet sosisė arba dar geriau dešrelė. Čia sosisė vedama tiesiai iš prc. saucisse; plg. etažerė, etiketė, koketė, tabletė iš prc. étegère, étiquette, coquette, tablette, ne slav. etažerka, etiketka, koketka, tabletka.

Vokiečių hebrajiškos žydiškos kilmės Schabbes mūsų bendrinėje kalboje vadintinas šabas: viena, ši lytis yra plačiai pažįstama mūsų gy

vojoje kalboje; antra, dviguba galūnė -as čia yra nereikalinga; pvz. dabar mes sakome Jėzus, Kristus, ne Jėzusas, Kristusas. Dėl tos priežasties ir lot. corpus, status, gr. kosmos, Lesbos (sala) vadintina ne korpusas, statusas (taip V. Gailius dar rašo), kosmosas, Lesbosas, bet korpas (mūsų kariuomenėje tai buvo jau vartojama), status (su šakniniu kirčiu), kosmas (šią lytį vartoja ir autorius), Lesbas.

Štatyvas turi būti rasomas ne su vokišku št-, bet su st-: statyvas iš lot. stativus, stativa.

Posmas yra gudų šodis, ir nors jis gyvojoj žmonių kalboj apydažniais sutinkamas, bendrinėje kalboje mes daug kur galime ir be jo apsieiti: ne tik vok. abzacą, bet ir gr. strofą be didelės sunkenybės galime versti savo visai tinkama pastraipa. Dėl vartojimo gali būti kartais ir strofa vartojama.

Vok. Zither yra visai tas pat, kas mūsų kanklės, tad šiuo žodžiu ją pirmiausia ir reikėjo versti. Zitra yra visų pirma lenkiškas žodis (iš cytra), ir ji mums visai nereikalinga. Ta pačia proga tenka pastebėti, kad vok. Zither yra paskolinta iš lot. cithara, o ši savo ruožtu yra kilusi iš gr. kithara, kuri kitais keliais (per isp. guitarra, prc. guitare . . .) yra ir mūsų kalbon patekus gitaros vardu.

Taip pat ir vok. Fräse, paskolinta iš prc. fraise, dėl galėjimo galėtų būti verčiamas į frezas „sukantysis pjūklas medžiui ar metalui apipjaustyti", bet taip pat gali būti ir lietuviškai nusakytas — pjūklaratis.

Ryšium su svetimybių vartosena tuojau iškyla ir jų rašybos klausimas. Apskritai imant, autorius jas rašo beveik pakenčiamai, bet vietomis yra kiek nenuoseklus. Visų pirma tokie sudėtiniai žodžiai kaip autovairuotojas „Chauffeur", čilisalietra „Chilesalpeter", anksčiau jau minėtasis dyzelmotoras ir kt. yra mūsų kalbai gana neįprasti ir nepatogūs, todėl reikėtų juos daug paprasčiau ir lengviau vartoti: auto vairuotojas (panašiai kaip rato sukinėtojas, namo statytojas ir kt.), Čilės salietra, tai taip pat Glauberio (arba glauberinė) druska ir kt.

Kadangi mūsų kalba yra kaitoma, tad ir dažniau vartojamas svetimybes reikia joje kaityti. Pvz. jeigu vok. Dinamo, Giro, Moskito, Risiko, Torpedo verčiama į dinamas, žiras, moskitas, rizika, torpeda, tai, kad būtų daugiau nuoseklumo, reikia ir Barock, Depot, Domino, Fiasko, Rokoko, Saldo, Mahagoni, Hockey, Moslem, Repetitorium ir kt. taip pat kaitomai vartoti, būtent — barokas, depas, dominas, fiaskas, rokokas, saldas, mahagonis, hokis, moslemas, repetitoriumas, ne baroko, depo, domino, fiasko, rokoko, saldo, mahagoni, hokei (!), moslem, repetitorium. Visų pirma barokas, depas ir kt., panašiai kaip dinamas, biuras, esperantas, moskitas, žiras ir kt., jau daugelio lig šiol buvo kaitomai vartojami, todėl reikia to polinkio ir toliau laikytis. Mahagonis yra tos pat rūšies kaip kolibris, taksis, viskis ir kt., tad jo negalima palikti nekaitomo. Anglų hockey ir jockey yra tariami vienodomis galūnėmis — hokį ir džokį, tad jie ir mūsų kalboje turi būtį rašomi vienodai — hokis, džokis (su trumpu o). Kad taip iš tikrųjų reikia rašyti, rodo iš dalies ir amerikiečių lietuvių praktika; pvz. Sharkey jie taria Šarkis, ne Šarkėjus, Šarkiejus ar kaip kitaip. Dėl tos priežasties ir V. Gailiaus žokiejus yra atmestinas.

Dar mažiau gali būti pakenčiamas nekaitomas repetitorium: jeigu mes sakome fatumas, forumas, maksimumas, memorandumas, minimumas, referendumas, ultimatumas, tai turime sakyti ir repetitoriumas, taip pat krematoriumas, moratoriumas, ne krematorijus ar moratorija, kaip kad autorius dar rašo. Bet šalia to jau iš anksčiau įprastas lytis vis dėlto rašysime ministerija, misterija ir kt.

Islamo sekėjas arbiškai yra vadinamas muslim, iš kur persai su daugiskaitine galūne — an pasidarę musliman (a prieš n ilgas). Vėliau per turkus šį pastaroji lytis pateko į įvairias Europos kalbas: prc. musulman, anglų musliman šalia musulman ir kt. Mes per slavus turime musulmoną: mat, slavų a mūsų kalboje virsta į o ir, atvirkščiai, slavų o yra verčiamas į a, pvz. Jonas, botagas, iš Jan, batog ir kt. Bet kai kurios kalbos turi tą pavadinimą ir tiesiai iš arabų pasiskolinusios, plg. anglų moslem, vok. Moslem šalia Muselman, Moslemin. V. Gailius vok. Muselman ir Mohammedaner be reikalo verčia vienu žodžiu — mahometonu: kaip kitose Vak. Europos kalbose, taip ir mūsų kalboje gali būtį skiriamas musulmonas nuo mahometono. Bet kadangi muslim yra vėliau (turkų kalboje) pasidaręs tolygus musliman, tai lietuvių kalboje norint būtų galima vok. Moslem, anglų moslem versti musulmonas arba tiesiogiai iš arabų muslimas; tiesiai iš vokiečių ar anglų galėtų būti ir moslemas, jeigu tai daž būtų mums pravartu. Bet tiek vienu, tiek kitu atveju nekaitoma bendrinė lytis moslem yra mums visai nereikalinga.

Pagaliau šis tas dar pasakytina ir dėl lietuviškų žodžių rašybos. V. Gailius rašo baukštus, sluoksnis, bet rūgštus ir kt. Bet toks rašymas yra visai nenuoseklus ir kiek pavėluotas: baugštus jau plačiai buvo vartojamas nepriklausomoje Lietuvoje, net dar J. Jablonskiui gyvam esant; baugštus šalia bugštus, bėgštus, rūgštus rašo ir J. Balčikonis „Lietuvių kalbos žodyno" pirmame tome, o antrame tome jis buvo jau pradėjęs vartoti ir sluogsnis. Tremtyje einama dar toliau; pvz. arkiv. J. Skvireckas Naujajame Testamente šalia rūgštus rašo jau ir augštas. Ir man rodos, čia visur einama visai tiesiu ir geru keliu: lietuvių kalbos duomenys rodo čia visur reikiant laikytis kilminės rašybos, būtent: būdvardžiai baigštus, baugštus, bėgštus, rángštus, rūgštus, taip pat darbštus, gobštus, kruopštus, lipštus ir kt. yra su priesaga -štus sudaryti iš šaknų baig-, baug-, bėg-, rang-, rūg-, darb-, gob- ir kt; plg. baig-štus: baigus „bailus" (gyvas žodis!) baigulys „bailybė, šiurpulys" (plg. dar latvių baiga „baimė" ir kt.); baugštus: baugus, baugulys, baiginti; bugštus, bugus, bugšnus, bugšlus, būgti, būgauti; rangštus „greitas" rangtis „skubėti"; rūgštus: rūgti, rūgimas ir tt. Šalia sluogsnis mūsų kalboje sakoma ir sluogstis, sluogtis, sluogas, sluogti (sluogsna nusluogė „į galą nulaibėjo") ir ir tt. Plg. dar: sprigtas: sprigis, spriegti, spraigyti; strigtas: strigti, strigo, striegti ir tt. Taigi čia mėginti kaip nors išsisukti iš kilminės rašybos yra visai negalima: čia kiekvienas, kas užsispyręs aklai dar nori kitaip elgtis, sąmoningai arba nesąmoningai visai nesiskaito su kalbos faktais ir tuo būdu paneigia elementariausius dėsnius. Tai tarp ko kito rodo ir šis pavyzdys: V. Gailius vok. ängstlich verčia į baukštus, bet schreckenhaft jau į baug(št)us! Matyti, jam neparanku buvo šalia baugus rašyti baukštus, todėl jis sutraukė draugėn — baug(št)us. Bet tuo žygiu jis pats sau prieštarauja — paneigia savo paties ankstyvesnį rašymą. Viskas būtų tvarkoje, jeigu jis, rašydamas pjautis, spjauti, jiešmas ir kt. su jotu, prieš kurį J. Jablonskis daugiausia šiaušėsi, būtų nuosekliai kilminės rašybos keliu ėjęs visur, kur toji kilmė yra visai aiški ir neabejojama.

Nemažos painiavos sudaro ir gausios korektūrinės arba rašybinės klaidos: dažnai nežinai, ar jos bespausdinant per neapsižiūrėjimą ar dėl nežinios yra atsiradusios, pvz.: mėtylės 18psl. užuot metylės; pavedus „panašus" 30 užuot pavėdus; analyzas 38 šalia analizuoti; škotų 225, škotiškas 700 šalia škotas 805; rėklės 386 užuot rieklės; žiaumuo „krateris" 543 šalia žiomuo 914; brūškos 601, brūškos užuot brūžkos; liedinys 614 užuot lydinys; kenis „eglė" 889 užuot kėnis (iš vok. žem. kėn „Kien, Kienholz") ir kt.

Apskritai imant, visame žodyne yra nemaža svyravimų, įvairių nukrypimų ir net šiek tiek klaidų. Bet, kaip pradžioje minėjau, jame apsčiai yra ir gerų dalykų, kuriais daugelis galės pasinaudoti ne tik vokiečių kalbai mokytis, bet ir šiaip lietuvių kalbos žinioms papildyti, tik tiek vienu, tiek kitu atveju skaitytojas turės kritiškai atskirti gerus grūdus nuo atvėtų arba pelų.

Pr. Skardžius.

RELIGINIS GYVENIMAS

Mūsų religinės kultūros darbo perspektyvos JAV. - Mūsų likimas po šio karo vis dėlto yra labai panašus į išmintingojo Odisejo likimą. Jam po Trojos sugriovimo, kaip mums po Antrojo Pasaulinio karo, nebuvo lemta greitai grįžti į savo namus, bet prisėjo klajoti po įvairias salas, pergyventi visokių pavojų ir patirti daug nuotykių. Jis turėjo rasti pravažiavimą ir pro Scilę su Charibde, ir iš vienakio žmogėdros rankų išsisukti. Tik po dešimties metų jam pavyko laimingai grįžti į savo namus pas skaisčią žmoną, šimto jaunikių atakuojamą ir jo belaukiančią. Šiandien mes taip pat esame panašioje būklėje: mūsų laivai klajoja po visus žemės vandenis, o mes nė nežinome į kokius krantus atrems savo smaigalį tas laivas, kuris mus veš. Dabar visos pasaulio šalys yra lyg tos salos, kurios iš mūsų reikalauja odisejiško sumanumo. Pagaliau pati mūsų vargšė tėvynė yra panašioj būklėj, kaip ištikimoji Odisejo žmona Penelopė, gaujos svetimų jaunikių varginama. Kaip Penelopei, jai priseina gintis nuo svetimų varžovų didele kantrybe ir sumanumu. Juk Penelopė naktį išardydavo tai, ką dieną būdavo išaudus, kad šitokiu būdu galėtų atidėlioti vestuves. Šis Penelopės nakties darbas yra tikras mūsų brolių pogrindinio darbo simbolis. Ir jie, kaip Penelopė, negali atsidėti kūrybiniam darbui, nes jie turi daugiau ardyti negu austi, kad šitaip bent kiek apmalšytų svetimšalių brutalių jaunikių apetitus.

Mes, gyvenantieji tremtyje, esame šituo atžvilgiu laimingesni: mums bent nereikia atsidėti griaunamajam darbui, bet pagal išgales ir laiko aplinkybes imtis kūrybinių uždavinių.

Šiandien mums visiems kyla klausimas, kokias sąlygas mes rasime kultūriniam darbui naujose šalyse. Todėl norisi čia pasvarsyti, kokios tos sąlygos ir aplinkybės bus religinės kultūros darbui tik viename krašte, būtent JAV.

Pirmu žvilgsniu jos, atrodo, turėtų būti mums labai palankios. Juk ten nuvažiavę mes rasime jau nuo seno veikiančių daugiau šimto lietuviškų parapijų su visa eile centralizuotų pagelbinių organizacijų. Tai jau labai daug. Tačiau ši visa Amerikos lietuvių religinė sąrangą turi ir vieną pagrindinės reikšmės trūkumą. Būtent, ji neturi savos hierarchijos. Lietuvių tautinė grupė nėra net atstovaujama Amerikos episkopate.

Žiūrint amerikietišku žvilgsniu, dėl to, žinoma, nėra ko stebėtis. Bažnyčios sąrangoje vyskupija yra teritorinis vienetas, o įvairių tautybių žmonės JAV gyvena susimaišę. Tiesa, kai buvo organisuojama JAV bažnytinė provincija, tautinių vyskupijų klausimas buvo iškilęs. Bet, norint, kad jauna Amerikos katalikybė geriau susiderintų su jauna Amerikos demokratija, buvo pasilikta prie teritorinių vyskupijų. Nedaryta tautinių vyskupijų, bet taip pat paliktos senos tautinės parapijos.

Žiūrint bažnytinės teisės požiūriu, parapija nėra labai stiprus bažnytinės organizacijos vienetas. Pagal kanonų teisę parapija net nėra juridinis asmuo. Juo tėra tik klebonas, kaip vyskupo atstovas vietoje. Kadangi klebonai parapijoj dažnai keičiasi, tai parapijos turtas yra užrašomas ne klebono, bet vyskupo vardu. Lietuvoj tai teturėjo teorinės reikšmės. Tačiau Amerikoje, kur bažnytinio turto klausimai yra judresni, tai gali turėti ir praktiškos svarbos. Vadinasi, tvarkant grynai lietuviškus religinius reikalus, sakysim, steigiant aukštesniąsias ar aukštąsias mokyklas, iš vyskupijų mes galime tikėtis tik labai atsitiktinės paramos.

Tačiau bažnytinė sąranga JAV nėra visiškai vienašališka tautybių atžvilgiu. Kai ji neatsižvelgia į tautines grupes organizuodama vyskupijas, tai ji atsižvelgia kitoje srityje, būtent, tvarkydama vienuolijų provincijas, kurios gali būti organizuojamos tautiniais pagrindais. Ir džiugu konstatuoti, kad mes lietuviai taip pat šitoj srity turime didelį aktyvą. Štai prieš porą metų gražus būrys jaunų pranciškonų iš Vokietijos ir Italijos aukštųjų mokyklų patraukė į JAV ir ten suorganizavo lietuvišką Pranciškonų provinciją. Rodos, pernai Tėvo Kidyko pastangomis įsisteigė ir T. Jėzuitų juridinis branduolys su provincijos teisėmis. Reikia spėti, kad ten susispies ir kiti lietuviai jėzuitai, kurie dabar gyvena kituose kraštuose. Tėvai Marijonai jau yra seni JAV pijonieriai. Jie turi savo kunigų seminariją (aukštąją mokyklą), kolegiją pasauliečiams ir kitą. Jie yra padėję įsikurti Pietų Amerikoj Marijonų provincijai, kuri ten jau yra išvariusi svarbią kultūrinio darbo vagą. Pernai jie taip pat sudarė galimybes iš jų tarpo atsiskirti lenkams ir sukurti atskirą savo provinciją JAV.

Tai buvo galima padaryti ne vien dėl to, kad JAV-se vienuolijos gali būti tautinės, bet ir dėl to, kad kanonai joms duoda plačių teisių. Vienuolijos organizaciniuose dalykuose yra nepriklausomos nuo vyskupo. Net mažas vienuolijos padalinys yra juridinis asmuo ir yra pats savo turto valdytojas. Vienuolijos provincijolas organizacijos dalykuose turi beveik vyskupiškas teises.

Turint visa šita galvoj, visai pagrįstai kyla klausimas, ar ne prie vienuolijų reikia mums gretintis, organizuojant mūsų kultūrinį gyvenimą JAV. Ar ne prie vienuolijų pirmoj eilėj teks organizuoti gimnazijas? Todėl ar nereiktų jau dabar mūsų švietimo vadovybei sueiti į sąlytį su vienuolijomis, nepamirštant ir parapijų, ir su jomis patyrinėti galimybes lietuviškam aukštesniajam švietimui išlaikyti.

Juridinėje vienuolijų globoje galėtų kilti ir aukštosios lietuviškos mokyklos klausimas. Juk daug Amerikos universitetų yra vienuolijų išlaikomi. Net moterų vienuolynai išlaiko universitetus. Žinoma, lietuviško uni-

versiteto reikalu reiktų tarp savęs susitarti visiems veiksniams, pirmoj eilėj vienuolijoms, kurios duotų juridinį pagrindą, o paskui parapijoms ir visuomeninėms organizacijoms, kurios telktų lėšas ir žmones.

Šiandien dar būtų per anksti numatyti visus religinės kultūros uždavinius, kurius mums iškels netolima ateitis. Bet kad jų bus sunkių ir komplikuotų, tai mums iš dalies sako ir ta būklė, kurioj yra įstrigusi tremtinių kunigų emigracija į JAV. Kadangi nei Bažnyčios kanonai, nei D. P. emigracijos įstatymas kunigams kliūčių nuvykti į JAV nenumato, tai kunigai anksčiau ar vėliau ir be NCWC globos ten nuvažiuos. Tačiau visas sunkumas prasidės tada, kai reikės įsijungti į JAV bažnytinį gyvenymą. Galbūt tada mūsų kunigai savo gyvenimui ir teisėms apsaugoti turės susiorganizuoti pagal popiežiaus Pijaus XII „Provida Mater Ecclesia" konstituciją, kuri vienuolijų privilegijas suteikia beveik pasaulietiškoms organizacijoms? (Žiūr. Nauj. Gyv. 1948 m. Nr. 4.) Tiesa, šie principai yra paskelbti, norint padėti savo profesinį darbą bedirbantiems pasauliečiams, bet galbūt jais galėtų pasinaudoti ir mūsų kunigai, atsidūrę šiuo laiku labai savotiškoje būklėje?

Svarstydami religinio - kultūrinio darbo galimybes lietuviams JAV, pabrėžėme tą juridinę prerogatyvą, kuri leidžia vienuolijoms bei kongregacijoms organizuotis tautiniais pagrindais. Paminėjome taip pat tris organizaciniu atžvilgiu išbaigtas vienuolijas bei kongregacijas - Pranciškonus, Jėzuitus ir Marijonus. Pavienių lietuvių yra taip pat kitose vienuolijose, tačiau jie kol kas dar neturi savo lietuviško juridinio branduolio. Yra taip pat JAV ir moterų kongregacijų. Nors jos yra labiau priklausomos nuo vietos vyskupo negu vyrų konkregacijos, tačiau tautinį pobūdį jos yra išlaikiusios nemažiau, kaip vyrai. Tų kongregacijų galima paminėti Kazimierietes, Pranciškones, Nekalto Marijos Prasidėjimo Seseris ir kitas. Steigiant lietuviškas mokyklas, šios institucijos gali suteikti nemaža pagelbos.

Galbūt, kad čia minimi kultūriniai uždaviniai vienuolijoms pasirodys šiek tiek svetimi ir sunkiai įvykdomi, tačiau su tremtinių visuomenės pagelba jie galėtų pasidaryti įveikiami. Toks vienuolijų ir visuomenės bendradarbiavimas išeitų didelėn lietuviškos kultūros naudon. Galima beveik sakyti, kad ši vienuolijų ir visuomenės sandermė šiuo laiku yra vienintelis realus pagrindas, ant kurio galėtų išlikti nesunykęs aukštesnysis lietuviškas švietimas.

Reikia atsiminti, kad ypatinga vienuolijų reikšmė visada pasirodydavo tokiais laikais, kaip mūsų, kada reikia saugoti kultūrines vertybes, bet nėra kas jas globotų. Tokiais laikais mokslininkai „asilio" jieško vienuolynuose. Taip buvo Vakarų Europoj tautų kilnojimosi laikais, atrodo, kad panašiai gali atsitikti ir mūsų tautos Odisėjos metu.

Kun. V. Bagdanavičius

- Pastaruoju laiku vėl plačiai nuskambėjo Paryžiaus arkivyskupo kardinolo Suhard žodžiai. Būtent, kardinolas Suhard, kurio didelis ganytojiškas laiškas prieš porą metų buvo radęs katalikiškame pasauly didelio atgarsio ir buvo išverstas į svetimas kalbas, Velykų proga pasakė pamokslą apie tradicijonalizmą, kurį jis nurodė, kaip mūsų laikų pavojų. Šių dienų pasaulis, pažymėjo jis, stovi ne tiktai katastrofos pavojuje, bet taip pat pereinamajame laikotarpy į naują paūgėjimą. Todėl ir Bažnyčia niekada neturi pasilikti statiška. Kiek jos esmė pasilieka nekintanti, tiek jos išviršinės formos turi būti judrios. Todėl būtų neteisinga ir klaidinga paklausyti tradicijonalistų ir nutraukti ryšį su mūsų laikų gyvenimu ir neješkoti naujų formų.

- Tarpamerikinės vyskupų konferencijos pranešimas atskleidžia didelį katalikų kunigų trūkumą Pietų Amerikoj. Šiandien Panamoj 10.000 tikinčiųjų tetenka vienas kunigas. Jis Bolivijoj aptarnauja 8.700, Peru - 6.000 ir Venecueloj - 5.000 tikinčiųjų, kai tuo tarpu Jungt. Amerikos V-se 630 katalikų tenka vienas kunigas. Milijoniniam Buenos Aires mieste yra nedaugiau kaip 50 kunigų. Todėl Europos kunigai kviečiami atsidėti bažnytinei tarnybai Pietų Amerikoj.

FILOSOFIJA

Egzistencializmas ir Krikščionybė. - Jau daugybė metų, kai egzistencinė filosofija nebeišsivysto. Kadaise M. Heideggerio ir K. Jasperso pasakytas žodis iš tikro buvo paskutinis. Teisingai tad Heideggeris savo „Laiške apie humanizmą" giriasi, kad po jo veikalo „Būtis ir laikas" pasirodymo niekas nežengė nė žingsnio priekin. Tačiau jeigu šis pasigyrimas rodo paties Heideggerio proto jėgą, tai sykiu jis rodo pačios srovės kažkokį ydingumą, neleidžiantį jai tekėti toliau ir išsiskleisti įvairiomis šakomis, kaip tai paprastai vyksta su kiekviena sveika ir nauja idėja. Prancūzą J. P. Sartre negalima laikyti egzistencializmo pratęsėju. Jis yra tik jo subanalintojas. Kaip savo metu sofistai, išnešę filosofavimą į rinkos aikštę ir padarę jį išmokstamu ir net perkamu dalyku, subanalino graikų filosofiją, taip šiandien Sartre, padarydamas egzistencializmą minios dalyku, pavertė jį mados apraiška, linksniuojama plepių, bet dažniausiai nesąmoningų lūpų.

Jeigu jieškotume priežasties, dėl ko egzistencializmas sustingo, turėtume, atrodo, sustoti prie Dievo problemos: e g z i s t e n c i a l i z m a s n e t i k n e į s t e n g ė D i e v o p r o b l e m o s i š s p r ę s t i, b e t j i s n e į s t e n g ė j o s n ė p a s t a t y t i. Heidegeris tame pačiame „Laiške apie humanizmą" ginasi nuo priekaišto, esą jis esąs ateistas. Jis tik nesprendžiąs Dievo problemos, nes jam atrodanti kvailybė filosofiškai jieško kelio į transcendenciją. Tačiau Heidegeris nepastebi, kad p a t s d i d ž i a u s i a s i r r a d i k a l i a u s i a s a t e i z m a s i r y r a n e k a l b ė t i a p i e D i e v ą. Mes nežinome subjektyvių Heideggerio nuotaikų. Tačiau jo sistema yra be prošvaistės į anapus. - Nedaug kuo geresnė yra šiuo atžvilgiu ir K. Jasperso filosofija. Jaspersas m ė g i n a kalbėti apie transcendenciją ir savo sistemoje jai skiria net visą knygą. Tačiau kelias į ją jam yra uždarytas š i f r a i s. Paskaityti šiuos šifrus yra žmogaus pastanga. Tačiau jų paskaitymas vistiek baigiasi nepasisekimu. „Šifras neatsiskleidžia, jeigu aš jo noriu, bet jeigu aš darau viską, kad išvengčiau jo tikrovės; jis atsiskleidžia likimo meilėje; bet fatalizmas būtų netikras, kuris iš anksto pasiduotų ir todėl išvengtų nepasisekimo" (Philosophie 867). Tiesa, pats Jaspersas kratosi priekaišto, kurį jam šioje vietoje būtų galima padaryti, kad žmogaus santykis su transcendencija virsta tiktai nuotykių jieškojimu. Tačiau vistiek jo sistemoje transcendencija žmogui neatsiskleidžia ir žmogus santykių su ja neužmezga. Nepasisekimas stovi žmogaus pastangų pabaigoje.

Šitasai Dievo problemos pastatymo trūkumas ir neleidžia egzistencializmui rasti kelio į krikščioniškąjį pasaulį. Krikščioniškasis žmogus negali pakelti tokios filosofijos, kurioje nėra durų į anapus. Galima šių durų jieškoti vienur ir kitur. Galima kelią į Dievą matyti einantį arba per žmogaus sielą (Augustinas) ar per pasaulį (Tomas Akvinietis). Tačiau

kiekvienu atveju jis turi būti. Filosofija, kuri principialiai atsisako tokio kelio ieškoti arba net paneigia jo galimumą, negali būti įimta į krikščioniškosios kultūros lobyną.

Šitą egzistencializmo trūkumą mėgina pataisyti prancūzų filosofas, vienas iš originaliausių romaniškojo pasaulio mąstytojų Maurice Blondel. Dar prieš pirmąjį pasaulinį karą išleistu savo veikalu „Veiksmas" (L'Action) Blondel suėjo į konfliktą su Kat. Bažnyčia, ir šis veikalas buvo įtrauktas į indeksą. Po to Blondelis keturiasdešimt metų nieko nerašė. Mokytojaudamas provincijoje, jis dar sykį permąstė savo tezes ir jas pradėjo skelbti tik po šio karo. 1945 m. jis pradėjo leisti „Filosofijos ir krikščioniškosios dvasios" trilogiją. Beveik visiškai apakęs senukas šiuo kartu susilaukė Bažnyčios pripažinimo ir pagyrimo. Štai ištrauka iš pop. Pijaus XII padėkos laiško, parašyto, popiežiui pavedus, Segretaria di Stato dabartinio vedėjo I. B. Montini: „Jūsų trilogija apie „Filosofiją ir krikščioniškąją dvasią", kurios neseniai išleidote pirmąjį tomą, slepia savyje kilnią ir patenkinamą apologetiką. Ir Jo Šventenybei buvo labai malonu priimti šią sūnišką pagarbos dovaną. Tokios problemos svarba negali būti niekeno nepastebėta, nes čia yra taip sumaniai svarstomi santykiai tarp filosofijos ir krikščionybės, tarp tikėjimo ir proto, tarp gamtos ir antgamtės . . . Ir jūs tai atlikote vedami Jūsų talento ir Jūsų tikėjimo. Išskyrus keletą posakių, kuriems teologinis griežtumas būtų reikalavęs didesnio tikslumo, ši argumentacija gali ir privalo inteligentijos sluogsniams būti įnašu į geresnį krikščioniškosios pasiuntinybės supratimą ir priėmimą . . . Jūsų protinė gerojo samaritiečio meilė, pasilenkdama prie sužeistos žmonijos stengdamasi ją suprasti ir prabildama į ją jos kalba, prisidės efektyviai ją įstatyti į nenukrypstančias ir išganingas jos dieviškojo pašaukimo perspektyvas" (cit. „La vie intellectuelle" 1945 m. 2 nr. 40 p.). Todėl nors tomistų kongresas Romoje 1947 metais pasisakė prieš egzistencializmą apskritai ir nors vienas referatas buvos skirtas specialiai M. Blondelio egzistencializmui atmesti, tačiau minėtas Montini laiškas duoda vilties, kad Blondelio filosofija gali ilgainiui būti tiltas, kuris sujungs krikščioniškąjį mąstymą su egzistenciniu. Dievo problemos tinkamas pastatymas gali egzistencializmą išgelbėti iš jo sustingimo ir atidaryti jam naujas perspektyvas. Jeigu į Dievą eina kelias iš žmogaus sielos, jeigu į Jį galima eiti, pradedant pasauliu, kodėl negalima būtų rasti kelio į anapus iš žmogiškosios egzistencijos? Nejaugi, gavęs savo esmę iš Dievo, žmogus galėtų pasilikti Jam uždaras savo buvimu? Reikia tik tinkamai išnagrinėti egzistenciją ir, atrodo, kad kelias į transcendenciją turi būti rastas. O radus šį kelią, egzistencializmas ir Krikščionybė paduos sau rankas. Tuo būdu bus apvaisintas dabartinis katalikų mąstymas, jau daug metų tekąs sėklia ir nekūrybiška vaga, ir sykiu egzistencializmas bus išgelbėtas iš savo akligatvio. Maurice Blondel galbūt yra pirmasis žingsnis į šitokią susiderinimo šventę.

A. Jm.

•

Argentinos filosofų kongresas Mendozoje nutarė palaikyti glaudžius ryšius su vokiečių filosofais, kviesdamas vokiečius paskaityti Argentinos universitetuose epizodinių kursų ir sykiu pasikeisdamas filosofiją studijuojančiais studentais.

MENAS

Naujas skulptorius. - Mūsų plastinis menas ir šitose sunkiose sąlygose sugebėjo išsiauginti prieauglį, kai tuo tarpu kitos meno rūšys naujom jėgom beveik nepasipildo. Čia didelį vaidmenį suvaidino Freiburgo i. Br. „Ecole des Arts et Matiers", kuri per lietuvišką vadovybę ir profesūrą sugebėjo sutelkti daugiausia lietuvių studentų. Šalia šitos mokyklos įvairiose meno akademijose dar studijuoja būrelis lietuvių. Kada mūsų spauda paminėjo Freiburgo i. Br. mokyklos baigusiuosius, tuo pačiu metu buvo pamiršta, kad Romoje 1948 metų vasarą baigė meno akademiją skulptorius Petras Vaškys.

Naujojo skulptoriaus darbų nuotraukos, patekusios į Vokietiją, rodo, kad šis jaunas žmogus ne tik su talentu, bet ir su dideliu pasiryžimu ateina į mūsų meno pasaulį kurti grožio vertybių.

Petras Vaškys, kilme žemaitis, dabar užkliudęs 29 savo amžiaus metus, išaugo iš didelio vargo, iš „jaunųjų ūkininkų" judėjimo, pats savo jėgomis prasimušė visus kelius ir atsidarė visas duris. Vargas privertė iš pat mažens pelnytis duoną savo rankom, prakaite kurti gyvenimą. Ir gimnazijos suolas, kur patogiai jaučiasi daugelis sočių vaikų, jam buvo šykštus ir kietas. Jis greit buvo pakeistas amatu - daržininkyste. Gilindamas šią šaką, jis baigė Kaune A. Fredos Sodininkystės ir Daržininkystės mokyklą ir, tarnaudamas Botanikos sode kaip sodininkas, vokiečių okupacijos metais įsotojo į Kauno Taikomosios Dailės Institutą studijuoti skulptūros pas Zikarą ir Kašubą. Su tremtinių banga 1944 metais atsiduria Vokietijoje, o 1945 su italų darbininkais ir belaisviais be pinigų, be dokumentų išvažiuoja į Italiją, į Pizą. Iš ten patenka į Florencijos meno akademiją, kur baigė 2 ir 3 kursą. Tada persikelia į Romos meno akademiją, kurią baigia 1948 m. vasarą. Tų pačių metų rudenį jis dalyvauja Nevaroje „1° Biennale del'Arte sacra" parodoje. (Parodoje dalyvavo italų dailininkai, bet prie jos buvo suorganizuotas lietuvių skyrius, kuriame dalyvavo: Jonynas, Vaškys, Melnikas, Pocevičiene.) Parodos proga jų kūrinių nuotraukos buvo įdėtos keliolikoje laikraščių ir žurnalų ir nufilmuotos kino apžvalgoje.

Iš tų darbų nuotraukų, kurios pateko į Vokietiją, negalime apžvelgti naujojo skulptoriaus kūrybos pobūdžio. Atrodo, kad jis dar tebėra tradicinėje italų mokyklos įtakoje. Vartodamas savo darbams vašką, jis pasiekė subtylaus formos pajautimo, grakštumo ir žavesio. Tačiau šitose formose sutinkamas ir tam tikras akademizmas, kuris apriboja menininko fantaziją ir pergyvenimo gilumą. Šalia to jis eina ir tradiciniu mūsų liaudies skulptūros keliu, stiprindamas stilizaciją, ieško simbolinės išraiškos.

Kur jaunasis skulptorius pasuks, į kokias meno aukštumas jis įsiverš, parodys dar ateitis. Pirmieji kūriniai savo subtiliu formos pajautimu, savo nuoširdumu ir atbaigtinumu jau atkreipė žiūrovų dėmesį. Tačiau čia reikia priminti ir tai, kad mūsuose yra buvę daug tokių žiežirbų, kurios, baigdamos mokyklą, sušvito ir atrodė, išaugs į stiprius menininkus, bet gyvenime šitie talentai dingo, užsikasė, susmulkėjo ir net metė ištikimybę menui. Petras Vaškys, siekdamas mokslo bei išsilavinimo, parodė daug veržlumo. Jeigu jis ir toliau šį veržlumą išlaikys, ieškos ir dirbs, niekada nepasitenkindamas tuo, ką turi, niekada nesustos, tai savo talentu suteiks ne tik vaškui, bet ir marmurui stiprias individualines formas ir mūsų kultūrą papuoš dar naujais meno laimėjimais.

Lietuvių Dailės Instituto paroda Freiburge. - Š. m. kovo 15 d. Augustiner Museum Freiburge i. Br. buvo

atidaryta Lietuvių Dailės* Instituto surengta lietuvių dailės paroda. Parodoje dalyvavo: P. Augius, L. Bakis, A. Dargis, P. Kaufmanas, V. Rataiskis-Ratas, A. Vaičaitis, A. Valeška, T. Valius, L. Vilimas, V. Vizgirda ir T. Zikaras. Paroda buvo paminėta ir gerai įvertinta mūsų ir vokiečių spaudoje.

Ginčai ir triukšmas dėl anoniminių laiškų. - Prieš Lietuvių Dailės Instituto parodos atidarymą Freiburge pasirodė anoniminiai laiškai, kurie, atrodo, turėjo tikslą pakenkti parodos surengimui. Anoniminius laiškus gavo Augustiner Museum vadovybė, Freiburgo miesto burmistras, vokiečių meno kritikai, spaudos atstovai ir kiti asmenys. Dailės Institutas, užuot pasitenkindamas priekaištų ir reikalo išaiškinimu bei apgynimu prieš vokiečius, pradėjo ji tyrinėti ir sukėlė mūsų spaudoje didelį triukšmą. Pasišaukę talkon vokiečių kriminalinę policiją, jie nustatė, kad anoniminiai laiškai esą parašyti Aleksio Rannito mašinele. Apie tai paskelbė spaudoje 13 Instituto narių pasirašytą raštą. Taip abi pusės pradėjo karą per laikraščius. Gaila, kad mūsų menininkai ir visuomenės žmonės šitą reikalą taip karštai paėmė ir savo laiką, kuris turi būti paskirtas kūrybai, atidavė mažai reikšmingam dueliui, nors tie anoniminiai laiškai ir verti pasmerkimo.

DP paroda Amsterdame ir Haagoje. - Šių metų vasario mėn. IRO vadovybė Amsterdame surengė DP parodą. Joje dalyvavo 54 tremtiniai dailininkai, jų tarpe 8 lietuviai: P. Augius, A. Galdikas, V. K. Jonynas, V Petravičius, V. Ratas, A. Valeška, T. Valius, V. Vizgirda. Mūsų dailininkų kūryba susilaukė namažo dėmesio. Ir parodos išleistame kataloge lietuviai gausiai atstovaujami. Jame yra net 5 darbai. Katalogo viršelis T. Valiaus. Gražiai ir plačiai parodą paminėjo Amsterdamo laikraščiai. Meno kritikų buvo paminėti ir įvertinti daugiausia lietuvių darbai. Parodai pasisekus, ji buvo perkelta į Haagą, o iš ten manoma, kad bus perkelta į Londoną ir į Paryžių.

Lietuvių dailės paroda J. A. Valstybėse. Praeitą metą buvo parengta didelė paroda Jungt. Amerikos Valstybėms. Hanau lietuvių stovykloje buvo išstatyti kai kurie jos eksponatai, nes visų dėl patalpų stokos negalėjo. Buvo išleistas puikus priedas „Lithuanian Art in Exile", gražūs V. Petravičiaus piešti plakatai ir katalogas. Dėl lėšų stokos ir įvairių kitų kliudymų ši paroda ilgai laukė savo iškeliavimo į J. A. Valstybes. Šį pavasarį pasisekė vargais ne galais ją išgabenti į Ameriką. Pirmiausia bus ji atidaryta New Yorke, paskui kilnos į kitus miestus. Parodoje atstovaujama visos plastinio meno rūšys su gausiu pritaikomojo meno skyriumi. New Yorke paroda įvyks New Yorko miesto meno muziejuje.

Paroda Romoje. Meno kritikas Aleksis Rannitas savo pastangomis sudarė galimybės surengti parodą Romoje. Ji buvo atidaryta birželio pradžioje. Joje dalyvauja: V. K. Jonynas, V. Petravičius ir Wiraltas.

P. Jurkus.

KINAS

„Bernadetės giesmė". - Vokiškai rašąs Pragos žydas (gim. 1890 m. rugsėjo 10 d.) Franz W e r f e l 1940 metais birželio mėnesį pasijuto supamas vokiečių kariuomenės Prancūzijoje. Žinodamas, kas jo laukia, jei pateks į vokiečių rankas, jis patraukė Ispanijos linkui ir pasislėpė Lourde. Čia susipažino su Marijos apsireiškimais, su Bernadetės Soubirou gyvenimu ir pasižadėjo parašyti apie ją ir apie Lourdą knygą, jeigu jam pasiseks ištrūkti iš Prancūzijos ir pasiekti Amerikos krantus. Jo pažadas buvo išklausytas. Jis mirė 1945 m. rugpiūčio 27 dieną Beverly Hills Kalifornijoje. Tačiau prieš mirtį jis išpildė savo pažadą. „Das Lied von Bernadette" buvo jo atsiteisimas dieviškajai Apvaizdai už išgelbėjimą.

Knygai pasirodžius, Hollywood bendrovė „20th Century Fox" pagamino filmą, pavadintą tuo pačiu vardu, kuri laimėjo Amerikos pirmąją premiją, nepaprastu pasisekimu apėjo visą naująjį kontinentą, atkeliavo į senąją Europą ir čia buvo labai šiltai priimta. Vokietijoje jos kelionė prasidėjo Münchene, kur pirmajame seanse dalyvavo kard. M. Faulhaberis, pasakęs karštą kalbą, ir daugybė žymių Vokietijos katalikų. Filma buvo ir tebėra laikoma Katalikybės triumfu. Bendrovė „20th Century Fox" susilaukė iš protestantų pusės net priekaištų, esą Hollywoode įsigalėjusi Romos diktatūra, kadangi ši bendrovė pastačiusi visą eilę katalikiškų filmų. Bendrovės valdyba pasiaiškino, kad „čia eina kalba ne apie dvasinius, bet apie finansinius reikalus. Protestantiškoji filma sudaro abejotino pasisekimo žygį" (plg. Dokumente 1947 m. nr. 5/45). Tuo tarpu katalikiškos filmos einančios puikiai.

Koks tad yra šios garsios filmos pobūdis? Nenorime čia jos vertinti estetiniu ir techniniu atžvilgiu. Šia prasme ji yra be didesnių priekaištų. Psichologinis įtikimumas, puiki svarbesniųjų veikėjų vaidyba, gražūs muzikiniai palydai padaro ją patrauklią ir todėl publikos mielai lankomą. Tačiau kaip yra su anuo Katalikybės triumfu, kuriuo šį filma buvo pakrikštyta? Ar ištikro „Bernadetės daina" yra katalikiška filma tikrąja ir tiesiogine šio žodžio prasme?

Filmos vyksmą sudaro Bernadetės Soubirou gyvenimas: pradedant malkų rankiojimu miške ir baigiant jos mirtimi vienuolyne. Tačiau šitas gyvenimas, iš viršaus žiūrint, neturi jokių ypatingesnių žygių. Jis yra kasdieninis, kaip ir tūkstančio mergaičių, kurios yra nelabai gražios ir dar mažiau gabios. Tokia buvo ir Bernadetė. O jeigu ji vis dėlto šiandien yra žinoma visame pasaulyje, jeigu ji patraukė savęspi net Werfelio plunksną, tai ne kuo kitu, kaip tik s a v o š v e n t u m u. Bernadetės kelias yra kelias į šventumą. Šitaip filmoje ji yra ir vaizduojama. Ji nėra žygio h e r o j ė, bet tyli, kantri ir nusižeminusi š v e n t o j i.

Šitoje tad vietoje mums ir kyla klausimas: iš kur Bernadetė semia savo šventumą? Per ką eina jos kelias į dieviškąją malonę? - Ir štai, čia kaip tik ir paaiški p r o t e s t a n t i š k a s i s filmos pobūdis. Sukilę prieš išviršines Katalikų Bažnyčios ydas, protestantai sukilo sykiu ir prieš esminį Bažnyčios vaidmenį, kurį jai buvo skyręs pats Kristus, būtent: b ū t i ž m o g a u s k e l i u į T ė v ą. Bažnyčia juk yra ne kas kita, kaip laike ir erdvėje besiskleidžiąs Kristus. Tačiau pats Kristus yra pasakęs, kad niekas negali ateiti pas Tėvą kitaip, kaip tik per Jį, kitaip sakant, per Bažnyčią. Protestantai paneigė šį Bažnyčios bruožą, paskelbdami, kad kiekvienas žmogus santykiuojąs su Dievu ir gaunąs iš Jo malonių tiesiog, netarpininkaujant Bažnyčiai. Bažnyčios vaidmuo pasiliko tik moralinis ir drausminis: ontologinis pagrindas jai buvo sugriautas.

Šitas bruožas žymu ir „Bernadetės dainoje". Kad Bernadetė Soubirou yra šventoji, mes nė kiek neabejojame, filmos žiūrėdami. Tačiau kad ji tampa šventąja B a ž n y č i o j e ir p e r B a ž n y č i ą, to filmoje nėra. Priešingai, nagrinėjant Bernadetės kelią, aiškiai galima pastebėti, kad jos šventumas jai yra kažkaip įgimtas, esąs jau joje pačioje, kažkoks gamtinis, jai tiesiog duotas. Sakramentinių praktikų, maldos, liturgijos, vadinasi, viso to, ką teologai vadina

„opus operatum" filmoje nėra. Joje yra tik Bernadetės kantrumas, tylumas, geraširdiškumas, atlaidumas, artimo meilė, savęs nusigalėjimas,, vadinasi, visa tai, kas vadinama „opus operantis" - tos prigimtosios dorybės, kurių gali turėti ir kiekvienas padorus stabmeldis. Tačiau visi šie dalykai, katalikiškuoju supratimu, žmogaus švento nepadaro. Šventumas yra daugiau, negu tik paprastas moralinis prigimtas gerumas. Šventumas yra dieviškųjų dorybių pražydimas žmogaus sieloje. Tuo tarpu dieviškosios dorybės yra įdiegiamos ir palaikomos bei išvystomos sakramentais, tuoju objektyviniu veikimu, kuris eina t i k per Bažnyčią. Bernadetės gyvenime šio objektyvinio veikimo nematyti. Bernadetė yra gera, dora mergaitė. Tačiau, kad ji galėtų šitokiu keliu pasidaryti šventąja, yra neįmanoma. O jeigu ji vis dėlto filmoje yra vaizduojama šventąja, turime pripažinti, kad šitoks šventumo supratimas yra protestantiškas, bet ne katalikiškas.

Tas pat galima pasakyti ir apie bažnytinių institucijų pavaizdavimą. Vienuolyno mokykla Lourde yra atsilikimo pavyzdys. Vienuolynas - kalėjimas: vienuolės pasivaikščiojimo metu eina ratu, stebimos savo viršininkių, kaip kaliniai. Bernadetės mokytoja ir vėliau jos prižiūrėtoja vienuolė, nors psichologiškai ir įdomi, tačiau žiauri ir nekrikščioniška. Taip! Visi šie bruožai galima rasti katalikiškuose žmonėse ir katalikiškose institucijose. Tačiau filmoje jie yra s i m b o l i a i, atstovai, reiškėjai, kadangi šalia jų jokių kitų Bažnyčiai atstovaujančių nei institucijų nei asmenų nėra. Todėl šie simboliai ir reiškia Bažnyčios grynai išviršinį pobūdį, nesuaugusį ir negalintį suaugti su žmogaus vidumi. Nenuostabu todėl, kad Bernadetė vienuolyne pasilieka svetima: kokia ji iš pasaulio atėjo, tokia ir miršta. Jokio pasikeitimo nematome. Vienuolynas jai yra ne tobulybės kelias, bet tiktai p a s t o g ė. Tai yra specifiškai protestantiškasis bažnytinių institucijų supratimas.

Šie tad filmos bruožai - šventumo atjungimas nuo sakramentų ir bažnytinių institucijų atjungimas nuo žmogaus formavimo - padaro, kad mes negalime laikyti „Bernadetės giesmės" katalikiška filma, o juo labiau Katalikybės triumfu, kaip ją yra pavadinę kai kurie susižavėję žurnalistai. Ši filma yra r e l i g i n ė, taip! Tačiau religingumo kategorija yra žymiai platesnė, negu katalikiškumas. Religingumo galima rasti ir stabmeldiškajame gyvenime. Tačiau ten nėra to, ką Kristus yra atnešęs ir įsteigęs. Ten nėra sakramentinės-objektyvinės tvarkos, kaip jos nėra nė šioje filmoje. Todėl „Bernadetės giesmė" galima laikyti g a m t i n i o š v e n t u m o filma, tačiau ne tojo, kuris eina iš Kristaus per Bažnyčią. Ir nuostabu, kad būtų buvę kitaip. „Bernadetės giesmės" autorius buvo žydas ir mirė žydas, tegul ir kilnios sielos (apie tokius žydus italai sako: „Žydas, geresnis, negu krikščionis"), tačiau negalįs į Katalikybės gyvenimą įsijausti ir Bažnyčios, kaip Kristaus Mistinio Kūno, pergyventi. Filmą statančioji bendrovė yra protestantiška. Argi tad galėjo iš šių rankų išeiti Katalikybės triumfo filma?

A. Mc.

SOCIALINIS GYVENIMAS

Grynųjų idėjų pavojus. - Kanauninkas C a r d i j n, JOC steigėjas ir vadas, yra sykį pasakęs, kad „darbininkai reikalauja ne tiek socialinės doktrinos tekstų, kiek žmogiškų gyvenimo ir darbo sąlygų". Atsiremdamas į šiuos žodžius „Pax Romana" laikraštis rašo: „Šis trumpas sakinys genijalaus JOC kūrėjo paliete pavojingiausią socialinės katalikų veiklos žaizdą: m ū s ų l i n k i m ą p a s i t e n k i n t i b e n d r ą j a d o k t r i n a. Niekas nenori neigti esminės sveikų idėjų reikšmės, kurių tiesiog tragiškai stinga dabartiniam pasauliui. Reikalingas yra didelis, grynai protinis darbas sukurti socialinių teorijų statiniui, tinkamam pagydyti ekonominį ir socialinį šiandienos gyvenimą. Tačiau jeigu pasitenkinsime šiomis teorijomis, net netirdami galimybių pritaikyti jas konkrečioms situacijoms, nenustebkime, kad realus pasaulis susireformuos be mūsų. Mums labai patinka klausyti puikių paskaitų apie kataliko pašaukimą socialinėje srityje. Kartais tiesiog apsvaigstame stebėdamies ir neatsistebėdami tikrai didinga socialine Bažnyčios doktrina. Tačiau pamirštame, kad žmogus negyvena grynųjų idėjų stratosferoje . . . Darbininkas, kuris gauna badmirišką atlyginimą ir turi šeimą iš aštuonių vaikų, reikalingas yra ne gražaus katalikiškosios doktrinos teksto apie šeiminį atlyginimą, bet keletos pezų daugiau, kad galėtų vesti padorų savo ir savųjų gyvenimą. Šias eilutes rašantysis turėjo laimės aplankyti Pietų Ameriką 1941 metais, kai katalikiškasis pasaulis šventė „Rerum Novarum" penkias dešimties metų sukaktį. Įvairūs kraštai organizavo socialines savaites, kurios kartais apimdavo ištisas istorinių, teorinių, ekonominių ir kitokių paskaitų serijas. Ačiū Dievui man teko pažinti ekonominę ir socialinę anų kraštų realybę. Ir didelis buvo mano nusistebėjimas bei apsivylimas patyrus, kad beveik visos paskaitos apsiribojo priminusios didžiąsias socialines Leono XIII ir Pijaus XI doktrinos linijas. Daugu- ma kalbų buvo visiškai panašios į tas, kurias buvau girdėjęs Europoje: šeiminio atlyginimo reikalingumas, įrodytas visu sociologiniu subtilumu, tačiau be ryšio su atlyginimu, kurį darbininkų šeimos gauna šiuose kraštuose iš tikro; darbininkų sindikato teisėtumas, nė žodžiu neprasitariant, ką katalikai yra padarę jam išugdyti; kapitalizmo klaidos, neminint konkrečių galimybių pereiti prie teisingos ekonominės sistemos arba prie lygesnio turtų padalinimo." - Autorius primena, kad daugybėje Pietų Amerikos kraštų katalikai pradeda pastaraisiais metais nuo grynųjų idėjų pereiti prie konkrečių darbų. Tačiau čia pat pastebi, kad „tebepasilieka liūdna tikrovė, jog daugumoje šalių darbininkai dar gyvena nežmoniškose ir tuo pačiu nekrikščioniškose sąlygose ir kad didelis skaičius katalikų, katalikų savo įsitikinimais ir savo sena kultūra, nesidomi šia skaudžia problema. Iš tikro, tai skaudi problema beveik visam lotynų Amerikos kontinentui, net pasakytume v i e n i n t e l ė skaudi problema, su kuria yra įvairiais atžvilgiais ankštai susijusi kunigiškųjų pašaukimų problema. Tai nėra priekaištas: Europoje taip pat katalikai nebuvo supratę socialinio klausimo reikšmės. Kai kuriuose Europos kraštuose Leonas XIII taip pat buvo laikomas „socialistiniu popiežiumi". Taip pat nevienąme krašte buvo labai menkai stengiamasi vykdyti praktikoje didžiojo popiežiaus tokias aiškias normas, kol galop buvo per vėlu . . . Šiandien visur garbinami didieji socialiniai 19 šimtmečio apaštalai, lengvai pamirštant tuos baisius sunkumus, opozicijas, nesupratimus, kurių jie visą gyvenimą patyrė kaip tik iš savo tikėjimo brolių. Ir jeigu Bažnyčia Europoje iš tikro prarado beveik visą darbininkiją, jei visi socialiniai mūsų darbai yra įtariami net ir geros valios žmonių, jeigu Europos darbininkų masės tebeseka marksizmu, kaip socialinio teisingumo viltimi, negalime neigti, kad kai kurie katalikai, ir tai įtakin-

gi, liberalistinės-kapitalistinės epochos metu didele dalimi yra už tai atsakingi. Vienas Dievas težino, kiek būtų buvę galima išvengti baisių bandymų, kilusių iš abiejų pasaulinių karų, iš daugybės revoliucijų, iš nacizmo ir komunizmo, jeigu devynioliktojo šimtmečio pabaigos ir dvidešimtojo pradžios katalikai būtų išgirdę Bažnyčios balsą ir būtų ėmęsi statyti ekonominę ir socialinę santvarką pagal krikščioniškąją doktriną. Šis tragiškas Europos pavyzdys tebūna pamoka visiems kontinentams. Visų pirma Pietų Amerikos kraštams, kurie išlaikė katalikiškojo tikėjimo vienybę ir kuriuos dieviškoji Apvaizda apdovanojo turtais, kad jų teisingas naudojimas ir paskirstymas užtikrintų visiem gyventojam minimalines žmogaus verto gyvenimo sąlygas . . . Pasaulis žiūri į lotynų Ameriką, laukdamas, kaip katalikiškasis kontinentas išspręs socialinę krizę" („Pax Romana" 1948m. 5 nr.).

- Kolumbijos katalikų žurnalas „Testimonio" (15 nr. p. 47-54) išspausdino Dr. Antano Kimšos straipsnį „Estampas de dos mundos" - „Dviejų pasaulių paveikslai", kuriame autorius sugretina krikščioniškąjį ir komunistinį pasaulį, imdamas šiam pastarajam konkrečių pavyzdžių iš dabartinio Lietuvos gyvenimo.

- Olandijos vyskupai uždraudė kunigams duoti išrišimą tiems įmoninkams, kurie nemoka šeiminio mokesčio savo darbininkams.

- Prancūzijoje vis labiau auga sąjūdis, pavadintas „Economie et Humanisme", įsteigtas tėvo J. L. Lebret O. P. Tai yra sykiu studijų centras, dvasinis sąjūdis ir veiklos centras. „Žmogiškoji ekonomija, sako šio sąjūdžio kūrėjas, bus sintetinis mokslas visų mokslų, kurie nagrinėja žmogų, jo reikalus ir jo pažangą". Šiam tikslui jis apims ir politiką, ir ekonomiką, ir geografiją, ir industriją ir apskritai visa, kas tik galėtų teikti reikalingos jam medžiagos. Sąjūdis nori informuoti katalikus, atskleisti nekatalikams socialinę katalikų doktriną ir paruošti sąlygas naujai visuomenei pagal krikščioniškąją dvasią.

- P. Maurin, atsiremdamas į danų konvertito Joergensen veikalą apie šv. Pranciškų, sustatė šiuos šešis pagrindinius socialinius šv. Pranciškaus Asyžiečio troškimus: 1. atiduoti kitiems savo perteklių, 2. dirbti savomis rankomis, 3. siūlyti kitiems savo patarnavimus, 4. prašyti pagalbos iš kitų, esant be darbo, 5. gyventi laisvam, kaip paukščiui, 6. visą gyvenimą dėkoti Dievui už jo dovanas. Nesunku pastebėti, kad šie šv. Pranciškaus troškimai yra paimti iš Kristaus Kalno pamokslo ir sudaro pagrindinius socialinės Evangelijos nuostatus.

- Amerikos Kat. Bažnyčia 5 lapkričio švenčia palaimintojo M a r t i n o d e P o r r e s šventę. Šis palaimintasis buvo kreolas (baltasis gimęs kolonijose), mulatas (negro ir baltojo mišinys) ir neteisėtas vaikas. Šiandien jis yra pupuliariausias šventasis visoje Amerikoje. Jis yra ne tik ženklas, kad Bažnyčia altoriaus garbe vainikuoja visus be jokių socialinių skirtumų, bet taip pat ir simbolis atbundančių žemųjų sluogsnių, kurie reikalauja žmoniškų gyvenimo sąlygų.

AKADEMINIS GYVENIMAS

Studentija ir muzikinis išsilavinimas. - Matydamas studentijoje mūsų būsimąjį elitą, siaubingai išsigąstu jo baisaus antimuzikalumo . . . Jei gimnazijoje moksleivis gavo kad ir labai skurdaus muzikos minimumo, tai universitete jis jo visai negauna. Muzikalumo lavinimas paliktas privačiai studentijos iniciatyvai ir tradicijoms. Atrodytų, kad organizacijų konferencijos bei studijų dienos būtų puiki proga ir muzikos studijoms papildyti bei muzikinį skonį lavinti. Aš nemanau, kad aš čia žiūriu pro specialisto akinius. Muzika nėra kokia nors specialybė, kaip ja nėra nei tapyba nei literatūra. Specialybe ji tampa tik specialisto ugdymui. O plačioms masėms ji yra aukščiausios rūšies dvasios penas, kurį priimti bei suprasti reikia ir tam tikro pasiruošimo. Tam reikia nemaža pastangų. Šiandien mes labiausiai atsilikę muzikos srityje. Mūsų elitas pradeda kurti baisią tezę - muzika muzikams! Tai lygiai tas pat, jei kas sakytų: kunigų pamokslai kunigams. Ne, muzikai nėra idijotai, kad „bovytų" vienas kitą savo kūriniais. Muzikai yra mūsų muzikinės dvasios vadai ir nori tarnauti visuomenei. Būdami mažiausiai pajėgūs visuomeniškai, politiškai, ekonomiškai, sakyčiau net ir moksliškai, jie žūsta gyvenimo nelygioje kovoje, jei visuomenės elitas - inteligentija ir jos ateitis - studentija nenori nieko apie muziką žinoti. Jei mūsų elitui terūpi tik siaura jo specialybė bei jo užimama vieta, kokiu skurdžiu jis tampa ir tai gana trumpu laiku! Kokių siaurų karjeristų sulaukiame iš jo ir kokių baisių aukų atsiranda! Vieninteliu tokio „elito" maistu tampa kortos ir gėrimai. Tai baisus gyvenimas, o vadovaujančiose vietose visiškai nepateisinamas.

Jeigu pažiūrėtume patriotiškai, turėtume taip pat pripažinti, kad savo pareigų tėvynei pilnai neatliekame muzikos atžvilgiu. Būdami svetimųjų pavergti, pasižymėjome savo muzikalumu. Mūsų tautos masė, susispietusi aplinkui arklą, sukūrė nepaprastą lobyną, l i a u d i e s m e l o d i j a s. Tas lobynas nevieno kultūringo vakariečio atkreipė malonų dėmesį. Muzikalios tautos vardas buvo mums dažnai duodamas. Bet štai, mes išeinam iš primityvios artojų stadijos. Mes susilaukiame savos inteligentijos luomo. Mūsų liaudies menas, būdamas neįkainuojamas lobynas, mūsų inteligentijos sluogsniui tėra tik primityvizmo ir atsilikimo žymė. Jis reiškia ne ką kitą, kaip apsileidimą, kaip tinginystę įsigyti kultūrinių muzikos vertybių. Liaudies menu mes norime lyg uždengti, lyg pasiteisinti prieš nenorimą ar negalimą įsigyti muzikinę kultūrą. Dažnas suverčia atsakingumą muzikams. Gal būt nevienas muzikas dar nepilnai priaugo prie savo uždavinio. Gal dažnas naudoja muziką tuščioms savo ambicijoms. Gal nevienas ir muziko vardo nėra vertas. Tačiau tarp mūsų yra ir nemažas būrys rinktinių muzikų, kurie gražiausias savo jėgas atidavė muzikinei kūrybai. Atsiremdami į jų laimėjimus, mes galėjome išsivystyti puikų muzikinės kultūros klestėjimą. Bet jų kūryba nerado atramos visuomenėje, svarbiausia inteligentijoje ir valdančiuose sluogsniuose. Ji, kaip nelaistoma gėlė, suskubo savomis jėgomis sukrauti tik žiedą, kad pražydus numirtų, nesubrandinusi nė naujų sėklų. Vieni muzikai yra bejėgiai, nes jie kuria ne sau, o visuomenei. Ir šiandien mes randame jau naujų apibūdinimų svetimoje literatūroje. Būdami iš prigimties muzikali tauta, įėję į kultūrinį savo gyvenimo tarpsnį nepateisinom šio savo vardo. Pasaulis laukė iš mūsų pasaulinių vertybių, tik mes dėl savo nerangumo neskubam tų vertybių siekti. Ir čia yra mūsų patriotinė nuodėmė. Patiekti iš primityvaus ūkio pasaulinės markės sviesto sugebėjome. Bet iš savo praamžinų ir jau pripažintų liaudies muzikos ver-

tybių išvystyti pasaulinių vertybių kult~ringa forma nepanorėjome.

Aš, žinoma, nenoriu kaltinti nieko, bet jau pats laikas atkreipti į tai dėmesį. Reikia dėti visas pastangas šią spragą užpildyti. Studentija yra paskutinis tarpsnis pakopoje į inteligentiją. Sutvarkius jos muzikinio lavinimosi programą, būtų galima labai daug pasiekti.

Konkretizuodamas šias mintis norėčiau siūlyti, kad studentų suvažiavimai ar studijų dienos neapsieitų be rimtų koncertų. Du, trys rečitaliai rinktiniam programom iš įvairių sričių turėtų rasti vietos studentiškose konferencijose. Gali būti fortepijono rečitalis, smuiko, violončelės arba vargonų, jei rengiamojoje vietoje yra bažnyčia su gerais vargonais. Gali būti vokalinis koncertas, bet būtinai rimtos programos ir vienos ar vieno vokalisto. **Mišrūs koncertai turėtų būti visai išbraukti.** Jiems vieta būtų tiktai paprastuose studentų pasilinksminimuose, kurių tikslas yra pramoga, o ne auklėjimas. Kamerinė muzika, kaip trio, kvartetai turėtų būti plačiausiai toleruojami. Praktiškai galėtų susidaryti tradicija kviesti studijų dienoms tuos menininkus, kurie pastaraisiais metais davė naujų rimtų programų. Tokiu būdu studentija būtų įtraukta į pačias muzikos aktualijas ir galėtų sekti mūsų muzikos išsivystymą. Tokiu būdu įsivyrautų puikios tradicijos, ugdančios mūsų muzikinę kultūrą tarp studentų, palaikydamos ryšį su kuriančiaisiais menininkais. Naujos kūrybos parodymas būtų geriausia vieta studentijoje, kuri ją domėtųsi ir ją nagrinėtų. Šiai kūrybai nereiktų pelėti rankraščiuose, o studentijai nereiktų gadinti savo skonio banalia muzika. **Iz. Vasiliūnas**

- P-lė Danutė Narutavičiūtė Antiokijos universitete (Kolumbija) organizuoja žurnalistikos katedrą ir tikisi netrukus pradėti šios rūšies paskaitas.

- Prof. Kaz. Pakštas, dėstęs Rytų Europos geografiją ir rusų kalbą kariuomenės kalbų mokykloje Monterey (USA), dėl ligos buvo priverstas iš šios vietos pasitraukti: jam yra padaryta sunki inkstų operacija.

- Dr. K. Alminauskas jėzuitų universitete Los Angeles (USA) dėsto rusų ir vokiečių kalbas. Dėl mažo atlyginimo su šeima verčiasi gana sunkiai.

- Dr. Pr. Padalskis Detroito (USA) universitete dėsto ekonomikos mokslus, turėdamas 14 valandų savaitėje. Jo paskaitos yra studentų mėgiamos.

- Studentai Julius Kakarieka ir Paulius Stelingis, gavę per „Pax Romana" Chilės kat. Akcijos stipendijas, studijuoja Santiago (Chile) universitetuose: Kakarieka valstyb. universitete istoriją, Stelingis kat. universite ispanų literatūrą. Abu gyvena kat. Akcijos laikomame studentų bendrabutyje.

LITERATŪROS PARAŠTĖ

APIE VOKIEČIŲ LITERATŪROS ŽINOVUS IR VERTĖJUS

Dabartinė vokiečių literatūra - panašiai kaip ir visa vokiečių tauta-vegetuoja materialinėj ir dvasinėj nykumoj. Ne mano uždavinys čionai kaltinti ar teisinti šią savuosius kūrėjus ir poetus nuolat paniekinusią tautą, noriu tik sustoti ties vienur kitur mūsų spaudoj pabertomis nuotrupomis apie vokiečių literatūrą ir ties vokiečių poezijos vertimais lietuvių kalbon. Geriau, žinoma, būtų, jeigu netektų kalbėti apie tai, jog verčiant svetimos tautos kūrinius reikia labai daug atsargumo ir pagarbos (ir, aišku, talento) tam darbui, nes vertimo menas reikalauja pirmoje eilėje nesužaloti originalo, o tai yra nelengvas uždavinys.

Antras apgailėtinas reiškinys mūsų spaudoje yra jos darbininkų paviršutiniškas traktavimas įvairių meno klausimų, rimčiau tam nepasiruošus, minėjimas gerai nežinomų vardų (kas ryškėja iš jų straipsnių visumos) ir visiškas supainiojimas meno srovių ir sąjūdžių esmės. Stebėtinas yra mūsų žinovų neatsakingumas, kai jie vienu rankos mostelėjimu pažeria užtikrintus straipsnius ir vertimus, kurie - nekalbant apie jų literatūrinę vertę - perpildyti netikslumų ir nesusipratimų.

Štai 1948 metų „Minty" vienas žinomas ir talentingas mūsų beletristas, rašydamas apie vokiečių dabartinės literatūros nusigyvenimą, labai ramiai įrikiavo į šiandieninių rašytojų eiles ir filosofą Martin Heideggerį Nesusipratimas? Galbūt. Bet jų pergausu.

„Žvilgsniuose" įdėtasai Rainer Maria Rilke's IX elegijos vertimas atrodo tik dėliai liūdno nesusipratimo apvainikuotas minėto vokiečių poeto vardais ir pavarde. Neaišku ar vertėjas tarėsi, kad verta Rilke's kūrinį pakylėti genialumo laiptais kiek aukštėliau, ar norėjo iš jo pasišaipyti. Viena tačiau tikra, kad visam skausmingai sudarkytam elegijos vertime tik retkarčiais, ir tai lyg atsitiktinai, randi vieną kitą žodį arba ritminę figūrą, kuri dvelkteli devintu vėju iš originalo. Kad šitie tvirtinimai neatrodytų nukabinti nuo debesies, pacituosime keletą eilučių „vertimo" ir originalo.

Oi ne, ne laimė, kad, -
Taip per greita, artimu praradimu, pirmgimystė!
Nei žingeidu, anei kad širdimi gyventi tai,
Kas lygiai ir laurmedy būtų būvę.
Bet kad čia būti - daug! Bet kad Visa Čionykščio - Neg ne? - Mūsų reiklus. Šita praeinama
Kur mums čia praeinančiausiesiems, keistai rūpi;
Visa tik kartą, tik tada - niekad.
Ir mes tik kartą, Ne; Nevėl! Niekad.
Bet taip gyvavus, te tik vien vieną. Bet
Šitąjį kartą! - Žemiškuo būti, regis, lemta.

Oh, nicht, weil Glueck ist,
dieser voreilige Vorteil eines nahen Verlusts.
Nicht aus Neugier, oder zur Uebung des Herzens,
das auch im Lorbeer waere ...
Aber weil Hiersein viel ist, und weil uns scheinbar
alles das Hiesige braucht, dieses Schwindende, das
seltsam uns angeht. Uns, die Schwindendsten. Ein Mal
jedes, nur ein Mal. Ein Mal und nicht mehr. Und wir auch
ein Mal. Nie wieder. Aber dieses ein Mal gewesen zu sein, wenn auch nur ein Mal:
irdisch gewesen zu sein, scheint nicht widerrufbar.

(R. M. Rilke, Ausg. Werke, Bd. 1, 1948, 3. Aufl., 273 pusl.)

Rilke's vidinės ugnies ir poetinės ekstazės kupinas išpažinimas ir kartu toks aiškus ir gilus žmogaus praeinamumo atskleidimas, perverstas per atkūrėjo dvasios žalbovietę, tapo pirmgimio meknojimu. Eksperimentuoti savo kūrybinėmis kaladėlėmis ir žonglieruoti savo pavarde (dažnas

žvilgsnietis yra pakankamai talentingas, kad galėtų ir be to apsieiti) niekas negali uždrausti, (tie dvasios šuoliai trisdešimčia metų pavėluoti!), bet kito poeto kūrybai ir vardui reikėtų bent mažų mažiausiai jausti truputėlį elementariausios pagarbos. Rilke's garso nėra tikrai jokio reikalo tokiu būdu „garsinti". Atskiri nukaltieji to paties vertėjo terminai Rilke's vaizdiniams ir sąvokiniams išsireiškimams sukelia nemažesnį siaubą dėliai savo griozdiškumo ir netikslumo: Visąją (originale - Welt), pirmgimystė - voreiliger Vorteil, žemiškuo būti - irdisch gewesen zu sein, kam tiekt tiek? - wem es geben?, ištekinė - Saeule, gyventinė - die Erlebbaren, ag po apkepu - Tun unter Krusten ir taip vis toliau, be galo ir be saiko.

Niekas negali peikti, jeigu žvalgomasi į kitų tautų literatūrą („Žvilgsniai" kovoja ir ješko) - viskas tvarkoj!, bet nebegalima tylėti, kai tasai žvalgymasis pasiekia gana abejotinų čiupinėjimo, tobulinimo ir pasismaginimo formų. Štai kaip atrodo sulietuvintas Karl Wilhelm Eigenbrodt'o eilėraštis: „paprasčiausias, pavadinimas „Raeuber" paverčiamas įmantriu „Galžudos", ir tekstas nė kiek nuo šio mosto neatsilieka:

Ir jūs žinot - stovi
Prie malūno volo
pastoliai.
Und es steht, wie ihr wißt
bei dem Muehlenhang
ein Geruest.
(De Profundis Antologija, 1946, 104 pusl.)

Ir vokiečių poetės Dagmar Nick eilėraštis, perleistas per „Žvilgsnių" spektrą, atrodo nepalyginamai genialiau:

Weiter, weiter. Drueben schreit ein Kind. (De Profundis, 266 psl.)
Lyn, tolyn, toli... Vaikas šaukia taip.
arba:
Sein Gesicht ist wie Papier zerknittert...
Veidas jojo - popieris įglebęs ir tt.

Ką gi gali žmogus daugiau pasakyti? Iš tikrųjų: auksas ir pelenuose žiba!

Vincas Kazokas savo nepalyginamai rimčiau parašytame rašinėly apie Rilkę („Aidai", 8 Nr. 1947 m. lapkričio mėn.) taip pat įvėlė visą eilę nedovanotinų netikslumų. Tas pačias „Duino elegijas" aptardamas jis po lakiais apibendrinimais užmiršo palikti nors mažytę vietą tiesai. Jis sako: „Šių elegijų keliais žodžiais nusakyti neįmanoma". Sutinku. Nesutinku tiktai, kad jis nežiūrint to konstatavinmo šią neįmanomybę vis dėlto b a n d o nusakyti. Ir tai keliais labai netiksliais žodžiais:

„Dabar šiose elegijose viskas: Dievas ir žmogus, gyvenimas ir mirtis, gyvulys ir angelas, net lėlė išeina į vieną masinę sceną harmoningoje visumoje. Tai lyg ištisas dešimtmečiais trukusių abejonių ir kančių žmogiškojo likimo vienu galingu atsikvėpimu išsprendimas. Čia jis pagaliau po kankinusio jieškojimo ir skaudžių nakčių prisipažįsta, kad „hier sein ist herrlich!"... Ateina Angelas ir stebisi žmogaus darbais. Patsai Dievas yra reikalingas žmogaus." Pirmiausia: argi visi išvardinti turiny sutiktieji objektai tėra paprasti atributai ir butaforija (plg. V. K. pasakymą „... net lėlė")? Nepabrėžus jų simbolinės gelmės neišvengiamai klaidinamas skaitytojas. Be to, paskutiniuose sakiniuose daromoji krikščioniško elegijų sprendimo aliuzija yra - neatsižvelgiant į tai, kad šia klaidą daugelis Rilke's interpretatorių kartojo ir kartoja, visai nesuderinama su paties Rilke's paskutiniuose jo laiškuose aiškiai užakcentuotu atsisakymu (ar tai mums patinka ar ne) krikščioniškos elegijų ir „Sonetų Orfejui" interpretacijos.

Sutinku, kad šiems klausimams buvo mažoka vietos paskirta (gal jų geriau tokiu atveju visai neliesti), ir tai būtų šioks toks pasiteisinimas, nepateisinama tačiau, kad Kazokas sumaišo Rilke's knygų pasirodymo eilę ir netiksliai cituoja. Toji „prozos knygelė apie korneto Kristupo Rilkes meilę ir mirtį", kaip V. K. sako, parašyta ne po rinkinio „Neue Gedichte" (šis pasirodė 1908 metais), bet devyneta metų anksčiau, būtent 1899 metais. Cituojama VII elegijos vieta „hier sein ist herrlich", iš tikrųjų atrodo šitaip: „Hiersein ist herrlich." (Ausgw. Werke, 267 p.) Pirmasai žodis „Hiersein" yra labai svarbus visai elegijų sąvokinei gelmei ir jos tiksliam aiškinimui.

A. Tyruolis, recenzuodamas K. Bradūno „Apeigas", pasiekia tikrai sunkiai nukonkuruojamo netikslumo ir literatūrinių sąvokų sumaišymo. Jis bando Bradūno poezijai taikyti vokiečių ekspresionistinės poezijos išmatavimus. Štai jo sakinys, kur jo daromos netikslios ir todėl beprasmiškos ir neišraizgomos aliuzijos į Rilkę ir vokiečių ekspresionistinę poeziją: „Reikia pripažinti, kad toninei akustinei poezijai to sunkiau pasiekti, ką pasiekia silabiškai magiškoji, tačiau ekstatiškai ekspresionistinei poezijai (kokia didžiumoj yra ir R. M. Rilkės) stinga Goethes, amžinojo moteriškumo principo: ji visą sielą atiduotų daiktams ir išorės pasauliui, kad tik jį savim užvaisintų (ekspresija!). (Žiburiai, 1948 m. XI. 20, Nr. 71/181).

Bet Rilke, kaip tiktai visai priešingai Tyruolio tvirtinimui yra esmingai impresionistinės poezijos atstovas ir savo vidine laikysena ir savo formalinių priemonių panaudojimu; nei vienas vokiečių naujosios poezijos atstovas (išskyrus Hugo von Hofmannsthal) nėra taip nepaprastai pasinėręs išorės pasaulin ir daiktuosna, kaip Rilke. Taip pat jo pasyviai moteriškos prigimties apspręsta vidinė laikysena yra tipingai impresionistinė. Tik „Duino elegijas" ir „Sonetus Orfejui" galima būtų, labai bendrai kalbant, pavadinti ekspresionistiniais ir būtent ta prasme, kad jose Rilke vieton išorės pasaulio apraiškų ir daiktų išsako savo v i d a u s pasaulį. Empyrinės tikrovės objektai jam čia tetarnauja, kaip simboliai. Rilke's techninės priemonės tačiau ir jo vėlyviausioje kūryboje turi daug impresionistinių bruožų.

Tyruolio klaidos esmė glūdi ne tiek Rilke's kūrybos neteisingam apibūdinime, kiek sumaišyme ekspresionizmo su impresionizmu. Visi požymiai, kuriuos jis priskiria ekspresionizmui („Išraiškos menas žavisi pasaulio daiktais, deda į juos savo sielą"; „... ji visą sielą atiduotų daiktams ir išorės pasauliui") yra patys būdingiausi impresionizmo bruožai. Išorės pasaulio „užvaisinimas savim", deja, nenusako ekspresijos esmės. Jau patys šių priešingų sąjūdžių pavadinimai nusako jų esmę - impresionizmas - Eindruckskunst ir ekspresionizmas - Ausdruckskunst: pirmasai - atsidavimas išorės pasaulio į s p ū d ž i u i, antrasai gi - i š r e i š k i m a s savojo vidinio pasaulio). - Kasimir Edschmid, vok. ekspresionizmo teoretikas, ekpresionistą kūrėją apibūdina taip: „Vor allem gab es gegen das Atomische, Verstueckte der Impressionisten nur ein großes, umspannendes Weltgefuehl. In ihm stand die Erde, das Dasein als eine große Vision." (Soergel, A., Dichtung und Dichter der Zeit, Bd. 2, 1925, 347 p.). Arba, kalbant Hermann Bahr žodžiais, impresionistas mato pasaulį savo kūno akimis o ekspresionistas formuoja jį pagal savo idėją.

Todėl ir Tyruolio palyginimas K. Bradūno nuo šios žemės neatsiejamos ir emocionalinės lyrikos su perdėm intelektualine ir simbolių bei savokų plotmėje išliekančia „Sonetų Orfėjui" poezija („Orfėjiškai rilkiškos ekstazės randame „Tautodailėj") yra toks pat liūdnas nesusipratimas. Lyginti Rilke's vėlybosios kūrybos abstraktų, beveik sąvokinį žodį su Kazio Bradūno šiltu, žemės kraujo ir alsavimo kupino vaizdiniu žodžiu, reiškia lygiai tą patį, jei sutapatintume dieną su naktimi. Tokiu būdu parodoma, kad nei vieno, nei kito poeto kūrybos recenzentas nėra supratęs ir pajautęs.

H. Nagys

AIDU atstovai

J. Amerikos Valstybėse: J. Sakevičius c/o Mr. J. Balukas, 9853 So Lowe Ave, Chicago, Ill.

Anglijoje: J. Dėdinas, Full Sutton Hostel, Stamford Bridge, Nr. York.

Kanadoje: St. Dargis, 99 Gorevale Ave, Toronto 3, Ont.

Argentinoje: Vytautas Namikas, Charlione 1011, Pineyro, Bs. Aires.

Australijoje: Valerijus Gražulis, Railway Station, Exeter N. S. W.

Atskiro numerio kaina: J. Amerikos Valstybėse ir Kanadoje 1 dol., Anglijoje 4 šilingai ir Australijoje 6 šilingai.

AIDAI - Lithuanian Monthly Cultural Magazine - ECHOES

Published under EUCOM
Civil Affairs Division Authorisation for United Nations
Displaced Persons Publication
No. Un DP 204, 24 March, 1949
Editor and publisher — Povilas Gaučys
DP Camp Hanau
Printed by Schwertschlag, Fellbach
Circulation: 2000

Leidėjas — Povilas Gaučys
Redaktoriai: Jonas Grinius ir Paulius Jurkus
Redakcijos narys Jungt. Amer. Valst. Juozas Laučka
Redakcijos ir Administracijos adresas:
(14 a) Schwäbisch Gmünd, Bismarckstr. 1
Atskiras numeris 3 DM

